

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДРОГОБИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА

ISSN 2522-4557 (Print)
ISSN 2522-4565 (Online)

ПРОБЛЕМИ ГУМАНІТАРНИХ НАУК

Збірник наукових праць
Дрогобицького державного педагогічного університету
імені Івана Франка

Серія «Філологія»

Випуск 59



Видавничий дім
«Гельветика»
2024

ISSN 2522-4557 (Print)
ISSN 2522-4565 (Online)

Рекомендовано до друку вченою радою
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка
(протокол № 11 від 31 жовтня 2024 року)

Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Філологія» включений до Переліку наукових фахових видань України (категорія «Б») у галузі філологічних наук (спеціальність 035 «Філологія») відповідно до Наказу Міністерства освіти і науки України № 420 від 19.04.2021 р. (додаток 3) і зареєстрований у міжнародних наукометричних базах **Google Scholar, Polish Scholarly Bibliography (PBN), ResearchBib – Academic resource index, Cite Factor, Index Copernicus (ICV 2017 = 66.18; ICV 2018 = 80.88; ICV 2019 = 73.76; ICV 2020 = 62.61; ICV 2021 = 55.63; ICV 2022 = 55.61).**

Реєстрація суб'єкта у сфері друкованих медіа: Рішення Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення № 1190 від 11.04.2024 року. Ідентифікатор медіа R30-04757.

Мови розповсюдження: українська, англійська, польська, німецька, французька, іспанська, словацька, болгарська, румунська.

Відповідальність за достовірність наведених у публікаціях фактів, дат, найменувань, прізвищ, імен, цифрових даних несуть автори статей. Думка редакційної колегії може не збігатися з думкою авторів.

Статті у виданні перевірені на наявність плагіату за допомогою програмного забезпечення StrikePlagiarism.com від польської компанії Plagiat.pl.

Проблеми гуманітарних наук : збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Філологія» / ред. кол. : **Марія Федурко** (головний редактор) та ін. Дрогобич : Видавничий дім «Гельветика», 2024. Випуск 59. 94 с. DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2024.59>

MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE

DROHOBYCH IVAN FRANKO STATE
PEDAGOGICAL UNIVERSITY

ISSN 2522-4557 (Print)
ISSN 2522-4565 (Online)

PROBLEMS OF HUMANITIES

a collection of scientific articles
**Drohobych Ivan Franko
State Pedagogical University**

“Philology” Series

Issue 59



“Helvetica”
Publishing House
2024

ISSN 2522-4557 (Print)
ISSN 2522-4565 (Online)

Recommended for printing by Academic Council
of Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University
(October 31, 2024, Minutes № 11)

Problems of humanities: a collection of scientific works of Ivan Franko Drohobych State Pedagogical University. “Philology” Series is included in the List of scientific professional publications of Ukraine of category “B” in the field of philological sciences (specialty 035 “Philology”) according to the Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine № 420 dated 19.04.2021 (Annex 3) and registered in the international scientometric databases **Google Scholar, Polish Scholarly Bibliography (PBN), ResearchBib – Academic resource index, Cite Factor, Index Copernicus (ICV 2017 = 66.18; ICV 2018 = 80.88; ICV 2019 = 73.76; ICV 2020 = 62.61; ICV 2021 = 55.63; ICV 2022 = 55.61).**

Registration of Print media entity: Decision of the National Council of Television and Radio Broadcasting of Ukraine No. 1190 as of 11.04.2024. Media ID: R30-04757.

Languages: Ukrainian, English, Polish, German, French, Spanish, Slovak, Bulgarian, Romanian.

The authors of the articles are responsible for the authenticity of the facts, dates, names, surnames, names, and digital data contained in the publications. The opinion of the editorial board may not coincide with the views of the authors.

The articles were checked for plagiarism using the software StrikePlagiarism.com developed by the Polish company Plagiat.pl.

Problems of Humanities. “Philology” Series : a collection of scientific articles of the Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University / **Mariya Fedurko** (Editor-in-chief) & others. Drohobych : Publishing House “Helvetica”, 2024. Issue 59. 94 p. DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2024.59>

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Федурко Марія Юліанівна – головний редактор, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри філологічних дисциплін та методики їх викладання у початковій школі Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка.

Альбота Соломія Миколаївна, кандидат філологічних наук, доцент кафедри прикладної лінгвістики, заступник декана магістратури з міжнародних навчально-наукових проєктів Інституту комп'ютерних наук та інформаційних технологій Національного університету «Львівська політехніка».

Косович Ольга Василівна, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри романо-германської філології Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка.

Котович Віра Василівна, доктор філологічних наук, доцент, доцент кафедри філологічних дисциплін та методики їх викладання у початковій школі Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка.

Кушлик Оксана Павлівна, доктор філологічних наук, доцент, професор кафедри української мови Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка.

Мацьків Петро Васильович, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри української мови Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка.

Яремко Ярослав Петрович, доктор філологічних наук, доцент, професор кафедри української мови Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка.

Чижевський Фелікс, доктор габілітований, професор, Університет Марії Кюрі-Склодовської (UMCS), Польща.

EDITORIAL BOARD

Maria Fedurko – Editor-in-chief, *Doctor of Philology, Professor, Head of the Department of Philological Disciplines and Methods of their Teaching in Primary School, Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University.*

Solomiia Albota, *PhD in Philology, Senior Lecturer at the Department of Applied Linguistics, Deputy Dean of Master Studies for Educational and Scientific Projects of the Institute of Computer Sciences and Information Technologies, Lviv Polytechnic National University.*

Olha Kosovych, *Doctor of Philology, Professor, Head of the Department of Romanic and Germanic Philology, Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University.*

Vira Kotovych, *Doctor of Philology, Associate Professor, Senior Lecturer at the Department of Philological Disciplines and Methods of their Teaching in Primary School, Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University.*

Oksana Kushlyk, *Doctor of Philology, Associate Professor, Professor at the Department of the Ukrainian Language, Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University.*

Petro Matskiv, *Doctor of Philology, Professor, Head of the Department of the Ukrainian Language, Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University.*

Yaroslav Yaremko, *Doctor of Philology, Associate Professor, Professor at the Department of the Ukrainian Language, Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University.*

Feliks Chyzhevskiy, *dr hab., Professor, Maria Curie-Skłodowska University, Poland.*

ЗМІСТ

БОРОДИЦА Світлана, КАРАЧ Наталія. Екзистенційний дискурс лірики Богдана Бойчука	9
ЩЕНКО Наталія. Творчість «поетів Конфедерації» у контексті розвитку канадського романтизму	17
КАЛИНОВСЬКА Ірина, КОЛЯДА Еліна. Друга річниця повномасштабного вторгнення в Україну: мовний образ Росії-ворога в аналітичних статтях Канадського інституту українських студій.....	24
ЛЕГЕРКО Тетяна. Флористика як індикатор домінанти ідіостилю Дарії Віконської	34
ПИСКАЧ Ольга. Генітивна метафора як один із важливих елементів мовотворчості письменника (на матеріалі поетичних творів Ф. Потушняка).....	41
РОМАНЧУК Світлана. Моральні константи мовної особистості студентів в умовах російсько-української війни	49
САЇК Аліна. Проблема відтворення історичної лексики в романі «Фортеця на Борисфені» Валентина Чемериса.....	56
ФЕДОРОВА Анна. Мовний портрет сучасного українського політикуму	64
ФОМІНА Людмила, КАЛІНІЧЕНКО Ольга. Мовленнєва компетентність у професійному контексті: особливості української мови.....	75
ЮГАН Наталія. Жіночий погляд на російсько-українську війну: фемінні ролі та стратегії подолання психологічних і постколоніальних травм у творах сучасної української драматургії.....	81

CONTENTS

<i>BORODITSA Svitlana, KARACH Natalia.</i> Existential discourse of Bohdan Boychuk's lyrics.....	9
<i>ISHCHENKO Natalia.</i> The work of the “Confederation poets” in the context of the development of Canadian Romanticism	17
<i>KALYNOVSKA Iryna, KOLIADA Elina.</i> The second anniversary of the full-scale invasion in Ukraine: linguistic image of Russia as an enemy in analytical articles of Canadian Institute of Ukrainian Studies.....	24
<i>LEHERKO Tetiana.</i> Floristic as an indicator of the dominant idiostyle of Dariia Vikonska.....	34
<i>PYSKACH Olha.</i> Genitive metaphor as one of the important elements of the writer’s speech-making (based on the poetic works of F. Potushnyak).....	41
<i>ROMANCHUK Svitlana.</i> Maral constant of linguistic personality of students in the conditions of the russian-ukrainian war	49
<i>SAIK Alina.</i> The problem of reproducing historical vocabulary in the novel "Fortress on Borysfen" by Valentyn Chemerys.....	56
<i>FEDOROVA Anna.</i> Language portrait of the contemporary Ukrainian political institution.....	64
<i>FOMINA Liudmila, KALINICHENKO Olha.</i> Speech competence in a professional context: peculiarities of the Ukrainian language	75
<i>YUHAN Nataliia.</i> Women`s perspectives on the russian-ukrainian war: women`s roles and strategies for overcoming psychological and postcolonial trauma in contemporary Ukrainian drama	81

УДК 821.161.2'06-14.09

БОРОДИЦА Світлана – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української та зарубіжної літератур і методик їх навчання, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, вул. М. Кривоноса, 2, Тернопіль, 46027, Україна (boroditsa_s@ukr.net)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8369-396X>

КАРАЧ Наталія – кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри фундаментальних та спеціальних дисциплін, Чортківський навчально-науковий інститут підприємництва і бізнесу Західноукраїнського національного університету, вул. С. Бандери, 46, Чортків, Тернопільська обл., 48501, Україна (kara4natali@gmail.com)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4468-5182>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2023.59.1>

Бібліографічний опис статті: Бородица, С., Карач, Н. (2024). Екзистенційний дискурс лірики Богдана Бойчука. *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Філологія»*, 59, 9–16, doi: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2023.59.1>

ЕКЗИСТЕНЦІЙНИЙ ДИСКУРС ЛІРИКИ БОГДАНА БОЙЧУКА

Анотація. У статті розкрито художню самобутність поетичної творчості одного з визнаних лідерів Нью-Йоркської групи – Б. Бойчука – у контексті екзистенціалізму. Його модерністська поезія спонукає до філософських та психологічних рефлексій, оскільки їй властива висока емоційна напруга, символічність образів, за допомогою яких автор майстерно моделював мінливий, наповнений пристрастями, пошуками і втратами світ самотньої людини. Філософія буття в поетичних текстах Б. Бойчука завжди розгорталася в національно-універсальних вимірах. Незважаючи на тривалу просторово-часову віддаленість, батьківщина для поета і його ліричного суб'єкта була однією з найголовніших екзистенціальних категорій. Відтак наголошено на виразному екзистенціальному аспекті поезії «ню-йоркця»: вона метафорично ускладнена, інтелектуальна, філософська. Б. Бойчук експериментально реалізував свій емігрантський досвід, подолавши традиційні стереотипи українських поетів-емігрантів попередніх поколінь, а саме: свідомо відмовився від патріотичної поезії на користь особистісно-філософської лірики; шукав натхнення в «радіше західних, ніж рідних джерелах» (М. Ревакович); відкинув емігрантську ностальгію, утверджуючи в поезії загальнолюдські проблеми та особистий досвід; поєднав елементи «європейського високого модернізму» (насамперед елітарний підхід до творчості) та авангардизму (сюрреалістична поетика) через ефектну й емоційно наснажену метафору.

Уважаємо, що саме життєвий досвід Б. Бойчука, його больові відчуття, осмислені в кожній поетичній збірці, допомагають зрозуміти авторську екзистенційну філософію. У цьому контексті простежено тяжіння митця до символічного знака («Могили», «Кам'яні баби», поезії збірки «Київські еклібриси»); кардинальне оновлення змісту і форми художнього слова (верлібр, молитва, триптих, поетичний цикл тощо); узагальнення культурно-історичного досвіду – від традицій українського фольклору, давньої української поезії до поетики модернізму та постмодернізму («Україна», «Сліпі бандуристи», «Ярославна») і, як результат, окреслено екзистенційну систему координат (мотиви самотності, відчуження, смерті, внутрішні стани і трансформації) поетичної творчості Б. Бойчука.

Ключові слова: Нью-Йоркська поетична група, екзистенціалізм, екзистенційні мотиви, екзистенційні образи, модернізм.

BORODITSA Svilana – Candidate of Philological Sciences, Associate Professor at the Department of Ukrainian and Foreign Literature and Methods of Teaching, Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University, 2, Maksym Kryvonis str., Ternopil, 46027, Ukraine (boroditsa_s@ukr.net)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8369-396X>

KARACH Natalia – Candidate of Philological Sciences, Senior Teacher at the Department of Fundamental and Special Discipline, Chortkiv Professional College of Economics and Entrepreneurship of West Ukrainian National University, 46, S. Bandery str., Chortkiv, Ternopil region, 48501, Ukraine (kara4natali@gmail.com)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4468-5182>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2023.59.1>

To cite this article: Boroditsa, S., Karach, N. (2024). Ekzystentsiinyi dyskurs liryky Bohdana Boichuka [Existential discourse of Bohdan Boychuk's lyrics]. *Problemy humanitarnykh nauk: zbirnyk naukovykh prats Drohobyt'skoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Seriya «Filolohiia» – Problems of Humanities. “Philology” Series: a collection of scientific articles of the Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University*, 59, 9–16, doi: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2023.59.1> [in Ukrainian].

EXISTENTIAL DISCOURSE OF BOHDAN BOYCHUK'S LYRICS

Summary. *The article reveals the artistic originality of the poetic work of one of the recognized leaders of the New York group – B. Boychuk – in the context of existentialism. His modernist poetry encourages philosophical and psychological reflections, as it is characterized by high emotional intensity and symbolism of images, with the help of which the author skillfully modeled the changing world of a lonely person filled with passions, searches, and losses. The philosophy of being in B. Boychuk's poetic texts has always unfolded in national and universal dimensions. Despite the long spatial and temporal distance, the homeland was one of the most important existential categories for the poet and his lyrical subject. Therefore, the author emphasizes the distinct existential aspect of the poetry of the “New Yorker”: it is metaphorically complicated, intellectual, and philosophical. B. Boichuk experimentally realized his emigrant experience, overcoming the traditional stereotypes of Ukrainian emigrant poets of previous generations, namely, he consciously abandoned patriotic poetry in favor of personal and philosophical lyrics; sought inspiration in “Western rather than native sources” (M. Revakovich); rejected emigrant nostalgia, affirming universal problems and personal experience in his poetry; combined “elements of European high modernism” (primarily an elitist approach to creativity) and avant-garde (surrealist poetics) through a spectacular and emotionally charged metaphor.*

We believe that it is B. Boychuk's life experience, his painful feelings, which are reflected in each poetry collection, that help us to comprehend the author's existential philosophy. In this context, we can trace the artist's attraction to the symbolic sign (“Graves,” “Stone Women,” poems from the collection “Kyiv Bookplates”); a radical renewal of the content and form of the artistic word (verbatim, prayer, triptych, poetic cycle, etc.); generalization of cultural and historical experience – from the traditions of Ukrainian folklore, ancient Ukrainian poetry to the poetics of modernism and postmodernism (“Ukraine”, “Blind Bandura Players”, “Yaroslavna”) and, as a result, the existential system of coordinates (motifs of loneliness, alienation, death, internal states and transformations) of B. Boychuk's poetic work is outlined.

Key words: *New York Poetry Group, existentialism, existential motifs, existential images, modernism.*

Постановка проблеми. Нью-Йоркська поетична група – літературне утворення з оригінальними естетичними й мистецькими засадами, витвореними в американському мистецькому просторі. Відповідно їй закономірно її учасники у своїй творчості були відкриті до світу, динамічні в жанрах і формах, інтегровані в іншомовні культури, уважні до

авангардних технік. Це дало змогу літературознавцям трактувати Нью-Йоркську групу як «унікальне явище в сучасній українській поезії... Митці цієї групи усвідомили необхідність піднести українську лірику на новий щабель, переосмислюючи традиції і спираючись на модерні стилі й форми. «Нью-йоркці» сміливо пішли на розрив зі старшим поколінням мит-

ців української еміграції, які захищали тенденційне, політично заангажоване мистецтво слова» (Скорина, 2005, с. 152). Проголосивши якнайповнішу свободу творчості митця, вони йшли в літературі кожен своєю дорогою, конструюючи своєрідний художній світ. І в цьому сенсі Б. Бойчук був «інакшим, сучасним, модерним».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В українському літературознавстві виділяємо ґрунтовні наукові студії О. Астаф'єва, М. Ільницького, Т. Гундорової, М. Жулинського, Т. Карабовича, В. Моренця, С. Павличко, М. Ткачука та ін., де вчені, досліджуючи український модернізм, відзначають «згущену» поезику митців Нью-Йоркської групи та динамічність їхнього творчого процесу. Так, О. Астаф'єв, А. Бондаренко, Н. Зінченко, Г. Костюк, І. Кошелівець, Ю. Лаврінченко, П. Мідянка, Т. Салига, Л. Скорина, М. Р. Стех, Л. Тарнашинська, М. Ткачук, І. Фізер та ін. акцентують увагу на художній самотності поезії представників Нью-Йоркської групи – Б. Бойчука, Б. Рубчака, Ю. Тарнавського, В. Вовк, Е. Андіївської, О. Зуєвського, Р. Бабовала та ін., зокрема на ознаках естетики екзистенціалізму в їхній ліриці. На часі – всебічне осмислення творчої індивідуальності Б. Бойчука крізь призму, з одного боку, модерністської поезики, а з іншого – екзистенціалістської філософії, поза якими важко трактувати його художню спадщину в українському письменстві ХХ століття.

Мета дослідження – розкрити екзистенційну проблематику в поезії Б. Бойчука, укладеній ним у двотомне вибране «Зібрані вірші», надруковане київським видавництвом «Факт» 2007 року. Основними завданнями розвідки є: обґрунтувати жанрово-стильові особливості поетичного доробку Б. Бойчука; схарактеризувати його модерністську поезику в контексті екзистенціалізму.

Виклад матеріалу. Богдан Бойчук – виразно інтелектуальний поет. Його поетичний дискурс формувався і розгортався в межах «модернізму, який прославляє суб'єктивізм і підриває авторитет традиції» (Ревакович, 2012, с. 71). Автор вдався до «формального новаторства», українізує індивідуалізуючи за допомогою естетичних принципів символізму, сюрреалізму, екзистенці-

лізму зображення дійсності. Його поетична техніка базувалася на абсолютній свободі творчості, зокрема, асоціативному мисленні, метафоричності, нонконформізмі, ірраціональних візіях, кінематографічному монтажі тощо. Це дає підстави говорити про творчий експеримент Б. Бойчука. Він найгостріше серед українських письменників ХХ століття відчув змізерніння та занепад людяності в навколишньому світі. Поета огортав відчай, але не розпач. Відтак страждання відчуженої від усіх людини визначають пафос його поетичної творчості. Він намагався відшукати шляхи порятунку й захисту особистості. На його думку, це – її розумний стоїцизм, інтенсивне духовне життя, незнищенна і непохитна віра в Бога й у те, що добро завжди перемагає зло. У цьому контексті Т. Карабович уважає: «Світ, суспільство, релігія – це ті якості існування, на які спирається поет у своїй творчості. Це реальності, які визначають скрижалі життя. Під їх впливом життя можна змінювати, а іноді й повністю перебудувати» (Карабович, 2017, с. 265). Тож людина, розуміючи це, намагається збагнути сенс власного існування. А він виявляється простим – сім'я, дім, щастя. Незважаючи на це, вона відчуває ностальгію за нездійсненим, тугу за прекрасним, а з іншого боку, – страх усе вмиль втратити. Останній породжують спогади про жахіття Другої світової війни, що зруйнували спокійне родинне життя письменника й позбавили його щасливих дитинства та юності. Ліричного героя лякає порожнеча, що в будь-який час може заповнити його буття («Білий владар»).

Від цього екзистенційного жаху може порятувати лише молитва, щира й сердечна. Тому у творчості Б. Бойчука є чимало зразків цього поетичного жанру, як-от «Молитва самотнього» чи великий поетичний цикл «Молитви». Останній присвячений батькові і складається з 33 віршів на сакральні теми. Кожна з поезій названа цитатою з певної молитви або біблійного псалма: «З нами Бог», «Духа твого не отіми», «І паче сніга убілюся», «Ізцілення», «Радуйся двере непроходима», «Одійся світом», «Закорени слово», «Во утробу вселивийся приснодівственною», «Адовими узами содержимії ко світу ідяху»,

«Розрушил еси крестом», «Слуху моєму даси радість» та ін.:

Не відкидай мене
від Твого лица,
бо темрява
загусне в моїм серці
і спинить біг життя («Не отвержи мене»)

(Бойчук Т.2, 2007, с. 129).

Жанр молитви у творчому доробку Б. Бойчука оновлюється, набуваючи авторських ознак: формульність традиційної молитви заступає вільна структура, де домінує не діалог, а монолог ліричного героя. Він закликає Бога не відвертатися у важку хвилину, а підтримати й допомогти. Можемо говорити про своєрідну «дорогу до Бога» письменника, коли той йде в темряві й абсолютній тиші. І лише Бог стане спасінням у складному світі суспільних та духовних зламів («Монолог») (Бойчук Т.1, 2007, с. 95).

Поділяємо думку Л. Скорини, що саме «біль і любов виступають основними персонажами ліричного сюжету перших двох збірок «Час болю» (1957) та «Спомини любові» (1963). Але в цьому сюжеті, поданому через призму вразливої напруги, проступають виразні контури біографії ліричного героя, які породили любов і біль і викликали їх реалізацію у слові» (Скорина, 2005, с. 166). Б. Бойчук не розповідав сюжети, він через символічний образ, яскраву художню деталь, вихоплену з повсякдення, творив життєвий епізод, значущий для нього («Матері», «Країні чорного життя», «Жнива», «Причастя», «Жертва біля криниці» та ін.):

І я тебе відрікся тричі, або й більше,
– заки півень сонця на світанку –

А мою свідомість завтра знов кусатиме відчай,

і я піду тебе шукати («Я тебе відрікся») (Бойчук Т.1, 2007, с. 153).

Поезія «Я тебе відрікся» є алюзією на біблійну історію про зраду Ісуса Христа апостолом Петром. Ліричний герой у відчаї тричі зрікається Бога. Під «тягарем розп'ятих днів» він втратив віру, бо бачив лише «покрушені кістки твого слова», не чув життєдайного «слова здорової і чистої води» (Бойчук Т.1, 2007, с. 153). Губить віру на мить і розуміє: учинив гріх. Тож наступні дні, місяці, роки шукатиме свого Бога, розтерзуючи душу на болючі шматки.

У наступних збірках «Спомини любові», «Мандрівка тіл» психологізм поглиблено через пильну увагу письменника до тонких станів людської свідомості, передусім їх змін і трансформацій. І тут домінують опозиційні образи життя-смерть, віра-зневіра, особистість-соціум, душа-тіло, право-обов'язок та ін. Наприклад, у поетичному циклі «Дозрівання в небуття» (1967) автор поєднав реальний та умовний плани зображення, звівши їх воєдино за допомогою кінематографічного монтажу. Він майстерно зцементував минуле (як, наприклад, трагедію голодомору 1933 року в поезії «Процесія») і сучасне («Останній обряд літа», «Кам'яний парк», «Буря»). Проводячи між ними паралель, Б. Бойчук наголосив на апокаліптичному характері будь-якої історичної доби в долі українського народу – насилля, голод, бідність, війна. І «Господь кропив з живою рукою, / але не міг нікого воскресити» («Обряд літа») (Бойчук Т.1, 2007, с. 210).

Попри трагізм і безнадію, у «Процесії» автор залишає українцям надію на відродження. Фізично знищені, морально скалічені сталінським режимом – терором, репресіями, голодом – вони виходили з темряви ночі, піднявши голову, дихаючи на повні груди. Вони йшли єдиною силою – «кістками брат до брата» – помститися своїм катам та убивцям:

Вилазили по одному з землі,
з-під тридцять третього, безликі,
ішли обморені крізь ніч,
а їхній крик морозив ріки.

Йшли ті, яких ламали грати,
і ті, яких вдихали північні сніги.

Тулилися кістками брат до брата
і йшли («Процесія») (Бойчук Т.1, 2007, с. 204).

Об'єктом обсервації Б. Бойчука в поезії завжди було внутрішнє «я» ліричного героя, котрий жив у світі щоденних болю й самотності, але, що важливо, у любові до людини. У вступній статті «Призначення (Спроба сповіді)» до двотомного видання «Зібрані вірші» (2007) він писав: «Моїм призначенням було свідчити про голод (в Україні, в рідному селі й у рідній хаті), про голокост у провінційному містечку Бучачі, про страшні краєвиди концентраційних табо-

рів, про поля смерти й жорстокости та руїни Другої світової війни.

Продовж усіх тих воєнних струсів темрява увійшла в мою душу, і я втратив віру. Тоді й почав ставити питання, які люди ставили, мабуть, від початків існування і на які нема відповідей: Чи існує Бог? Якщо існує, то чому дозволяє на такі жорстокости? Яке призначення людини?

Для моєї генерації відповіді на ці питання давав екзистенціалізм Сартра і Камю: Бога нема. Людина не має призначення. Людиною є лише те, що вона зробить. Я захопився за ті відповіді» (Бойчук Т.1, 2007, с. 5).

Звідси його ліричний герой осмислював життя як вибір: щомиті він обирає маску, роль, вчинок, правила поведінки в протистоянні зі злом. Тож змушений бути мужнім, відважним, упевненим у собі:

і тут людина родиться
до смерти,
і тут життя – повільне зникання,
і тут травною
заростають кості,
та я устами хочу
притулитися до тебе,
впасти на твої долоні,
обрости корінням
твого тіла,

країно чорнозему («Країні чорного життя») (Бойчук Т.1, 2007, с. 41).

Чорний колір, що домінує в тексті, екзистенційні настрої горя, страху, страждання не заступають бажання ліричного героя залишитися і бути (!) на рідній землі. У ньому автор обґрунтував одну з визначальних ознак національного характеру українця – його антеїзм, заґрунтованість у силу і благо землі. Цю ж думку прочитуємо в поезіях «Жнива», «Селянин», «Полудне» та ін. Вони – непафосні, недеklarативні, позбавлені патріотичного звучання, натомість утверджують гуманізм як дію («Самотність»). І тут мав рацію О. Астаф'єв, зазначивши: «Поезія Б. Бойчука, як і інших членів Нью-Йоркської групи, творить особливий екзистенціальний простір, закроєний на ностальгійному болеві за Батьківщиною, муках перерваних зв'язків, тискові на людину в чужому світі Молоха цивілізації, що сковує тіло й душу і нагадує про могили предків...» (Астаф'єв, 2002, с. 20). Можливо,

мовилося не так про ностальгію автора за втраченим краєм, як його духовну кризу. У цьому контексті образ батьківщини психологізований як «феномен самосвідомості», оскільки письменник не просто перебував на чималій відстані від неї, а був назавжди відірваний від неї, позбавлений її, чітко усвідомлюючи безмір цієї втрати. Він трактував це як безмежжя, безконечність, а отже, і як порожнечу:

Обняв.
І притиснув
до серця мокрого
від крові
тонку й холодну пустку!

Так:
десь дім стояв –
а може, не стояв.
Була десь ціль –
а може, й не було.
Я йшов кудись
і знав:
мій шлях – в нікуди;
я йшов і знав:
мій хід – життя («Десь суть була...»)
(Бойчук Т.1, 2007, с. 14-15).

Б. Бойчук у розщепленій війною свідомості бачив своє еміграційне існування через категорію «вигнання з раю», втрату «землі обітованої», «щасливого світу дитинства». Його набутий простір позбавлений будь-яких координат – не тільки географічних, а й духовних. Тож ліричний герой-зазвичай вічний мандрівник, котрий, рухаючись у замкнутому просторі, нікому непотрібний, конструє автономний світ власного «я». У вірші «Десь суть була...» прийом художнього обрамлення увиразнює рух ліричного героя від дому («Десь дім стояв / Та як його знайти?») до дому: («Так: / десь дім стояв – / а може, не стояв»). О. Астаф'єв говорив про «блукання “по колу”, безцільне поневіряння в світі-лабіринті», де коло – «символ вічного повернення до висхідного пункту і водночас є символом диявольської замкнутості. Очевидно, що висхідним моментом розкриття символіки цього колообігу є середньовічне герметичне уявлення про Бога та вічність як про центр і периферію кола водночас» (Астаф'єв, 2002, с. 21).

Образ шляху Б. Бойчук відповідно трактував по-новому. Він з'єднав опозиційні поняття дійсність-вигадка, відкритість-замкнутість, зовнішнє-внутрішнє, поцейбіччя-потойбіччя та ін. Але окреслені суперечності розв'язав дуже просто. Вони є «проекцією Бога». У такий спосіб автор переосмислив життя в екзистенційному вимірі через низку гротескних зміщень та деформацій:

Довгі тіні днів ростуть поміж нами
і ломляться в воді очей.

Присядьмо, бо дороги вже далі немає,
і я тут непотрібний і чужий («Довгі тіні днів...») (Бойчук Т.1, 2007, с. 206).

Очевидно, що ліричний герой Б. Бойчука безсилий подолати складний конфлікт між особою та історією. І таке протистояння увиразнює жорстокість, безжальність, немилосердність останньої до людини, закинутої в її шалений вир. Така картина постає, наприклад, у поезії «Селянин», нав'язаної, як зізнався автор, новелою «Камінний хрест» В. Стефаника. Змальований образ батька спрямовує читача до розуміння головної думки – сенс існування людини. Важка й повільна хода старої людини, її «боронами зрите» обличчя, «репана жменя» свідчать про важке буденне життя, коли щодня боровся за нього, бо тяжка праця хлібороба. Але він не зневірився, а укріпився в дусі. Одухотворення селянина, що йде своєю ріллею, підсилене життєдайним сонячним промінням:

А сонце розливалось
під босими ногами

і пекло («Селянин») (Бойчук Т.1, 2007, с. 16).

Сонце пече босі ноги, а селянин не звертає на цей біль уваги. Він ступив на свою межу і «впав хрестом». Його смерть на землі – природна й закономірна:

Розлука стала злукою,

Кінець став вічністю («Селянин») (Бойчук Т.1, 2007, с. 17).

Таким чином, смерть, страждання набувають у ліриці Б. Бойчука універсального значення. На його думку, особистість повинна завжди залишатися собою. Тільки в самотньому «я» вона незалежна від зовнішнього буття, суверенна від інших. У такому аспекті й старість як завершальний етап земного буття людини автор потрактував символічно: життя – порожня кімната, смерть – «нова пуста

кімната», межа переходу з однієї в іншу – двері. Вийти цими дверима ліричному героєві страшно й тяжко, хоч і жив відчужено:

життя було закрите

на початку, –

закрите на кінці («Старість») (Бойчук Т.1, 2007, с. 72).

Смерть-перехід лякає ліричного героя невідомим, незнаними трансформаціями, але вона неблаганна й невідворотна.

Автор пояснював своє розуміння відчуженого буття у світі як повну свободу, за що постійно був вдячний Богові: «...сумнів спонукував мене до довголітніх діалогів (найчастіше сварок) з Богом. На жаль, мої діалоги оставалися монологами. Ніхто мені не відповідав... Моїм призначенням було також жити відокремлено від своєї країни і від свого народу і відчувати нагрядаючу смерть літератури й культури того народу, Іншими словами, я ввесь час стояв віч-на-віч із смертю. І це було найосновнішим і найсильнішим стимулом для моєї творчості» (Бойчук Т.1, 2007, с. 5).

Домінантний екзистенційний образ у ліриці Б. Бойчука – самотня людина (як у поезіях «Причастя», «Вірші про місто», «Самотність (Байдужі погляди)», «Самотність (Нам доля кинула)», «Рецепти проти самотності», «Темрява на душах», «Діалог знизу» та ін.). Окреслена модель життя все ж амбівалентна: говорячи про відчуженість і ворожість світу, автор показує шлях до їх подолання – людяність, милосердя, вміння співпереживати і нарешті – віра в Бога:

А світло

із ясних очей

Творця

проходило

крізь наші душі («Навідування душ»)

(Бойчук Т.2, 2007, с. 227).

Особливе ставлення до Бога рятує людину від сірої буденності, суспільної байдужості, навіртає до естетичних цінностей та щирої віри, що висвітлює різні аспекти буття людини – побутові й космічні: невичерпні духовні ресурси сучасної особистості; зіставлення часових пластів – минулого, теперішнього, майбутнього; історична екзистенція людини; пошуки справжнього «я», своєї індивідуальності та їх реалізація; екзистенційний вибір і співжиття з іншими; порятунок від самотності як сутність буття:

Ми застелили
білим полотном
столи,
приготували
пахучі вина –
Ти мусиш тільки увійти,
й напитися («Діалог знизу») (Бойчук
Т.1, 2007, с. 227).

Можемо стверджувати: трагічний стоїцизм – екзистенціальна концепція дійсності, окреслена в ліриці Б. Бойчука. Згідно з нею, ліричний герой стає проти хаосу й абсурду, сил зла й ненависті, як у поезії «Причастя»:

Минають дні
з закутаними лицами
і не торкають
вмочені в оцті губкою
уста.

Стіни тужать
в порожнечу,
де ні з ким їсти хліб,
ні пити кров («Причастя») (Бойчук Т.1,
2007, с. 81).

Людина завжди самотня (на те нема ради), проте вона – самодостатня. Її цей природний стан трагічний, бо вона йде, «не знаючи провітлення для ... сердець і душ» («Прохожим») (Бойчук Т.1, 2007, с. 78). А вирок страшний – людина живе у цьому світі без мети, що породжує страждання і відчай:

Сиджу в пустій кімнаті
дивлюсь в порожню
душу –
якої треба зливи,
аби її обрушить? («Два життя відда-
лення») (Бойчук Т.2, 2007, с. 96).

В афективному, неусвідомленому стані ліричний герой відверто розкриває усі внутрішні переживання. І в час найвищого емоційного напруження йому відкривається драматизм людської долі. Він розуміє: подолавши його в цьому житті, отримає благодать в іншому – потойбіччі. А здійснити це можна тільки через віру:

Ми западалися
у те провалля
й обпікали душі
полум'ям екстази.
Світло розтинали нам серця

і споліскувало
темну сукровицю («Роздуми на похилій
площі») (Бойчук Т.2, 2007, с. 147).

Це, як зазначає М. Ткачук, випробувальний етап буттєвого циклу: «Якщо існує Бог, усі людські проблеми можуть знайти сенс і постати зовсім в іншому світлі. Так, ліричний суб'єкт пізнає Його і приймає, він не губить віри в стійкість існування й намагається відшукати в ньому якусь тверду гарантію істини, добра» (Ткачук, 1999, с. 107). Наступний етап екзистенціальної моделі життя – любов («Пісні любови», «Довга поема», «Камінь і життя», «Коротка подорож», «Любов у трьох часах» та ін.). Не випадково наступна збірка після першої «Час болю» (1957) названа «Спомини любови» (1963), де через синтез «реального й умовно-алегоричного ракурсів зображення» (М. Ткачук) автор моделював «повнобуття» ліричного героя, «коли життя пульсує повнозвучно, гармонійно, в унісон з природою» (Ткачук, 1999, с. 106).

Висновки. Поетична творчість Б. Бойчука чітко вписується в межі екзистенціалізму, оскільки відкидає реалістичне розуміння світу та образу, а відбиває внутрішні порухи серця й душі людини у складному й хаотичному бутті («Причастя», «Самотність (Байдужі погляди)», «Самотність (Нам доля кинула)», «Рецепти проти самотности», «Темрява на душах» тощо). Це зумовлено насамперед травматичним досвідом Другої світової війни, коли поет суб'єктивно переосмислював власне життя, демонструючи чуттєвість світосприйняття, пильну увагу до межових ситуацій, окреслюючи «візуально-емоційну картину екзистенціального жаху доби». Звідси – домінування таких екзистенційних мотивів, як самотність (відчуття покинутості, відчуженості від рідних народу і землі; відчуття неприйняття й нерозуміння нових співгромадян; відчуття залишеності Богом); самотворення (щоденна творча праця, духовне збагачення, жертівність заради загальної справи); життєвий вибір і відповідальність за нього; внутрішній конфлікт через протистояння гідність-залежність; трагічний стоїцизм. Окреслені аспекти екзистенційного дискурсу лірики митця не вичерпують проблему і є перспективними для наступних досліджень творчої спадщини Б. Бойчука.

ЛІТЕРАТУРА

- Астаф'єв О.** Художні координати поезії Богдана Бойчука. *Слово і час*. 2002. №12. С. 20–24.
- Бойчук Б.** Зібрані вірші: у 2 т. Т. 1. Київ: Факт, 2007. 288 с.
- Бойчук Б.** Зібрані вірші: у 2 т. Т. 2. Київ: Факт, 2007. 304 с.
- Карабович Т.** Міфопоетика Нью-Йоркської групи: монографія / відп. ред. Р. Радишевський; наук. консультант О. Астаф'єв. Київ : Талком, 2017. 464 с. (Серія «Студії з україністики». Вип. XXI).
- Ревакович М.** *Persona non grata*. Нариси про Нью-Йоркську групу, модернізм та ідентичність. Київ : Критика, 2012. 336 с.
- Скорина Л.** Література та літературознавство української діаспори. Курс лекцій. Вид. 2-е, доп. Черкаси : Брама-Україна. 2005. 382 с.
- Ткачук М.** У річищі гуманізму. *Ткачук М. Інтерпретації: літературно-критичні статті, творчі портрети українських поетів ХХ століття*. Тернопіль : Збруч, 1999. С. 99–122.

REFERENCES

- Astafiev, O.** (2002). Khudozhni koordynaty poezii Bohdana Boichuka [Artistic coordinates of Bohdan Boychuk's poetry]. *Slovo i chas – Word and time*, 12, 20–24 [in Ukrainian].
- Boichuk, B.** (2007). *Zibrani virshi [Collected poems]*. (Vols. 1–2). Kyiv: Fakt [in Ukrainian].
- Karabovych, T.** (2017). Radyshevskiy, R. (resp. ed.), Astafiev, O. (of science consultant). *Mifopoetyka Niu-Yorkskoi hrupu: monohrafiia [Mythopoetics of the New York group: a monograph]*. Kyiv: Talkom [in Ukrainian].
- Revakovich, M.** (2012). *Persona non grata. Narysy pro Niu-Yorksku hrupu, modernizm ta identychnist [Persona non grata. Essays on the New York Group, Modernism and Identity]*. Kyiv: Krytyka [in Ukrainian].
- Skoryna, L.** (2005). *Literatura ta literaturoznavstvo ukrainskoi diaspory. Kurs lektsii [Literature and literary studies of the Ukrainian diaspora. Course of lectures]*. Cherkasy: Brama-Ukraina [in Ukrainian].
- Tkachuk, M.** (1999). U richyshchi humanizmu [In the river of humanism]. In M. Tkachuk, *Interpretatsii: literaturno-krytychni statii, tvorchi portrety ukrainskykh poetiv XX stolittia – Interpretations: literary and critical articles, creative portraits of Ukrainian poets of the 20th century*, (pp. 99–122). Ternopil: Zbruch [in Ukrainian].

УДК 821.111(71)

ИЩЕНКО Наталя – доктор філологічних наук, професор, професор кафедри слов'янської та романо-германської філології, Таврійський національний університет імені В.І. Вернадського, вул. Джона Маккейна, 33, Київ, 01042, Україна (natden89@gmail.com)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1206-9158>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2023.59.2>

Бібліографічний опис статті: **Ищенко, Н.** (2024). Творчість «поетів Конфедерації» у контексті розвитку канадського романтизму. *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Філологія», 59, 17–23, doi: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2023.59.2>*

ТВОРЧІСТЬ «ПОЕТІВ КОНФЕДЕРАЦІЇ» У КОНТЕСТІ РОЗВИТКУ КАНАДСЬКОГО РОМАНТИЗМУ

Анотація. Стаття присвячена дослідженню специфіки художньої картини світу у творчості «поетів Конфедерації», а також їхнього внеску в розвиток канадського романтизму. Встановлено, що діяльність «поетів Конфедерації» сприяла формуванню романтизму в Канаді й виробленню його естетичних принципів, серед яких найважливішими були проголошення інтересу до природи, реального життя простих людей, пріоритет творчої уяви, відображення специфічних особливостей канадської дійсності. У своїй ліриці Ч. Робертс, Б. Кармен, А. Лемпмен, Д. К. Скотт і В. Кемпбелл органічно поєднали народні й літературні традиції, фольклорні структури (теми, образи, мотиви) та жанрові моделі романтизму. У своїй творчості «поети Конфедерації» спиралися на здобутки британських і американських романтиків, зокрема поетів-«лейкістів» (В. Вордсворта, Р. Сауті, С. Т. Колріджа) і Р. В. Емерсона, водночас прагнули розвивати національну канадську літературу й відобразити у своїх творах суттєві риси канадської дійсності. Ч. Робертса часто називають «батьком канадської поезії». У його творах змальовано красу й велич дикої природи Канади, водночас природа постає не просто фоном, на якому розгортаються почуття ліричного героя, а засобом рефлексії, пізнання глибокого особистого зв'язку людини з довоколишнім світом, самозаглиблення й самоаналізу. Творчості А. Лемпмена властиві глибокий зв'язок з природою, лірична краса та дослідження канадського ландшафту. Його поезія часто позначена глибоким почуттям спокою та інтроспекції. Значну увагу в поезії Д. К. Скотта і В. Кемпбелла приділено таємничому, потойбічним силам, які втручаються в життя людей.

Ключові слова: канадська література, романтизм, «поети Конфедерації», ліричний герой, концепт, образ, мотив.

ISHCHENKO Natalia – Doctor of Philological Sciences, Professor, Professor at the Department of Slavic and Romano-Germanic Philology, V. I. Vernadsky Taurida National University, 33, John McCain str., Kyiv, 01042, Ukraine (natden89@gmail.com).

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1206-9158>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2023.59.2>

To cite this article: **Ishchenko, N.** (2024). Tvorchist "poetiv Konfederatsii" u konteksti rozvytku kanads'kogo romantyzmu [The work of the "Confederation poets" in the context of the development of Canadian Romanticism]. *Problemy humanitarnykh nauk: zbirnyk naukovykh prats Drohobytskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Seriiia «Filolohiia» – Problems of Humanities. "Philology" Series: a collection of scientific articles of the Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, 59, 17–23, doi: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2023.59.2> [in Ukrainian].*

THE WORK OF THE “CONFEDERATION POETS” IN THE CONTEXT OF THE DEVELOPMENT OF CANADIAN ROMANTICISM

Summary. *The article is devoted to the study of the specifics of the artistic picture of the world in the works of the “Confederation Poets”, as well as their contribution to the development of Canadian Romanticism. It is established that the activities of the “Confederation Poets” contributed to the formation of romanticism in Canada and the development of its aesthetic principles, among which the most important were the proclamation of interest in nature, the real life of ordinary people, the priority of creative imagination, and the reflection of specific features of Canadian reality. In their poetry, Ch. Roberts, B. Carman, A. Lampman, D.C. Scott, and W. Campbell organically combined folk and literary traditions, folklore structures (themes, images, motifs), and genre models of Romanticism. In their work, the “Confederation Poets” drew on the achievements of British and American romantics, in particular the Lake School of Poets (W. Wordsworth, R. Southey, S.T. Coleridge) and R.W. Emerson, while at the same time striving to develop national Canadian literature and reflect in their works the essential features of Canadian reality. Ch. Roberts is often referred to as the “father of Canadian poetry”. His works depict the beauty and majesty of Canada’s wilderness, where nature becomes not just a backdrop against which the feelings of the lyrical hero unfold, but a means of reflection, understanding a person’s deep personal connection with the world around them, self-absorption and introspection. A. Lampman’s work is characterized by its deep connection to nature, its lyrical beauty, and its exploration of the Canadian landscape. His poetry is often marked by a profound sense of tranquility and introspection. In the poetry of D.C. Scott and W. Campbell, considerable attention is paid to the mysterious, otherworldly forces that interfere in people’s lives.*

Key words: *Canadian literature, Romanticism, “Confederation Poets”, lyrical hero, concept, image, motif.*

Постановка проблеми. Об’єднання трьох британських колоній (Нова Шотландія, Нью-Брансвік, Об’єднана Канада) 1860 р. в нове державне утворення, яке отримало назву Домініон Канада, стало важливою подією канадської історії. Це об’єднання поклало початок формуванню Канади як суверенної демократичної держави й було сприйняте громадянами з великим ентузіазмом. У творчості поетів Конфедерації відображено цей підйом національної свідомості й патріотизму, що охопив канадське суспільство в другій половині XIX ст. Спираючись на традиції вікторіанської літератури та поезії прерафаелітів у Великій Британії, канадські поети зробили значний внесок у формування канадської національної літератури. Їхній творчості притаманні використання традиційних віршованих форм, високий стиль, акцентуація моральних ідей, ритмічність тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Термін «поети Конфедерації» увів в науковий обіг канадський учений і літературний критик Малкольм Росс у передмові до антології «Поети Конфедерації» (“Poets of the Confederation”, 1960) (Ross, 1960). До цієї групи поетів належать Чарльз Робертс (Charles G.D. Roberts, 1860–1943), Блісс Кармен (Bliss

Carman, 1861–1929), Арчібальд Лемпмен (Archibald Lampman, 1861–1899) і Дункан Кемпбелл Скотт (Duncan Campbell Scott, 1862–1947). Інколи до цієї групи зараховують також поета Вілфреда Кемпбелла (Wilfred Campbell, 1861–1918). Вони стали яскравими представниками канадського романтизму, сформованого наприкінці XVIII – на початку XIX ст.

Канадський романтизм – складне й неоднорідне явище. Через специфічні умови розвитку країни він з’явився на сторіччя пізніше, ніж у європейських країнах. Деякі дослідники (Л. Р. Ерлі, Л. МакЛеод, Т. Вейр) навіть висувують гіпотезу, що використання терміна «романтизм» стосовно періоду кінця XIX – початку XX ст. є не зовсім коректним, оскільки він не враховує конкретно-історичні умови й внутрішню логіку розвитку канадського літературного процесу. Т. Вейр назвав творчість «поетів Конфедерації» «північним романтизмом» (Ware, 2000). На думку Л. МакЛеода, транспонування літературно-історичної термінології з контексту однієї національної літератури в іншу неминує призводити до трансформації сутності поняття (у цьому випадку – поняття «романтизм»), а також його співвідношення з іншими

поняттями, які знаходяться в єдиному логіко-семантичному просторі («вікторіанська література», «модернізм», «екзистенціалізм» і т. ін.), що потребує додаткового роз'яснення й уточнення його специфіки в межах конкретної національної літератури (McLeod, 1964). «У Канаді поети, яких можна було б із високим ступенем вірогідності назвати поетами вікторіанськими – Чарльз Хевіседж, Александер МакЛахлан і Вільям Кербі, якщо називати трьох найвидатніших – випередили митців останньої чверті століття, яких зазвичай називають романтиками. <...> Ба більше, якщо творчість МакЛахлана, Кербі й Хевіседжа містить ознаки вікторіанської поезії, ці ознаки не можна віднести до індустріального, наукового та урбаністичного суспільства, оскільки таке суспільство не існувало у Верхній та Нижній Канаді середини XIX століття» (McLeod, 1964). Натомість Л. МакЛеод пропонує використовувати термін «постромантизм» (англ. *Post-Romanticism*), аргументуючи це тим, що цей термін «визначає історичні й теоретичні засади канадської поезії кінця XIX ст.» і водночас дає підстави включити до парадигми дослідження твори письменників-представників корінних народів, а також врахувати специфіку сучасного інтелектуального контексту (McLeod, 1964).

У дисертації І. М. Сухенко (2003) «Творчість Ч. Робертса і проблеми становлення національної англоканадської літератури» представлено ґрунтовне дослідження анімалістичних оповідань Ч. Робертса. На думку літературознавиці, синтез фактографічності й документальності з художніми елементами допоміг письменникові відобразити суттєві елементи канадської дійсності. «Саме в анімалістичних оповіданнях Ч. Робертсу вдалося показати канадський національний характер, його формування не лише з точки зору географічного детермінізму <...> а й історико-культурні обставини цього процесу» (Сухенко, 2003, с. 47–48).

Метою нашої статті є дослідження специфіки художньої картини світу у творчості «поетів Конфедерації», а також їхній внесок у розвиток канадського романтизму.

Завдання статті: 1) висвітлити естетичні принципи представників групи «поетів Конфедерації»; 2) простежити взаємодію

народних і літературних традицій у канадському романтизмі; 3) встановити жанрові особливості ліричних творів «поетів Конфедерації»; 4) виявити своєрідність індивідуальних стилів письменників, їхніх підходів до ліричних жанрів та художні новації.

Виклад основного матеріалу.

1880 р. молодий поет Чарльз Робертс, який на той момент був студентом Університету Нью-Брансвіка, опублікував свою першу збірку поезій «Оріон та інші вірші» (“Orion and Other Poems”). Ця збірка відіграла велику роль у становленні канадського націоналізму й надихнула ціле покоління поетів. Поет Арчібальд Лемпмен, який тоді навчався у Трініті-коледжі в Торонто, з великим ентузіазмом писав про своє перше знайомство з поезією Ч. Робертса у студентські роки: «Я просидів більшу частину ночі, читаючи й перечитуючи збірку “Оріон” у стані шаленого хвилювання, а лігши спати, не міг зімкнути очей. Мені здавалося дивовижним, що таку роботу міг створити канадець, молода людина, один із нас. Це був ніби голос із якогось нового мистецького раю, який закликав нас прокидатися і творити» (Lampman, 1996, р. 94).

На формування канадського романтизму вплинули досягнення британських поетів-романтиків, зокрема представників «Озерної школи» (англ. *the Lake School of Poets*) – В. Вордсворта, Р. Сауті, С. Т. Колріджа). Поети-«лейкісти» дуже любили природу й цікавилися народною творчістю, що давало їм імпульс для віршів. Вони з захопленням сприйняли Велику Французьку революцію, а згодом побачили нездійсненність її ідеалів – рівності, свободи, братерства. Як зазначає Д. Наливайко, «вони були митцями одного покоління, які пройшли в чомусь схожий шлях духовного і творчого розвитку, <...> вони були першими крупними романтиками, першовідкривачами, теоретиками нового напрямку» (Наливайко, 2001, с. 261). У передмові до другого видання збірки «Ліричні балади» (“Lyrical Ballads, with a Few Other Poems”, 1800), яка стала теоретичним маніфестом англійського романтизму, В. Вордсворт заявив про відмову від канонів класицизму, необхідність демократизації проблематики в поезії, розширення тематичного діапазону, реформи віршування й поетичної мови.

Спираючись на художні досягнення британських романтиків, поети Конфедерації прагнули відтворити унікальні риси природного світу Канади, у якому вони жили й творили. Природа в їхніх творах є провідним концептом. Вона стає засобом рефлексії, розкриття внутрішнього «Я» ліричного героя, душі творчо обдарованої особистості. На цьому акцентував увагу Ч. Робертс, який писав: «Поезія про природу – це не просто опис пейзажу у віршованій формі, а вираження одного з багатьох життєво важливих зв'язків між зовнішньою нудьгою і “глибинним серцем людини”» (Roberts, 1974, p. 281). Ч. Робертса часто називають «батьком канадської поезії». У його творах змальовано красу й велич дикої природи Канади, водночас природа стає не просто фоном, на якому розгортаються почуття ліричного героя, а засобом рефлексії, пізнання глибокого особистого зв'язку людини з довколишнім світом, самозаглиблення й самоаналізу.

Збірка Ч. Робертса «У різних тонах» (“In Divers Tones”, 1886) містить найвідоміший його вірш «Повернення до Тантрамара» (“The Tantramara Revisited”). Після тривалої відсутності ліричний герой вірша повертається до улюбленого місця (болота Тантрамар у Нью-Брансвіку), який у юності «вразив» його «захопленням» (“how once it stung me with rapture”), і він прагне знову відчути «давнію солодкість» (“old-time sweetness”), яку колись там відчував. У вірші розкрито контраст між вічністю краси природи й обмеженою тривалістю людського життя: споглядаючи узбережжя й зелені пагорби, ліричний герой зауважує, що в природному світі нічого не змінилось (“no change”) з часу його від'їзду. Однак, розмірковуючи про минуність людського життя, ліричний герой не наважується наблизитись до природного краєвиду, побоюючись, що якщо підійде надто близько, то побачить «навіть тут руки випадковості та змін» (“the hands of chance and change”). Натомість він прагне зберегти в пам'яті «прекрасну ілюзію» (“the darling illusion”) краси природного світу, що є однією з небагатьох констант його буття.

Наступна збірка Ч. Робертса, що з'явилася 1893 року, містить цикл сонетів «Пісні звичайного дня» (“Songs of the Common Day”),

який описує сезонні цикли життя приморського села. У цьому циклі виявилися риси романтичного світосприйняття, чуттєвість, зосередженість на стосунках між людиною і світом природи. Дж. Кеппон відзначив, що для поезії Ч. Робертса притаманні експерименти зі стилем, формою і тематикою. Літературознавець писав: «Його поезія про природу – чи не найглибша за силою поетичної пристрасті й досвіду автора. Вона ґрунтується на чистому естетизмі, який іноді переплітається з елегантними думками або моральними ідеями в дусі В. Вордсворта. Однак цінність цієї поезії – саме в прекрасних, сяючих імпресіоністичних образах, які вона являє читачеві» (Canadian, 1916, p. 47).

У другій половині ХХ ст. увагу дослідників привертала здебільшого регіональна лірика Ч. Робертса, у якій відображено своєрідність локального колориту маленьких містечок і селищ Канади, краса її озер, лісів, річок і гір. Однак творчий доробок письменника набагато ширший за тематикою і проблематикою. Всесвітню славу Ч. Робертсу принесли понад 250 оповідань про тварин, які він написав між 1892 та 1935 рр. Написані від імені полівок, круків, оленів, ведмедів та багатьох інших істот, ці історії викликають велику симпатію до тварин, які героїчно борються за виживання в суворій природі.

1897 р. письменник разом зі своєю дружиною та чотирма дітьми покинув Нью-Брансвік і переїхав до Нью-Йорка. Там він створив «Нью-Йоркські ноктюрни» (“New York Nocturnes”, 1898) – цикл віршів, присвячених любовним переживанням і сучасному міському життю. Ч. Робертс тривалий час подорожував світом, мешкав у Франції, Німеччині, Англії.

Коли розпочалася Перша світова війна, Ч. Робертс вступив до британської армії (стверджуючи, що він на десять років молодший за свій 54-річний вік) і до 1916 р. займався бойовою підготовкою солдатів кавалерії. Згодом був переведений до канадської армії і працював у Канадському офісі військових записів у Лондоні. На цій посаді Ч. Робертс об'їздив поля битв Західного фронту, писав журналістські статті про криваві реалії війни, а також воєнну лірику. Зокрема, у вірші «Перехід» (“Going Over”, 1919) жорстокість шкваль-

ного вогню протиставляється мрії солдата про дівочий голос.

Блісс Кармен деякий час жив у Шотландії, вивчаючи фізику, математику й філософію в Единбурзькому університеті. 1883 р. він повернувся до Канади, розглядаючи можливість побудови кар'єри у сфері юриспруденції або інженерії, але натомість вступив до Гарварду, де студював англійську літературу й філософію. У передмові до збірки *“Canadian Poets and Poetry”* (1916) Дж. Гарвін писав: «Він величніший за інших, більш відомих поетів, бо його філософія відображає благороднішу й більш всеохопну філософію життя й існування. Блісс Кармен досягнув більше, ніж інші представники його покоління, бо він краще за них усвідомлював, що Вічний Поет завжди невпинно шукає засоби вираження» (*Canadian*, 1916, р. 5).

По материнській лінії Б. Кармен був далеким родичем американського поета Р. В. Емерсона (*Ralph Waldo Emerson*, 1803–1882), який очолив літературний рух трансценденталізму. Риси трансцендентальної філософії яскраво виявилися в поетичній творчості самого Б. Кармена, який вважав, що Божу «правду» й «мудрість» можна інтуїтивно відчутти через спорідненість зі світом природи. Серед найвідоміших збірок Б. Кармена – *“Songs of Vagabondia”* (1894), *“More Songs from Vagabondia”* (1896), *“Last Songs from Vagabondia”* (1900). У цьому циклі віршів митець дослідив особливі емоційні та духовні стани людини, що виникають у результаті побудови глибокого особистісного зв'язку з природою.

На художнє світобачення А. Лемпмена вплинула творчість Дж. Кітса, В. Вордсворта, Ч. Робертса, Т. Карлайла. На думку митця, природа є незалежною сутністю, окремою від людини і її турбот. Вона наділена великою могутністю і може впливати на емоційний стан споглядача: *“And I will ask myself what golden madness, / What balmed breaths of dreamland spicery, / What visions of soft laughter and light sadness / Were sweet last month to me”* [Lampman, 2012, р. 93]. У своїх віршах (зокрема, *“The Frogs”*, *“Among the Timothy”*) А. Лемпмен оспівував цілющу силу природи, яка здатна принести мир і спокій людині на тлі урбанізованого північноамериканського суспільства. Характерними рисами творчості

митця є культ природи (образи людей у його творах з'являються рідко), увага до деталей (ліричний герой відслідковує найменші зміни в природному світі), психологічний паралелізм (природа відображає переживання ліричного героя, впливає на його настрій). Із часом поезія А. Лемпмена стала більш інтроспективною, поет став приділяти більше уваги розкриттю внутрішнього світу людини. Улюбленим жанром митця був сонет, однак на пізньому етапі творчості він багато експериментував із жанровими формами, зокрема із верлібром (*“The Railway station”*).

Д. К. Скотт у своїй творчості звертався до таких жанрів, як сонети, катрени, балади, елегії, експериментував із верлібром. Йому належать збірки *«Чарівний дім та інші вірші»* (*“The Magic House and Other Poems”*, 1893), *«Праця і янгол»* (*“Labor and the Angel”*, 1898), *«Вірші й балади з Нового світу»* (*“New World Lyrics and Ballads”*, 1905), *«Шлях північного сьйва»* (*“Via Borealis”*, 1906) та ін. Письменник тривалий час працював у канадському уряді, займався питаннями інтеграції корінних народів Канади, багато подорожував країною та відвідував поселення різних індіанських племен, що обумовило тематику й проблематику його творчості. Для лірики Д. К. Скотта характерне захоплення екзотикою життя корінних народів, однак разом з тим він висловлює занепокоєння щодо поступового знищення канадським урядом їхньої автентичної культури і формування гомогенного канадського суспільства.

Тематику збірки *«Чарівний дім та інші вірші»* визначають бінарні опозиції «природне – надприродне», «минуле – майбутнє», «реальне – уявне». У вірші *«Чарівний дім»* (*“The Magic House”*) зображено будинок, наділений магичними властивостями, у якому буденні речі за допомогою уяви перетворюються на щось надзвичайне. Цей будинок є алегоричним образом, у якому відображено здатність людського розуму створювати фантастичні світи. У збірці виявилися характерні риси романтичного світобачення – віра в тісний зв'язок між природним середовищем, людським досвідом і таємничим, містичним, надприродним світом, що поза межами розуміння людини.

Д. К. Скотт брав активну участь у житті канадської літературної спільноти. Він був

президентом Королівського товариства Канади (англ. *the Royal Society of Canada*), підтримував молодих канадських авторів і виступав за популяризацію національної канадської літератури в Північній Америці та у світі.

В. Кемпбелл – канадський драматург, критик, автор численних романів і оповідань. Він навчався в Університеті Торонто, у 1886–1890 рр. був священником, згодом працював у канадському уряді. Найвідомішою збіркою В. Кемпбелла є «Озерна лірика та інші вірші» (“*Lake Lyrics and Other Poems*”, 1889), у якій оспівано красу канадського озера Гурон, розташованого між штатом Мічиган (США) на заході й провінцією Онтаріо (Канада) на північному сході. Він активно розробляв жанр балади, запозичивши з народної балади такі риси, як поєднання лірики й епосу, фантастичність сюжетів, традиційні образи й символи, деякі мотиви (вплив потойбічних сил на життя людини, духовне випробування та ін.), художній паралелізм (життя природи і людини), розмовні конструкції. У своїх літературних баладах В. Кемпбелл зображував повсякденність скромних трудівників, простих людей, водночас розробляв фантастичні, містичні сюжети. Так, у баладі «Мати» (“*The Mother*”), опублікованій 1891 р., втілено історію померлої матері, яка постає з могили, щоб забрати свою (живу) дитину в потойбічний світ.

Митець пишався своїм англо-шотландським походженням, цікавився питаннями

мистецтва, людської еволюції, етнології. Патріотизм В. Кемпбелла і його інтерес до історії відображено в романах «Ян Оркадський» (“*Ian of the Orcades*”, 1906), «Прекрасний повстанець» (“*A Beautiful Rebel*”, 1909) та «Річард Фрізелл» (“*Richard Frizzell*”, 1909–1910).

Висновки. Отже, діяльність «поетів Конфедерації» сприяла формуванню романтизму в Канаді й виробленню його естетичних принципів, серед яких найважливішими були проголошення інтересу до природи, реального життя простих людей, пріоритет творчої уяви, відображення специфічних особливостей канадської дійсності. У своїй ліриці Ч. Робертс, Б. Кармен, А. Лемпмен, Д. К. Скотт і В. Кемпбелл органічно поєднали народні й літературні традиції, фольклорні структури (теми, образи, мотиви) і жанрові моделі романтизму. Значну увагу в поезії Д. К. Скотта і В. Кемпбелла приділено таємничому, потойбічним силам, які втручаються в життя людей.

У зв’язку з тим, що доробок «поетів Конфедерації» в українському літературознавстві залишається малодослідженим, подальше вивчення жанрово-стильових особливостей творів Ч. Робертса, Б. Кармена, А. Лемпмена, Д. К. Скотта і В. Кемпбелла сприятиме виявленню тенденцій та поетики канадської літератури кінця ХІХ – початку ХХ. ст., розкриттю художньої специфіки канадського романтизму.

ЛІТЕРАТУРА

- Наливайко Д. С., Шахова К. О.** Зарубіжна література ХІХ сторіччя. Доба романтизму. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2001. 416 с.
- Сухенко І. М.** Творчість Ч. Робертса і проблеми становлення національної англоканадської літератури : дис. ... канд. філол. наук : 10.01.04; Дніпропетровський національний університет. Дніпропетровськ, 2003. 215 с.
- Canadian Poets and Poetry* / edited by J. W. Garvin. New York : Frederick A. Stokes Company, 1916. 471 p.
- Lampman A.** *The Poems of Archibald Lampman*. Los Angeles : HardPress, 2012. 520 p.
- Lampman A.** *Two Canadian Poets : A Lecture. The Essays and Reviews of Archibald Lampman* / edited by D. M. R Bentley. London : Canadian Poetry Press, 1996. P. 91–114.
- McLeod L.** *Canadian Post-Romanticism : the Context of Late Nineteenth-Century Canadian Poetry. Canadian Poetry : Studies, Documents, Reviews*. 1984. Vol. 14. URL : <https://canadianpoetry.org/volumes/vol14/mcleod.html> (дата звернення : 26. 07. 2024).
- Roberts C. G. D.** *The Poetry of Nature. Selected Poetry and Critical Prose* / edited by W. J. Keith. Toronto : University of Toronto Press, 1974. P. 276–281.
- Ross M.** Introduction. *Poets of the Confederation*. Toronto : McClelland and Stewart, 1960. P. vii–xii.
- Ware T.** *A Northern Romanticism : Poets of the Confederation*. Nepean : Tecumseh Press, 2000. 528 p.

REFERENCES

- Garvin, J. W.** (Ed.). (1916). *Canadian Poets and Poetry*. Frederick A. Stokes Company [in English].
- Lampman, A.** (2012). *The Poems of Archibald Lampman*. HardPress [in English].
- Lampman, A.** (1996). "Two Canadian Poets: A Lecture". In D. M. R Bentley (Ed.), *The Essays and Reviews of Archibald Lampman* (pp. 91–114). Canadian Poetry Press [in English].
- McLeod, L.** (1984). Canadian Post-Romanticism: the Context of Late Nineteenth-Century Canadian Poetry. *Canadian Poetry: Studies, Documents, Reviews* (Vol. 14). Retrieved July 26, 2024, from <https://canadianpoetry.org/volumes/vol14/mcleod.html> [in English].
- Nalyvaiko, D. S., Shakhova, K. O.** (2001). *Zarubizhna literatura XIX storichchia. Doba romantyzmu [World Literature of the 19th Century. The Era of Romanticism]*. Navchalna knyha – Bohdan [in Ukrainian].
- Roberts, C. G. D.** (1974). "The Poetry of Nature." In W. J. Keith (Ed.), *Selected Poetry and Critical Prose* (pp. 276–281). University of Toronto Press [in English].
- Ross, M.** (1960). Introduction. In *Poets of the Confederation* (pp. vii–xii). McClelland and Stewart [in English].
- Sukhenko, I. M.** (2003). *Tvorchist Ch. Robertsa i problemy stanovlennia natsionalnoi anhlokanadskoi literatury [Ch. Roberts's works and the problems of the formation of national Anglo-Canadian literature]*. (Doctor's thesis). Dnipropetrovskiy natsionalnyi universytet. Dnipropetrovsk [in Ukrainian].
- Ware, T.** (2000). *A Northern Romanticism: Poets of the Confederation*. Tecumseh Press [in English].

УДК [811.111:82-92]:355.48(477:470)

КАЛИНОВСЬКА Ірина – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри практики англійської мови, Волинський національний університет імені Лесі Українки, просп. Волі, 13, Луцьк, 43025, Україна (kalynovska@vnu.edu.ua)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3406-1456>

КОЛЯДА Еліна – кандидат філологічних наук, професор, завідувач кафедри практики англійської мови, Волинський національний університет імені Лесі Українки, просп. Волі, 13, Луцьк, 43025, Україна (elina.koliada@vnu.edu.ua)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5437-1320>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2023.59.3>

Бібліографічний опис статті: Калиновська, І., Коляда, Е. (2024). Друга річниця повномасштабного вторгнення в Україну: мовний образ Росії-ворога в аналітичних статтях Канадського інституту українських студій. *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Філологія»*, 59, 24–33, doi: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2023.59.3>

ДРУГА РІЧНИЦЯ ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ В УКРАЇНУ: МОВНИЙ ОБРАЗ РОСІЇ-ВРОГА В АНАЛІТИЧНИХ СТАТТЯХ КАНАДСЬКОГО ІНСТИТУТУ УКРАЇНСЬКИХ СТУДІЙ

Анотація. У статті описано складники мовного образу Росії як ворога у сучасній російсько-українській війні в другу річницю повномасштабного вторгнення Росії в Україну. Матеріалом дослідження послуговували аналітичні статті науковців Канадського інституту українських студій, опубліковані на форумі українських студій у лютому-березні 2024 р., які відображають аналіз провідних канадських й американських видань цього періоду.

Шляхом концептуально-образного аналізу джерел ілюстративного матеріалу виокремлено такі складники мовного образу Росії як країни-ворога: країна-агресор – держава, яка здійснює агресію, вдається до застосування збройної сили проти суверенітету, територіальної цілісності та політичної незалежності України; країна-окупант: здійснює військову окупацію територій України; країна-злочинець: порушує міжнародне право та вчиняє злочинні дії; країна-терорист: використовує або підтримує тероризм як інструмент державної політики, зокрема ядерний шантаж, цілеспрямовані атаки на цивільну інфраструктуру України; країна-режим, де влада зосереджена в руках однієї особи та її оточення й застосовує репресивні методи для утримання влади; країна-пропагандист: створює та поширює пропаганду проти України; країна-імперіаліст: прагне відновити або розширити свій контроль над іншими державами за допомогою військової сили, економічного та політичного тиску; країна-мілітарист: надає пріоритет розвитку військової потужності, популяризує ідею сили в міжнародних відносинах; країна-загроза: становить загрозу для безпеки інших країн через агресивну політику та військові дії, дестабілізацію регіонів; країна-баніт: порушує міжнародне право, отримує осуд міжнародної спільноти, дипломатичні обмеження, санкції.

Дослідження виявило, що північноамериканські ЗМІ, висвітлюючи другу річницю російського вторгнення, акцентують увагу на парадоксальній ситуації у війні: попри економічну перевагу Росії, потенціал західних союзників міг би врівноважити сили, однак внутрішні проблеми США та ЄС затримують критичну допомогу Україні в умовах затяжної війни. Проаналізовано лексичні одиниці на позначення ворожої держави, що формують образ Росії як країни-ворога в американських та канадських виданнях.

Мовний образ сучасної Росії в засобах масової інформації відображає агресивні дії Росії, впливаючи на формування світової громадської думки, сприяючи утвердженню негативної

репутації Росії в глобальному контексті. Водночас така мовна репрезентація виступає ката- лізатором об'єднання міжнародної спільноти навколо спільного завдання – протистояння країні-агресору, яка підриває основи глобальної системи безпеки та відверто нехтує принци- пами міжнародного права.

Ключові слова: мовний образ, складники образу, Росія-ворог, сучасна російсько-україн- ська війна, Канадський інститут українських студій.

KALYNOVSKA Iryna – Candidate of Philological Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Conversational English, Lesya Ukrainka Volyn National University, 13 Voli ave., Lutsk, 43025, Ukraine (kalynovska@vnu.edu.ua)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3406-1456>

KOLIADA Elina – Candidate of Philological Sciences, Professor, Head of the Department of Conversational English, Lesya Ukrainka Volyn National University, 13, Voli ave., Lutsk, 43025, Ukraine (elina.koliada@vnu.edu.ua)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5437-1320>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2023.59.3>

To cite this article: Kalynovska, I., Koliada, E. (2024). Druha richnytsia povnomasshtabnoho vtorhennia v Ukrainu: movnyi obraz Rosii-voroha v analitychnykh stattiakh Kanadskoho instytutu ukrainskykh studii [The Second Anniversary of the Full-Scale Invasion in Ukraine: Linguistic Image of Russia as an Enemy in Analytical Articles of Canadian Institute of Ukrainian Studies]. *Problemy humanitarnykh nauk: zbirnyk naukovykh prats Drohobyt'skoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Seriiia «Filolohiia» – Problems of Humanities. “Philology” Series: a collection of scientific articles of the Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University*, 59, 24–33, doi: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2023.59.3> [in Ukrainian].

THE SECOND ANNIVERSARY OF THE FULL-SCALE INVASION IN UKRAINE: LINGUISTIC IMAGE OF RUSSIA AS AN ENEMY IN ANALYTICAL ARTICLES OF CANADIAN INSTITUTE OF UKRAINIAN STUDIES

Summary. *The article describes the components of the linguistic image of Russia as an enemy in the modern Russian-Ukrainian war on the second anniversary of Russia's full-scale invasion of Ukraine. The research material is analytical articles by Canadian Institute of Ukrainian Studies scholars, published at the Ukrainian Studies Forum in February–March 2024, reflecting the analysis of leading Canadian and American publications of this period.*

By means of conceptual image analysis of research material, the following components of the linguistic image of Russia as an enemy country are singled out: country-aggressor – a state that carries out aggression, resorts to the use of armed force against the sovereignty, territorial integrity and political independence of Ukraine; country-occupier: carries out military occupation of Ukrainian territories; country-criminal: violates international law and commits criminal acts; country-terrorist: uses or supports terrorism as a tool of state policy, in particular nuclear blackmail, targeted attacks on the civilian infrastructure of Ukraine; country-regime where power is concentrated in the hands of one person and his surrounding, and repressive methods are used to maintain power; country-propagandist: creates and spreads propaganda against Ukraine; country-imperialist: seeks to restore or expand its control over other states with the help of military force, economic and political pressure; country-militarist: gives priority to the development of military power, popularizes the idea of force in international relations; country-threat: poses a threat to the security of other countries due to aggressive policies and military actions, destabilization of regions; country-outlaw: violates international law, receives condemnation from the international community, diplomatic restrictions, sanctions.

The study revealed that the North American mass media, covering the second anniversary of the Russian invasion, focus on the paradoxical situation in the war: despite Russia's economic advantage, the potential of Western allies could balance the forces, but the internal problems of the USA and the EU delay critical aid to Ukraine in the conditions of a prolonged war. Lexical units denoting the enemy state form the image of Russia as an enemy-country in American and Canadian publications.

The linguistic image of modern Russia in the mass media reflects Russia's aggressive actions and not only influences the formation of world public opinion, but also contributes to the establishment of Russia's negative reputation in the global context. At the same time, such language representation acts as a catalyst for uniting the international community around a common task – confronting the aggressor country, which undermines the foundations of the global security system and openly disregards the principles of international law.

Key words: *linguistic image, image components, Russia as an enemy, modern Russian-Ukrainian war, Canadian Institute of Ukrainian Studies.*

Постановка проблеми. 24 лютого 2024 року минула друга річниця повномасштабного вторгнення Росії в Україну. За цей період відбулися трансформації у сприйнятті Росії як агресора на міжнародній арені, з'явилося розуміння затяжної війни в Україні. Аналітичні статті провідних англomовних видань відіграють ключову роль у формуванні глобальної суспільної думки та відображають ці зміни. Образ Росії в міжнародних англomовних засобах масової інформації є індикатором ставлення світової спільноти до її дій. У контексті триваючої російсько-української війни, особливо після початку повномасштабного вторгнення, сприйняття Росії як ворога набуло критичного значення для міжнародної спільноти. Цей образ слугує чинником консолідації глобального суспільства довкола спільної мети – протидії агресору, який підірвав основи міжнародної системи безпеки та демонстративно порушує норми міжнародного права.

Актуальність нашого дослідження зумовлена необхідністю аналізу мовного образу Росії-ворога в англomовному медіа-дискурсі, що допомагає не лише краще зрозуміти вплив мови на формування міжнародної суспільної думки в умовах війни, але й усвідомити трансформації у сприйнятті Росії світовою спільнотою в другу річницю повномасштабного вторгнення Росії в Україну.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження образу ворога привертає увагу багатьох дослідників. До прикладу, О. Кирилюк (2020) аналізує мовні засоби творення образу ворога в умовах інформаційної війни, зокрема вивчає структуру мікрополя «вороже суспільство» як складника асоціативно-семантичного поля «ворог» в українському інформаційному просторі; С. Булик-Верхола (2022) розглядає особливості формування мовного образу Російської Федерації в дис-

курсі українських засобів масової інформації періоду російсько-української війни; Ю. Маслова (2023) досліджує експресивно забарвлені лексеми, окличні синтаксичні конструкції на позначення ворога в газетному дискурсі на матеріалі сучасної українськомовної преси. У нашій попередній розвідці ми проаналізували складники образу Росії як країни-ворога в лютому-березні 2022–2023 рр., зафіксували синонімічні назви Росії-ворожої держави та мовні засоби, які розкривають образ Росії-ворога (Калиновська, Коляда, 2023).

Мета нашого дослідження – проаналізувати мовний образ Росії як ворога у другу річницю повномасштабного вторгнення Росії в Україну в аналітичних статтях Канадського інституту українських студій (*Canadian Institute of Ukrainian Studies*) на форумі українських студій (*Forum of Ukrainian Studies*) у лютому-березні 2024 р., які відображають аналіз провідних канадських і американських видань (*The Atlantic*, *The Atlantic Council*, *The National Interest*, *National Review*, *Foreign Affairs*, *Foreign Policy*, *The Economist*, *Politico*, *The Wall Street Journal*, *The New York Times*, *The New Yorker* та *The Conversation*). **Завдання** дослідження: виокремити й описати складники образу Росії як країни-ворога; визначити лексичні одиниці, використані в американських та канадських виданнях для творення образу Росії-ворога; зазначити синонімічні назви Росії – ворожої держави.

Виклад матеріалу. Ретельний аналіз джерел ілюстративного матеріалу уможливує виокремити такі складники мовного образу Росії як країни-ворога:

1. **Країна-агресор** (*англ. aggressor – a person, country, etc. that attacks first* (OLD, n.d.); *one that commits or practices aggression* (MW, n.d.)) – країна, яка здійснює агресію, вдається до застосування збройної сили проти суверенітету, територіальної цілісності та політичної

незалежності України (форми агресії: вторгнення, військова окупація, анексія територій, бомбардування й використання зброї). Дії Росії, країни-агресора, суперечать принципам міжнародного права та Статуту ООН. Верховна Рада України офіційно визнала Росію країною-агресором ще 2015 р., після анексії Криму та початку війни на Донбасі. Термін набув ще більшої актуальності після повномасштабного вторгнення Росії в Україну 24 лютого 2022 р. Наприклад:

(1) *A disappointing lack of unity at the NATO summit in April 2008 rendered futile the efforts of Poland, other countries in our region, and U.S. diplomacy: Ukraine and Georgia were not granted a clear path to membership. That left those two nations vulnerable to **Russian aggression**: Russia **invaded** Georgia only months after the summit and **attacked** the Ukrainian Crimean Peninsula and Donbas in 2014* (Features of the transformation, 2024).

(2) *At the beginning of **the full-scale Russian invasion**, Kyiv had a significant advantage in this aspect of warfare. Today, Ukraine is still superior in terms of adaptability and innovation, with an innovative and bottom-up military culture* (Ukraine overcomes challenges, 2024).

(3) *Ukraine has the right to defend itself from **Russia's aggression**, and that should include defending itself from a weaponized church* (Moscow's weaponized church, 2024).

2. **Країна-окупант** (англ. *occupier* – a member of an army that has entered and taken control of a foreign country, etc. (OLD, n.d.); *invader* – one that starts armed conflict against another especially without reasonable cause (MW, n.d.)) – термін «країна-окупант» тісно пов'язаний з поняттям «країна-агресор», але має свої особливості: Росія, країна-окупант, здійснює військову окупацію територій України (Криму з 2014 року та частин Донецької, Луганської, Запорізької та Херсонської областей з 2022 року), без згоди місцевої влади встановлює там свій контроль та управління, змінює законодавство, запроваджує свою валюту, конфіскує та знищує майно українців, що має наслідком гуманітарну катастрофу (порушення прав людини, примусова паспортизація, зміна демографічної ситуації та культурної політики на цих територіях). До прикладу:

(4) *... the harsh realities of life in Russian-controlled regions of Ukraine and advocates for the complete **de-occupation** of all territories. **Occupation** is just another form of war. It's no better than war, because people in **occupied territories** live in a grey zone without any possibilities to defend their **rights**, their **freedom**, their **property** and their beloved ones* (Moscow's weaponized church, 2024).

(5) *... any deal leaving Russian troops on Ukrainian land would not be a true peace but rather **a continued occupation*** (Moscow's weaponized church, 2024).

3. **Країна-злочинець** (англ. *criminal* – someone who is involved in illegal activity or has been found guilty of a crime (LDOCE, n.d.)) – цей термін не має чіткого юридичного визначення в міжнародному праві, але використовується у політичному та публіцистичному дискурсі на позначення держави, яка порушує міжнародне право, права людини та вчиняє дії, які міжнародна спільнота розглядає як злочинні. Росія систематично вчиняє злочини щодо України (військові злочини, злочини проти людяності (масові вбивства цивільних), агресія та окупація, руйнування цивільної інфраструктури, депортації та фільтраційні табори, примусові переміщення українців, включаючи дітей, на територію РФ, енергетичний тероризм):

(6) *Occupation is horrible. Occupation is not just changing one state flag to another; occupation means **enforced disappearances, rapes, torture, filtration camps, denial of your identity, forcible adoption of your own children, mass graves*** (Moscow's weaponized church, 2024).

(7) *... this war in Ukraine is **brutal**, it's **bloody**, it's carrying on* (Ukraine overcomes challenges, 2024).

(8) *Ukraine is left without aid, which is stuck in Congress, and without an effective system of sanctions that would force Russia to stop the **violence*** (Russia must pay, 2024).

4. **Країна-терорист** (англ. *terrorist* – someone who uses violence such as bombing, shooting etc. to obtain political demands (LDOCE, n.d.)) – цей термін не є офіційно визнаним у міжнародному праві, але ним послуговуються в політичній риторичі та медіа на позначення країни, яка систематично використовує або підтримує тероризм як

інструмент державної політики, здійснюючи або спонсоруючи терористичні акти проти інших держав. Росія підтримувала незаконні збройні формування (проросійських сепаратистів) на території України, здійснює цілеспрямовані атаки на цивільну інфраструктуру (житлові будинки, школи, лікарні, електростанції тощо), використовує насильство та страх серед населення як спробу дестабілізувати українську владу, використовує ядерний шантаж:

(9) ... *Russia can focus its **strikes on Ukrainian infrastructure** – with Ukraine being unable to effectively reply in kind* (Horcastle, 2024).

(10) *Moscow began to systematically **threaten with nuclear weapons** after it invaded Crimea in 2014, and today, “high level Russian nuclear **threats** are commonplace”* (Kremlin towers, 2024).

(11) *Then, **Russia’s full-scale invasion of Ukraine** in 2022 was also accompanied by President Putin’s **nuclear threat**, “which was repeated frequently.”* (Kremlin towers, 2024).

5. **Країна-режим** (англ. *regime* – a method or system of government, especially one that has not been elected in a fair way (OLD, n.d.)) – держава, де влада зосереджена в руках однієї особи, Володимира Путіна, та його оточення, у якій вибори контрольовані й у якій застосовувано репресивні методи для утримання влади, знищено політичну опозицію та незалежні медіа, обмежено громадянські права і свободи. Росія веде агресивну зовнішню політику, з військовими вторгненнями включно, щоб зміцнити свої позиції на міжнародній арені; у Росії діє жорстка цензура медіа, а державні медіа виправдовують війну в Україні і формують негативне ставлення до Заходу:

(12) *The presidential election in Russia on 15–17 March will give rise to “forever **Putinism**”.* <...> *Furthermore, after Russia’s full-scale invasion of Ukraine in 2022 the **regime** transformed into “wartime **Putinism**” – retaining its promotion of complacency and indifference while at the same time becoming fully **authoritarian and partially mobilized for war*** (Features of the transformation, 2024).

(13) *Any **regime** that promises to live forever cannot let itself be perceived as failing.*

*To endure, **Putin’s regime** must maintain the illusion not just of its inevitability, which it has already achieved, but also of its own immortality, which it cannot achieve* (Features of the transformation, 2024).

6. **Країна-пропагандист** (від англ. *propagandist* – a person who creates or spreads propaganda (OLD, n.d.)) – країна, яка створює чи поширює пропаганду. Росія широко використовує пропаганду для впливу на громадську думку всередині країни й на міжнародному рівні. Російські державні медіа активно поширюють дезінформацію, фальшиві новини та спотворюють факти, щоб створити викривлене уявлення про війну в Україні та виправдати агресію. Росія створює наративи, спрямовані на дискредитацію України, української влади та західних країн, формуючи образ України-ворога й виправдовуючи свої дії:

(14) *The Kremlin’s efforts, reminiscent of Soviet tactics, to project an idealized image through exhibitions and **propaganda** serve to hide the challenges faced by Russia. <...> *Potemkin would be proud of the façade created by the **Kremlin’s propaganda** – a distorted image hiding **sham elections, a weakening economy, and increasing violence*** (Moscow’s weaponized church, 2024).*

(15) *The Moscow Patriarchate works to **persuade** the 71 percent of the Russian population who are Orthodox that **their government’s war is righteous**. The ROC has a direct interest in Russia’s victory, which would pave the way for it to regain control over Ukraine’s Orthodox churches. <...> *The thoroughly **politicized Moscow Orthodox Patriarchate** has been instrumental in **supporting this unjust war*** (Moscow’s weaponized church, 2024).*

(16) ***Nuclear rhetoric** also allows the Kremlin to consolidate its own population, claiming to them that “it is only Russia’s strategic nuclear forces that ‘Saved Russia From Being Erased From [the] World Map’”* (Kremlin towers, 2024).

(17) *The two-hour “passive-aggressive and rather bizarre interview” conducted by Carlson showed a “**manipulative morass of distortions, brazen rewriting of history, and Orwellian inversions**” on **Putin’s part*** (Ukraine overcomes challenges, 2024).

7. **Країна-імперіаліст** (англ. *imperialist – (of a powerful country) increasing its influence over other countries through business, culture, etc.* (OLD, n.d.)) – Росія прагне відновити або розширити контроль над іншими державами, особливо над тими, що колись входили до складу Радянського Союзу або перебували в зоні її впливу, за допомогою військової сили, економічного тиску, також у вигляді енергетичної залежності та політичного впливу. Росія пропагує ідею відновлення так званого «руського мира» як свою історичну місію, яка включає в себе поширення російської культури, мови та політичної моделі на інші народи. Вона застосовує військову силу як інструмент для досягнення своїх зовнішньополітичних цілей, зокрема вторгнення в Україну та ведення воєнних дій на її території. Наприклад:

(18) *Russia's current domestic policy is indivisible from its Ukraine policy, as Putin's ambitions in Ukraine reflect his broader imperialist agenda for Russia* (Kremlin towers, 2024).

(19) *If Ukraine and the West falter, Russia may succeed in conquering Ukraine. Mr. Putin wants to restore the Russian empire – a revanchist ambition that may drive him to invade a NATO member* (Ukraine overcomes challenges, 2024).

(20) *Russia's imperialistic ambitions and aggressive revisionism are pushing Moscow toward a direct confrontation with NATO, with the West, and ultimately with the whole free world* (Kremlin towers, 2024).

8. **Країна-мілітарист** (від англ. *militarism – the belief that a country should have great military strength in order to be powerful* (OLD, n.d.); *the belief that a country should build up its military forces and use them to protect itself and get what it wants* (LDOCE, n.d.)) – Росія надає пріоритет розвитку військової потужності: регулярно проводить військові навчання, активно готується до можливих збройних конфліктів, використовує свої військові можливості для залякування та тиску на інші країни, демонструючи свою готовність застосувати силу для досягнення власних цілей. З початку повномасштабного вторгнення в Україну вона значно збільшила військові витрати та модернізує армію, проводить мобілізацію для участі у війні в Україні. Російська пропаганда разом з Російською православною церквою (РПЦ)

культивує образ сильної армії, виправдовує військові дії, формує позитивне ставлення до війни в Україні, готує населення до затяжної війни, популяризує ідею про те, що сила є ключовим фактором у міжнародних відносинах, а військові досягнення – це ознака національної гордості та статусу на міжнародній арені. До прикладу:

(21) *Russia has increased military spending by 68 % this year, reaching 6,5 % of its GDP* (Kremlin towers, 2024).

(22) *The propaganda is now shifting toward a more militarized narrative, preparing Russians for prolonged war in Ukraine* (Moscow's weaponized church, 2024).

(23) *Russia adjusted its military strategy, rebuilt its economy around the military, and began to actively use innovative technologies in its military operations* (Moscow's weaponized church, 2024).

9. **Країна-загроза** (англ. *threat – someone or something that is regarded as a possible danger* (LDOCE, n.d.), *one that threatens* (MW, n.d.)) – країна, яка становить загрозу для безпеки інших країн через агресивну політику, військові дії, дестабілізацію регіонів, порушення міжнародного порядку. Росія розпочала повномасштабне військове вторгнення в Україну в 2022 році, порушує міжнародне право, зокрема принципи територіальної цілісності та невтручання у внутрішні справи суверенної держави. Військові дії Росії в Україні провокують нестабільність у Європі, загрожуючи безпеці не лише України, але й сусідніх країн та міжнародної спільноти загалом. Росія систематично погрожує застосувати ядерну зброю (має найбільший ядерний арсенал у світі), якщо вона зазнає рішучої поразки на лінії фронту. Ядерна погроза Путіна та загроза ескалації – складники постійного шантажу Кремля, маніпуляцій сприйняттям війни іноземними державами, спрямованих на те, щоб утримати союзників України від рішучих зобов'язань подолати незаконне вторгнення Росії в Україну. Наприклад:

(24) *European munitions producers are not yet able to compete with Russia in output volume; this threatens Ukraine's victory in the war and the security of Europe itself* (Kremlin towers, 2024).

(25) *We must prove them wrong by convincing citizens on both sides of the Atlantic that a Russian victory would make the world a far more **dangerous place*** (Ukraine overcomes challenges, 2024).

(26) The war in Ukraine represents a fundamental clash between liberty and tyranny, with the outcome shaping the future of *global freedom*. *The author warns against **the normalization of Russian aggression** and argues that conceding to tyranny in Ukraine would embolden **authoritarian regimes worldwide*** (Ukraine overcomes challenges, 2024).

(27) *Various European leaders and military officials have issued warnings about **the possibility of further Russian aggression** and have urged preparations for **potential escalation in the wider region*** (Russia must pay, 2024).

10. **Країна-баніт** (баніт – людина, оголошена поза законом, вигнанець (Словник УА, n.d.); від англ. *ban* – *an order that something not be done or used; prohibition* (MW, n.d.) – країна-вигнанець, яка перебуває в міжнародній ізоляції через агресивну зовнішню політику. Через війну в Україні, порушення міжнародного права на Росію накладено міжнародні санкції, зокрема економічні, фінансові та технологічні обмеження, що впливають на її економіку і міжнародні фінансові відносини. Росія отримує осуд міжнародної спільноти, дипломатичні обмеження, що може призвести до міжнародної ізоляції. Міжнародні компанії та організації зменшують або припиняють свою діяльність у Росії, що веде до послаблення її участі в глобальних політичних та економічних процесах. Скажімо:

(28) *Thanks to **sanctioning** by Western states, Russia has already lost “almost all of its 150 billion cubic meters of gas exports to Europe, worth \$60–70 billion a year.” Moscow has not been able to diversify or compensate for **the losses in its domestic market**, and therefore the Russian monopoly Gazprom “may actually go bankrupt”* (The very design, 2024).

(29) *Western countries should **limit the export of raw materials from Russia** by blocking sea routes: “Ninety percent of Russia’s oil exports go through two seas, the shallow Baltic Sea and the Black Sea.” The West should also **ban** Western oil service companies from operating in Russia* (The very design, 2024).

(30) *...in order to suppress **the Russian military-industrial complex**, Washington should impose secondary **sanctions** on foreign banks that enable Russia to pay for imports with **technology**, and on firms based in allied countries that sell technology to Moscow* (Russia must pay, 2024).

Станом на лютий-березень 2024 року, у другу річницю повномасштабного вторгнення Росії в Україну, північноамериканські ЗМІ висвітлюють парадоксальну ситуацію у війні. Незважаючи на значну економічну перевагу Росії, колективний потенціал західних союзників України теоретично міг би збалансувати сили, проте внутрішні політичні та економічні виклики в США та ЄС призвели до затримки критичної допомоги Україні, що ставить під загрозу здатність України протистояти російській агресії в умовах затяжної війни:

(31) *In a war of attrition the side with the best military-industrial complex usually wins, provided that there is parity of forces, so in this dimension Kyiv is inferior to Moscow, given that the Russian economy is 14 times larger than Ukraine’s. Nevertheless, together the allied Western economies are so strong that this should not have been a problem – but **the situation is actually the opposite**. Internal problems have prompted Washington and Brussels to **delay assistance*** (Kremlin towers, 2024).

Північноамериканські медіа звертають увагу й на неоднозначність санкційної політики щодо Росії. Останні санкції США у лютому 2024 року демонструють подвійний підхід: з одного боку, посилено контроль за дотриманням наявних обмежень, з іншого – спостережено небажання вводити жорсткіші економічні заходи, такі, як конфіскація нафтових доходів Росії чи її повна ізоляція від глобальної фінансової системи:

(32) *Washington’s latest **package of sanctions** simultaneously demonstrates a desire to ensure compliance with the sanctions already imposed and, on the other hand, an unwillingness to push through “penalties that would sequester Russia’s oil revenues or secondary sanctions that would fully **isolate Russia from the global financial system**”* (Russia must pay, 2024).

У досліджуваному матеріалі ми зафіксували такі синонімічні назви Росії-ворога: Rus-

sia, the Russian Federation, Russian officials, the Kremlin, the Kremlin's authorities, Kremlin's towers, Moscow, Putin's Russia, Putin's regime.

Образ Росії як ворожої держави розкривають такі мовні засоби: іменники: *aggression, invasion, conflict, war, warfare, weapons, occupation, rapes, torture, violence, Putinism, regime, propaganda, imperialism, empire, tyranny, sanctioning, sanctions, penalties*; іменникові словосполучення: *Russian aggression, the full-scale Russian invasion, Russia's aggression, a weaponized church, Russian-controlled regions of Ukraine, another form of war, occupied territories, a grey zone, Russian troops, a continued occupation, enforced disappearances, filtration camps, denial of identity, forcible adoption of children, mass graves, nuclear weapons, high level Russian nuclear threats, Russia's full-scale invasion of Ukraine, President Putin's nuclear threat, forever Putinism, wartime Putinism, the Kremlin's efforts, the Kremlin's propaganda, a distorted image hiding sham elections, a weakening economy, increasing violence, government's war, the thoroughly politicized Moscow Orthodox Patriarchate, nuclear rhetoric, Russia's strategic nuclear forces, manipulative morass of distortions, brazen rewriting of history, Orwellian inversions on Putin's part, a revanchist ambition, Russia's imperialistic ambitions, aggressive revisionism, a direct confrontation with NATO, prolonged war in Ukraine, military operations, the security of Europe, the normalization of Russian aggression, authoritarian regime, the possibility of further Russian aggression, potential escalation in the wider region, the losses in its domestic market, the Russian military-industrial complex, a war of attrition, latest package of sanctions*; прикметники: *horrible, brutal, bloody*, прикметникові словосполучення: *vulnerable to Russian aggression, fully*

authoritarian, partially mobilized for war, reminiscent of Soviet tactics, дієслова: *to invade, to attack, to threaten*, дієслівні словосполучення: *to attack the Ukrainian Crimean Peninsula and Donbas; to force Russia to stop the violence, to focus strikes on Ukrainian infrastructure, to persuade the 71 percent of the Russian population, to be instrumental in supporting unjust war, to succeed in conquering Ukraine, to restore the Russian empire, to invade a NATO member, to increase military spending, to shift toward a more militarized narrative, to adjust military strategy, to rebuilt economy around the military, to make the world a far more dangerous place, to limit the export of raw materials from Russia, to impose secondary sanctions, to isolate Russia from the global financial system.*

Висновки. Мовний образ Росії-ворога в аналітичних статтях Канадського інституту українських студій у другу річницю повномасштабного вторгнення в Україну охоплює такі складники: країна-агресор, країна-окупант, країна-злочинець, країна-терорист, країна-режим, країна-пропагандист, країна-імперіаліст, країна-мілітарист, країна-загроза, країна-баніт. Відповідна сукупність лексичних одиниць, використана для творення образу країни-ворога, відбиває агресивні дії Росії; сприяє створенню її негативного іміджу в світі; впливає на глобальну суспільну думку щодо неї, формуючи в такий спосіб однозначно негативний її образ і допомагаючи міжнародній спільноті зрозуміти й підтримати позицію України в цій затяжній війні. Вбачаємо актуальним у перспективі порівняльне вивчення динаміки змін та особливостей творення мовного образу Росії в різні періоди сучасної російсько-української війни на матеріалі міжнародних друкованих та онлайн-видань.

ЛІТЕРАТУРА

- Булик-Верхола С. З.** Мовний образ Росії як ворога (на матеріалі ЗМІ періоду російсько-української війни). *Закарпатські філологічні студії*. 2022. Вип. 23. Т. 1. С. 29–34. URL : <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2022.23.1.5> (дата звернення: 12.08.2024).
- Калиновська І., Коляда Е.** Мовний образ Росії-ворога в аналітичних статтях Канадського інституту українських студій. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. 2023. Т. 34 (73). № 2. Ч. 1. С. 69–74. URL : <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2023.2.1/13> (дата звернення: 12.08.2024).
- Кирилюк О.** Мовні засоби творення образу ворога в умовах інформаційної війни. *Наукові записки. Серія «Філологічні науки»*. 2020. Вип. 187. С. 45–50. URL : <https://doi.org/10.36550/2522-4077.20.187.6> (дата звернення: 12.08.2024).

- Маслова Ю.** Мовні засоби вираження емоцій на позначення ворога в газетному дискурсі України воєнного періоду. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2023. Вип. 61. Т 2. С. 163–169. URL : <https://doi.org/10.24919/2308-4863/61-2-27> (дата звернення: 12.08.2024).
- Словник УА. Портал української мови та культури. URL : <https://slovnuk.ua/> (дата звернення: 14.08.2024).
- Features of the transformation of Putinism. *Forum for Ukrainian Studies*. March, 22. 2024. URL : <https://ukrainian-studies.ca/2024/03/22/features-of-the-transformation-of-putinism/> (дата звернення: 16.08.2024).
- Horncastle J.** An unstable foundation: Russian morale problems in the Russo-Ukrainian war. *Forum for Ukrainian Studies*. March, 22. 2024. URL : <https://ukrainian-studies.ca/2024/03/15/an-unstable-foundation-russian-morale-problems-in-the-russo-ukrainian-war> (дата звернення: 16.08.2024).
- Kremlin towers vie for power. *Forum for Ukrainian Studies*. February, 2. 2024. URL : <https://ukrainian-studies.ca/2024/02/02/kremlin-towers-vie-for-power/> (дата звернення: 11.08.2024).
- Longman Dictionary of Contemporary English. URL : <https://www.ldoceonline.com/dictionary/> (дата звернення: 14.08.2024).
- Merriam-Webster: America's Most Trusted Dictionary. URL : <https://www.merriam-webster.com/dictionary/> (дата звернення: 14.08.2024).
- Moscow's weaponized church has long been a destructive force in Ukraine. *Forum for Ukrainian Studies*. February, 2. 2024. URL : <https://ukrainian-studies.ca/2024/02/02/moscows-weaponized-church-has-long-been-a-destructive-force-in-ukraine/> (дата звернення: 12.08.2024).
- Oxford Learner's Dictionary. URL : <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/> (дата звернення: 11.08.2024).
- Russia must pay for the war against Ukraine. *Forum for Ukrainian Studies*. March, 7. 2024. URL : <https://ukrainian-studies.ca/2024/03/07/russia-must-pay-for-the-war-against-ukraine/> (дата звернення: 11.08.2024).
- The very design of modern warfare has changed. *Forum for Ukrainian Studies*. February, 9. 2024. URL : <https://ukrainian-studies.ca/2024/02/09/the-very-design-of-modern-warfare-has-changed/> (дата звернення: 12.08.2024).
- Ukraine overcomes challenges and is winning at sea. *Forum for Ukrainian Studies*. February, 15. 2024. URL : <https://ukrainian-studies.ca/2024/02/15/ukraine-overcomes-challenges-and-is-winning-at-sea/> (дата звернення: 11.08.2024).

REFERENCES

- Bulyk-Verkhola, S. Z.** (2022). Movnyi obraz Rosii yak voroha (na materialii ZMI periodu rosiisko-ukrainskoi viiny) [The Language Image of Russia as an Enemy (on the Material of the Media of the Period Russian-Ukrainian War)]. *Zakarpatski filolohichni studii – Transcarpathian Philological Studies* (Issue 23; Vol. 1), (pp. 29–34). Retrieved August 12, 2024, from <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2022.23.1.5> [in Ukrainian].
- Forum for Ukrainian Studies (2024, February 2). *Kremlin towers vie for power*. Retrieved August 11, 2024, from <https://ukrainian-studies.ca/2024/02/02/kremlin-towers-vie-for-power/> [in English].
- Forum for Ukrainian Studies (2024, February 2). *Moscow's weaponized church has long been a destructive force in Ukraine*. Retrieved August 12, 2024, from <https://ukrainian-studies.ca/2024/02/02/moscows-weaponized-church-has-long-been-a-destructive-force-in-ukraine/> [in English].
- Forum for Ukrainian Studies (2024, February 9). *The very design of modern warfare has changed*. Retrieved August 12, 2024, from <https://ukrainian-studies.ca/2024/02/09/the-very-design-of-modern-warfare-has-changed/> [in English].
- Forum for Ukrainian Studies (2024, February 15). *Ukraine overcomes challenges and is winning at sea*. Retrieved August 11, 2024, from <https://ukrainian-studies.ca/2024/02/15/ukraine-overcomes-challenges-and-is-winning-at-sea/> [in English].
- Forum for Ukrainian Studies (2024, March 7). *Russia must pay for the war against Ukraine*. Retrieved August 11, 2024, from <https://ukrainian-studies.ca/2024/03/07/russia-must-pay-for-the-war-against-ukraine/> [in English].
- Forum for Ukrainian Studies (2024, March 22). *Features of the transformation of Putinism*. Retrieved August 16, 2024, from <https://ukrainian-studies.ca/2024/03/22/features-of-the-transformation-of-putinism/> [in English].

- Horncastle, J.** (2024, March 22). *An unstable foundation: Russian morale problems in the Russo-Ukrainian war*. Forum for Ukrainian Studies. Retrieved August 16, 2024, from <https://ukrainian-studies.ca/2024/03/15/an-unstable-foundation-russian-morale-problems-in-the-russo-ukrainian-war> [in English].
- Kalynovska, I., Koliada, E.** (2023). Movnyi obraz Rosii-voroha v analitychnykh stattiakh Kanadskoho instytutu ukrainskykh studii [Linguistic Image of Russia as an Enemy in Analytical Articles of Canadian Institute of Ukrainian Studies]. *Vcheni zapysky Tavriiskoho natsionalnoho universytetu imeni V. I. Vernadskoho. Serii: Filolohiia Zhurnalistyka – Taurida V. I. Vernadsky National University. Philology. Journalism*, 2 (1) (Issue 34 (73)), (pp. 69–74). Retrieved August 12, 2024, from <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2023.2.1/13> [in Ukrainian].
- Kyryliuk, O.** (2020). Movni zasoby tvorennia obrazu voroha v umovakh informatsiinoi viiny [Linguistic Means of the Enemy Image Formation in Terms of the Information War]. *Naukovi zapysky. Serii «Filolohichni nauky» – Research Bulletin. Philological Sciences* (Issue 187), (pp. 45–50). Retrieved August 12, 2024, from <https://doi.org/10.36550/2522-4077.2020.187.6> [in Ukrainian].
- Longman Dictionary of Contemporary English | LDOCE. Retrieved August 14, 2024, from <https://www.ldoceonline.com/dictionary/> [in English].
- Maslova, Yu.** (2023). Movni zasoby vyrazhennia emotsii na poznachennia voroha v hazetnomu dyskursi Ukrainy voiennoho periodu [Means of Language of Expressing Emotions for Enemy Denotation in Ukrainian Wartime Newspaper Discourse]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk – Current Issues of the Humanities* (Issue 61; Vol. 2), (pp. 163–169). Retrieved August 12, 2024, from <https://doi.org/10.24919/2308-4863/61-2-27> [in Ukrainian].
- Merriam-Webster: America's Most Trusted Dictionary | MW. Retrieved August 14, 2024, from <https://www.merriam-webster.com/dictionary/> [in English].
- Oxford Learner's Dictionary | OLD. Retrieved August 11, 2024, from <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/> [in English].
- Slovník UA. Portal ukrainskoi movy ta kultury [UA Dictionary. Ukrainian Language and Culture Portal]. Retrieved August 14, 2024, from <https://slovnuk.ua/> [in Ukrainian].

УДК 821.161.2

ЛЕГЕРКО Тетяна – аспірантка кафедри теорії літератури та зарубіжної літератури, Волинський національний університет імені Лесі Українки, просп. Волі, 13, Луцьк, 43025, Україна (toleherko@ukr.net)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9865-0401>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2023.59.4>

Бібліографічний опис статті: Легерко, Т. (2024). Флористика як індикатор домінанти ідіостилію Дарії Віконської. *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Філологія», 59*, 34–40, doi: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2023.59.4>

ФЛОРИСТИКА ЯК ІНДИКАТОР ДОМІНАНТИ ІДІОСТИЛІЮ ДАРІЇ ВІКОНСЬКОЇ

Анотація. У статті розглянуто особливості індивідуального стилю Дарії Віконської з погляду його реалізації за посередництвом рослинних образів на матеріалі квіткових етюдів письменниці. Акцент зроблено на інтермедіальному характері текстів, що увиразнює творчу манеру мисткині. Проаналізовано стильове забарвлення творів з огляду на характер зображення рослинних образів, окреслено їх як індикатори ідіостилію Дарії Віконської. Увагу зосереджено на особливостях вираження авторського стилю шляхом поєднання ознак символізму, імпресіонізму та експресіонізму. Наукова новизна дослідження зумовлена необхідністю й важливістю розширення спектру розвідок мистецького доробку письменниці в аспекті ідіостилію. Мета полягає в з'ясуванні й окресленні стильових домінант творчості Дарії Віконської через призму флористичних образів. Сучасна методологічна основа дала можливість детального й комплексного аналізу текстів авторки. У ході дослідження було застосовано системний метод, елементи культурно-історичного, інтермедіального, психоаналітичного, формального та методу рецептивної естетики. «Філоактей» та «Білі ірисы» репрезентують ознаки імпресіонізму та символізму у стилі Дарії Віконської, «В'язні», а особливим чином «*Vegetia rex*» демонструють парадоксальне поєднання імпресіоністичного та експресіоністичного в площині одного твору. У підсумку з'ясовано, що синтез характерних рис модерного мистецтва, використання міжмедіальних (візуальних, звукових, тактильних) елементів визначають специфіку жанрової, стильової та образної природи творів Дарії Віконської. Рослини постають носіями глибокої філософії, в основі якої єдність людини з природою, сакральність творчого процесу, естетика споглядання та сприйняття світу та особлива емоційна наповненість як спонука до творчості. Флористичні образи і способи їх репрезентації на рівні художніх образів (символів, метафор та алегорій) є індикаторами ідіостилію письменниці, домінанта якого – експресіонізм, хоч риси імпресіонізму та символізму виявляємо в творах різних етапів творчості Дарії Віконської, що лиш збагачує їхню художню вартісність.

Ключові слова: ідіостиль, флористичні образи, рослинні образи, експресіонізм, імпресіонізм, символізм.

LEHERKO Tetiana – PhD Student at the Department of Theory of Literature and Foreign Literature, Lesya Ukrainka Volyn National University, 13 Voli ave., Lutsk, 43025, Ukraine (toleherko@ukr.net)

DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2023.59.4>

To cite this article: Leherko, T. (2024). Florystyka yak indykator dominanty idiostyliu Darii Vikonskoi [Floristic as an indicator of the dominant idiostyle of Darii Vikonska]. *Problemy humanitarnykh nauk: zbirnyk naukovykh prats Drohobyt'skoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Seriiia "Filolohiia"* – Problems of Humanities. "Philology" Series: a collection of scientific articles of the Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, 59, 34–40, doi: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2023.59.4> [in Ukrainian].

FLORISTIC AS AN INDICATOR OF THE DOMINANT IDIOSTYLE OF DARIIA VIKONSKA

***Summary.** The article deals with the peculiarities of Dariia Vikonska's individual style in terms of its implementation through floral images on the material of the writer's flower etudes. The emphasis is placed on the intermedial nature of the texts, which emphasises the artist's creative style. The works are analysed from the point of view of stylistic colouring, taking into account the nature of the depiction of plant images, and are outlined as indicators of Dariia Vikonska's idiosyle. The attention is focused on the features of expressing the author's style by combining the characteristics of symbolism, impressionism and expressionism. The scientific novelty of the study is caused by the necessity and importance of expanding the range of studies of the writer's artistic work in terms of idiosyle. The purpose is to clarify and outline the stylistic dominants of Daria Vikonska's work through the prism of floral images. The modern methodological framework made it possible to conduct a detailed and comprehensive analysis of the author's texts. In the course of the study, the systematic method, elements of cultural and historical, intermedial, formal and receptive aesthetics methods were applied. «Philocactus» and «White Irises» represents the signs of impressionism in the style of Dariia Vikonska, «Prisoners», and especially «Begonia rex», demonstrate the combination of impressionist and expressionist in one work. As a result, it has been found that the synthesis of the characteristic features of modern art, the use of intermedial (visual, sound, tactile) elements determine the specificity of the genre, style and figurative nature of Dariia Vikonska's works. Plants appear as carriers of a deep philosophy, based on the unity of man with nature, the sacrality of the creative process, the aesthetics of contemplation and perception of the world, and a special emotional content as an incentive to create. Floral images and ways of depicting them are indicators of the writer's idiosyle, which is dominated by expressionism, although the features of impressionism and symbolism are also presented at different stages of Dariia Vikonska's work, which only enriches their artistic value.*

***Key words:** idiosyle, floral images, plant images, expressionism, impressionism, symbolism.*

Постановка проблеми. Дарія Віконська – важлива, проте, в силу несприятливих історичних обставин, несправедливо недооцінена постать української модерної літератури та літературознавства, котра безумовно вирізняється з-поміж представників своєї доби. Становлення Дарії Віконської як особистості відбувалося далеко за межами України: письменниця здобувала освіту в Німеччині, Франції, Англії та Італії, подорожувала Європою, що, закономірно, відобразилося на її творчості. Аристократичне походження письменниці і, відповідно, елітарне оточення відкривало чимало можливостей для розвитку як виняткової ерудованості, так і мистецького таланту. Не зважаючи на те, що українську мову вивчила вже у свідомому віці, коли батько привіз її у с. Вікно, «підносила художнє слово і українську критичну думку на високий естетичний та філософський рівень, була талановита письменниця і дослідниця літератури, мистецтвознавець й есеїст», – зазначає В. Габор (2013, с. 7). Її творчий доробок невеликий за обсягом, та це не позбавляє його унікальності й значущості

для української літератури та культури. У ньому дивовижним чином відрефлексовані духовні перетворення, які відображають мистецьку та інтелектуальну атмосферу епохи. Найвідомішою критичною працею Іванни-Кароліни Федорович-Малицької (саме таким є справжнє ім'я мисткині) стала перша в українському літературознавстві (й загалом у Східній Європі) розвідка про Джеймса Джойса, яку на момент виходу ідентифікували як досить сміливу, навіть експериментальну. Як науковиця, Дарія Віконська досліджувала взаємозв'язки та взаємовпливи української та європейської культур, що зумовлювало розгляд вітчизняної літератури у світовому контексті. Авторці також належить збірка філософсько-поетичної прози «Райська яблінка», низка новел, які демонструють тонке естетичне світовідчуття. Загалом її короткі нариси визначають як поезію в прозі насамперед завдяки образному та почуттєвому наповненню. Визнання як письменниці й дослідниці зазнала ще за життя, адже отримала схвальні відгуки від критиків-сучасників, про неї писали, зокрема,

Є. Маланюк, М. Демкович-Добрянський, Б. Ольхівський, Д. Горняткевич та інші.

Аналіз останніх досліджень. Літературна спадщина мисткині маловідома, але протягом останнього десятиліття науковий інтерес до неї поживавився. Дослідження творчості авторки належать В. Габору, І. Набитовичу, О. Головій, Н. Поліщук; їй присвячені окремі розділи дисертації Н. Мацибок-Стародуб. 2013 року вийшло найповніше видання оригінальних творів Дарії Віконської разом з уже згаданим вище її унікальним дослідженням про Джеймса Джойса (видавництво «Піраміда», м. Львів). Автором цього проєкту став В. Габор, йому ж належать передмова і примітки до видання. У вступному слові літературознавець вичерпно й досить детально характеризує Дарію Віконську і як письменницю, і як науковицю, робить біографічний огляд, подає авторитетні думки й відгуки сучасників про її творчість і особистість. «Як письменниця Дарія Віконська мала вишуканий стиль. Її творам властиві водночас глибока поетичність та філософічність, ба більше – внутрішня чуттєвість та вразливість, їй нерідко вдавалося досягти в прозі синтезу поезії та музики», – пише В. Габор (2013, с. 8–9), характеризує її творчу манеру. Численні дослідження І. Набитовича стосуються походження Дарії Віконської, її творчості, епістолярію як репрезентанта світобачення авторки, взаємозв'язків з іншими літературними постатями тощо. Науковець говорить про «особливу неоромантичну амальгаму» письменниці, яку формують різні особливі типи творчості «модерністської образності», як-от: символізм, романтизм, імпресіонізм (Набитович, 2017, с. 56). Загалом майже в усіх працях, де йдеться про творчість Дарії Віконської, дослідники акцентують увагу на її змістово-образному наповненні, інтермедіальності, впливу сучасних для письменниці мистецьких тенденцій на модель її світосприйняття, а відтак світостворення. До прикладу, стаття Н. Поліщук присвячена дослідженню функціонування рослинної образності у творчості Дороти Річардсон, Вірджинії Вулф та Дарії Віконської: у ній науковиця розкриває значення рослинної символіки як засобу художнього вираження жіночої самоідентифікації. Стильових тенденцій науковиця торкається

побічно, зауважуючи, що «стан внутрішньої динаміки, плинності та повсякчасної мінливості довколишнього світу, мистецьки схопленого і майстерно відтвореного засобами вербального імпресіоністичного живопису, виконаного в техніці пленеру, Д. Віконська екстраполює на світ жіночої природи...» (Поліщук, 2017, с. 163). Натомість О. Головій аналізує малу прозу письменниці крізь призму специфіки авторського індивідуального стилю на матеріалі квіткових етюдів, що найближча до тематики цього дослідження. Авторка аргументовано визначає домінантні стильові ознаки творів Дарії Віконської – імпресіоністської, символістської та експресіоністської поетики (Головій, 2023). Актуальність нашої статті зумовлена необхідністю й важливістю розширення спектру досліджень творчості мисткині в контексті ідіостилю. **Мета** її – з'ясувати й окреслити стильові домінанти творчості Дарії Віконської через призму флористичних образів. **Завдання** полягає в аналізі стильового забарвлення текстів з огляду на характер зображення рослинних образів, окресленні їх як індикаторів ідіостилю Дарії Віконської.

Виклад матеріалу. Дарія Віконська послуговується винятковим і зовсім непоширеним у 20–30-х рр. ХХ ст., а надто в українській літературній традиції, жанром поезії в прозі. Такий вибір – ще один прояв свободи самовираження у творчості, також майстерності та новаторства. Синтез лірики і прози дає змогу не обмежуватись ритмікою / римуванням / обсягом. Творчість – це простір, який митець формує для себе сам, автор вільний у рішеннях обирати певні рамки, прислухатись до віянь сучасності, бути вірним традиціям чи ні. У своїй творчій манері авторка – яскрава модерністка з тонким мистецьким чуттям та індивідуальним стилем, котрий означають як сецесійний. Обґрунтовано це в такий спосіб: мисткиня естетизує життєве середовище, зображує його під незвичним, несподіваним кутом, розмиває межу між філософськими роздумами та мистецькими замальовками. У структурі своїх поетичних нарисів Дарія Віконська поєднує різні стильові та, як вже було згадано, жанрові елементи, що надає їм особливої витонченої викличності. Письменниця балансує на межі, майстерно «грається»

з сенсами: з одних вони перетікають в інші, що надає читачеві виняткову можливість із цікавістю стежити за такого виду метаморфозами.

Захоплена малярством французьких імпресіоністів та їхнім прагненням передати найменшу гру світла й тіні, відтворенням дійсності в чуттєвій динаміці, письменниця переймає притаманний їм «квітковий стиль», але наділяє його цілком не декоративними функціями. «Квіти, зауважмо, для письменниці – не просто умовно-символічна декоративна заставка художнього твору. Їх образно-символічна система, поетика представлення – це своєрідний код ідіостилію Д. Віконської...», – наголошує І. Набитович (2017, с. 55). Квіти у творчості мисткині – наскрізні, через рослинну тематику можливо вийти в площину її внутрішнього світу. Авторка не тільки пише про рослини, вона робить їх носіями ідей: наприклад, розкриває себе через алегоричний образ чорної жінки-квітки: «Квітка звідкись заблукана в цей дивний, предивний, – у цей жорсткий світ...» (Віконська, 2013, с. 26). Про це стверджує у своєму дослідженні й О. Головій (2023), ідентифікуючи таке зіставлення як спробу візуалізувати авторкою свій внутрішній стан. Образ емоційно насичений попри монохромність: чорний колір, котрий виявлений повсюдно (темна пора доби, чорна сукня, чорне взуття, чорне волосся ліричної героїні), вособлює тугу, трагічність світовідчуття. На фоні гнітючого мороку вирізняються хіба метафоричні «кармінові (червоні) вуста затиснені волевою напругою» і «з рум'янцями втоми обличчя» (Віконська, 2013, с. 26) жінки. Нарис, по суті, є автопортретом, де через візуальні елементи переданий внутрішній стан, що властиво експресіоністському характеру зображення. На долю Дарії Віконської випало чимало нещасливих подій, тож асоціація себе із чорною квіткою, як-от у «Портреті», цілком зрозуміла. За допомогою квітів письменниця глибоко занурює читача в атмосферу написаного, використовує суттєві прийоми й підкріплює його барвистою, характерною їй мовою та, звісно ж, розмаїттям художніх засобів (алегорії, символи, метафори). Зчаста художні деталізовані описи квітів непомітно переходять або й узагалі утворюють монолог

із внутрішніми монологами-роздумами ліричної героїні.

В одному з поетичних нарисів прочитуюмо неприховане замилювання цвітом філокактею, тобто кактуса: «Яким чудом виріс із сих товстих, твердих, неформених листків сей цвіт казочної краси? Здається, нема нічого спільного поміж ним і рослиною, на якій він розцвітався?... А однак сей цвіт є виразом найглибшої суті сеї рослини...» (Віконська, 2013, с. 25). Квітка – щось неочікувано прекрасне, народжене між чимось естетично непривабливим / непримітним. Речі, на перший погляд, незіставні через свою протилежність, проте взаємопов'язані, адже формування поняття краси неможливе без контрастного непривабливого. Дарія Віконська перетворює квіти на посланців, адже кожна з них посідає особливе місце в її внутрішньому світі. Вона прагне вловити неповторність моменту, насолодитися ним сповна і висвітлити його під несподіваним кутом, що властиве митцям-імпресіоністам. Детальний опис квітки важливий не лише з погляду створення візуальної картини твору, а й для увиразнення філософських ідей. Вона – це духовний складник, творчий вияв, її розквіт – народження індивідуальності, неповторної особистості. Непривабливе «тіло» та коріння слугує обов'язковою основою, ґрунтом для «сього прекрасного розквіту» (Віконська, 2013, с. 25), без першого друге просто нездійсненне. Кольорова палітра твору неконтрастна: вона складає світлі тони й напівтони від білого до блідо-жовтого і «зеленого» (Віконська, с. 25). Увага до деталей, відтінків у поєднанні з розміреністю оповіді та філософськими роздумами так чи так підштовхують до висновків про імпресіоністичні тенденції у творчості Дарії Віконської, проте висновки ці можуть виявитися надто поспішними. Передусім тому, що у стані споглядання (а саме таким є стан ліричної героїні, яку отожднюємо з авторкою) часто творяться символи. «Символіста визначає домінанта жіночого витоку, тому він схильний до пасивності, споглядальності і життєтворчості», – зазначає М. Моклиця (2002, с. 83). У трансформації кактуса насправді чимало спільного з людськими внутрішніми метаморфозами, що й вдалося розглядити Дарії Віконській. Це дає підставу стверджувати, що філокактей – авторський

символ, адже в інтерпретації письменниці він залишається рослиною, проте з максимально узагальненим значенням. Тож проаналізований твір уміщує в собі ознаки і імпресіонізму, і символізму.

Поезія в прозі письменниці наділена таємничістю: мисткиня ніби дозволяє зазирнути у щемке закулісся своєї дійсності, як у «Білих ірисах». «Цікавою особливістю художньої моделі світу Дарії Віконської є те, що авторка приділяє роботі зі словом у художньому творі надзвичайну увагу. Часом думаєш, що письменниця цілком усвідомлено ставить за мету максимально залучити реципієнта до сприйняття тексту через послідовне активацію людських рецепторів зору, слуху, нюху й дотику, подаючи відповідні візуальні, чуттєві й нюхові образи, удаючися до синтезу декількох видів мистецтва й широко вводячи у власні художні твори вже згадувані прийоми інтерсеміотичних перекодувань», – слушно зауважує Н. Мацибок-Стародуб (2016, с. 108). Дарія Віконська вимальовує паралельну реальність, де кожна деталь важлива й обов'язково промовиста. Незвичність тих чи тих обставин творено за посередництвом уяви авторки, завдяки її творчим здібностям і вмінням бачити та помічати. Культ філософії споглядання, але не відстороненого, а навпаки глибоко зануреного в об'єкт захоплення (чи, можливо, суб'єкт з огляду на специфіку зображення образів) – ось що раз по раз вдається спостерігати у творах письменниці. Занурення в такий спосіб пізнання й відтворення дійсності – ознака, безумовно, імпресіоністичного типу творчості, але дуже часто це не є остаточним аргументом у визначенні стильової належності світогляду митця. У випадку «Білих ірисів» і поготів, адже центральною є ідея двосвіття, представлена опозиційним часопростором «день-ніч»: те, що постає прекрасним і таємничим вночі (ідеальному світі), перетворюється на звичне й буденне вдень (світі реальному). Білі іриса на нічному тлі «нагадували радше астральні тіла, а не живі квіти. Між місячним світлом і їх білістю, здавалось, було якесь особливе порозуміння», – пише авторка (Віконська, 2013, с. 28). Письменниця містифікує квіти на тлі темної пори доби, наділяючи їх

потойбічним походженням: «Вони здавались не з цього світу» (Віконська, 2013, с. 28). Вислів «неземна краса» чи не найточніше передає сприйняття ліричною героїнею квітів у момент, який описаний у творі. Натомість уранці її чекало розчарування – при світлі сонця іриса втрачали свою містичність і таємничість, але вона все ж припускає, що, ймовірно, квіти здатні жити повним життям тільки під покровом ночі. Таким чином Дарії Віконській вдалося в межах одного твору поєднати риси двох напрямів – імпресіонізму та символізму.

Напевно, ніхто не здогадався б назвати кімнатні рослини на чиемусь підвіконні в'язнями, але для авторки барвисті бегонії є саме ними: «Так стоять вони нерухомі за шкляними шибамі. Не дізнають щастя безпосереднього дотику сонця, вітру, дощу. Не дізнають бджіл, ані чмелів, ані метеликів... Навіть їхній розквіт наказний, штучно піддержаний власителями-людьми, що пам'ятають – або не пам'ятають – підливати вазонки» (Віконська, 2013, с. 30). Дарія Віконська сприймає квіти як такі, що здатні на почуття, і як ті, що неминуче переживають тугу і спрагу свободи. У «В'язнях» звучить мотив трагічності краси через приреченість на самотність, відірваність від зовнішнього світу. Яскраві бегонії роковані бути заручниками обставин: жити за віконним склом, тобто обмеженими, але, попри це, сяяти й зачаровувати. Образ рослин алегоричний: рослині авторка надає невластивого їй значення (бегонії, які, здавалося б, покликані милувати людське око, раптом постають в'язнями), що вказує на естетику експресіонізму, адже, як стверджує М. Моклиця, опираючись на свою концепцію про творчі психотипи, «для Символіста втілення поезії – символ, а для Експресіоніста таке саме втілення поезії – це алегорія. Якщо до алегорії додати гіперболу, то вийде образ з максимальною емоційною насиченістю: лише такий образ може вдовольнити потребу Експресіоніста об'єктивувати свій бурхливий внутрішній світ» (Моклиця, 2002, с. 92). Слід не випускати з уваги значення кольорів, адже їхня гама у творі суперечливо життєствердна (рожевий, жовтий червоний) з огляду на настроєве забарвлення слова «в'язні». Яскравий прийом контрасту на рівні значень

слів та емоцій, загострення суб'єктивного світобачення, які демонструє авторка, – не що інше як ознаки експресіоністичної поетики: «Мені болить, що вони такі самітні. Гляну на них з жалем і з захопленням. А вони, рожеві, жовті та червоні, сяють і горять» (Віконська, 2013, с. 30).

У наступному творі «Begonia rex» героїня опиняється вже по той бік вікна: цього разу червона бегонія квітне на її підвіконні. Зважати на колористику творів Дарії Віконської необхідно, адже вона часто відіграє ключову роль у декодуванні ідей, значень і навіть стильової належності. Червона барва сама собою виклична – вона привертає увагу, провокує (в контексті реципієнта) і водночас виражає (у контексті автора) певну емоцію. У «Begonia rex» червоний – не агресивний, а радше символізує радість, пристрасть й жагу до життя. Яскравість і контрастність зображення (а колір є одним із візуальних елементів) – одна з характерних ознак рис експресіонізму в мистецтві. Повернімося до центрального образу: авторка починає ліричну оповідь так, ніби звертається до давнього друга, одразу не зовсім зрозуміло, що далі мова піде про квітку. Вона до найменших дрібниць помічає зміни в рослині: «Прозорі жилки перенизали твої широкі листки густою сіткою, ніби вигадливим узором... Відтоді я приглядалась тобі кожного дня і кожного дня ти була інша» (Віконська, 2013, с. 30). Під час читання складається враження, ніби бегонія – центр міні-всесвіту ліричної героїні й тільки навколо неї обертаються і події, і емоції, змінюється палітра почуттів і кольорів: «Одного разу (надворі морозне повітря іскрилося срібними голками) ти була схожа на танечницю з розпростертими червоними вахлярами. Згодом вахлярі замінилися у розжарені боротьбою щити, і ти – в амазонку. Ти боронила себе завзято й гордо підносила червону гнівну зброю» (Віконська, 2013, с. 30). Рослина щораз переймає на себе різні подоби: то дивовижного корабля, то райського птаха, то інкарнацію Бога, то хризоберілю (дорогоцінного каменю). Дарія Віконська наділяє рослину абсолютно нетиповими, невластивими значеннями, гіперболізує її «амплуа», що є аргументом на користь емоційного типу творчості мисткині і вказує на алегоричність конкретного флористич-

ного образу. Дивує передусім багатогранність зображення одного об'єкта й поступовість його пізнання ліричною героїнею: квітковий образ переданий штрихами, окремими замальовками, але це не заважає сприймати його більш ніж цілісно та повнозначно. У творі – дивовижний перелив барв, зосередження на деталях та виразні порівняння, захоплення, специфічна сюжетність і злиття воедино людського й рослинного. Бегонія – чуттєве уособлення синтезу естетичного й духовного збагачення. Домінантною у творі залишається емоційна наповненість поряд зі специфічним сприйняттям світу, де рослина – жива й здатна викликати почуття: «У цих словах хай живе спомин про тебе, ніжна мала істото, дитя величної природи – ... кохана квітка на моєму вікні» (Віконська, 2013, с. 30). «Begonia rex» – це приклад коливання між імпресіонізмом (придивляння до деталей, передача найменших змін і відтінків) і експресіонізмом (віддзеркалення у власній свідомості предметів і подій, емоційна насиченість на образному рівні). Таке поєднання з погляду живопису неможливе, проте Дарії Віконській більш ніж вдалося таке парадоксальне поєднання в межах одного твору.

Висновки. Отже, синтез характерних рис модерного мистецтва, використання міжмедіальних (візуальних, звукових, тактильних) елементів визначають специфіку жанрової, стильової та образної природи творів Дарії Віконської. Рослини постають носіями глибокої філософії, в основі якої єдність людини з природою, сакральність творчого процесу, естетика споглядання та сприйняття світу загалом. Флористичні образи і способи їх репрезентації на рівні художніх образів (символів, метафор та алегорій) стають індикаторами ідіостилу письменниці, домінантою якого є експресіонізм, хоча риси імпресіонізму та символізму теж виявляємо на різних етапах творчості Дарії Віконської, що лиш збагачує їхню художню вартість. Широкий спектр творів рослинної тематики і, відповідно, розмаїття флористичних образів та стильових прийомів у способі їхнього зображення, зумовлюють потребу в аналізі і детальному вивченні літературного доробку Дарії Віконської, що й окреслює перспективи подальших досліджень.

ЛІТЕРАТУРА

- Віконська Д.** Жінка в чорному. Етюди, поезії в прозі, нариси, діалоги. Джеймс Джойс : Тайна його мистецького обличчя. Упоряд., літ. редакція, передм. і прим. В. Габора. Львів : ЛА «Піраміда», 2013. 108 с. + 76 с.
- Головій О.** «...Як чорна квітка»: до проблеми ідіостилію Дарії Віконської (флористичний аспект). *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Філологія»*, 54, С. 35–45
- Габор В.** Аристократка духу : Дарія Віконська. *Віконська Д. Жінка в чорному. Етюди, поезії в прозі, нариси, діалоги. Джеймс Джойс : Тайна його мистецького обличчя.* Упоряд., літ. редакція, передм. і прим. В. Габора. Львів : ЛА «Піраміда», 2013. С. 7–18.
- Мацибок-Стародуб Н. О.** Художня модель світу в західноукраїнській жіночій прозі міжвоєнного двадцятиліття (Ірина Вільде, Ольга-Олександра Дучимінська, Дарія Віконська) : дис. ... канд. філол. наук : 10.01.01 – українська література. Київ, 2015. 187 с.
- Моклиця М. В.** Модернізм як структура: Філософія. Психологія. Поетика. 2. вид., доп. і перероб. Луцьк : РВВ «Вежа» Волинського держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2002. 389 с.
- Набитович І.** Дарія Віконська – письменниця з княжого роду. *Дивослово*. 2017. №6. С. 53–59.
- Набитович І.** Епістолярій Дарії Віконської як люстро творчої екзистенції. *Studia polsko-ukraińskie*. Red. V. Sobol, Warszawa: Uniwersytet Warszawski, 2020. S. 141–160.
- Набитович І.** Євген Маланиук і Дарія Віконська. Мистецька трансформація історії княжого роду Федоровичів у поемі «Побачення». *Слово і Час*. 2019. №6. 46–55.
- Поліщук Н.** Флористичні світи модерністичної жіночої прози : Дороті Річардсон, Вірджинія Вулф, Дарія Віконська. *Іноземна філологія. Львівський національний університет імені Івана Франка*. Львів, 2017. Вип. 130. С. 154–166.

REFERENCES

- Gabor, V.** (2013). Aristokratka dukhu: Dariia Vikonska [Aristocrat of spirit: Dariia Vikonska]. In D. Vikonska. *Zhinka v chornomu. Dzheims Dzhois: Taina yoho mystetskoho oblychchia – A woman in black. James Joyce: The secret of his artistic face* (pp. 7–18). Lviv: Piramida [in Ukrainian].
- Holovii, O.** (2023). «...Iak chorna kvitka»: do problemy idiostyliu Darii Vikonskoi (florystychnyi aspekt) [“Like a black flower”: on the issue of Daria Vikonska’s idiostyle (floral aspect)]. *Problemy humanitarnykh nauk: zbirnyk naukovykh prats Drohobytskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Seriiia «Filolohiia» – Problems of Humanities. “Philology” Series: a collection of scientific articles of the Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University* (Issue 54), (pp. 35–45) [in Ukrainian].
- Matsybok-Starodub, N.** (2015). *Khudozhnia model svitu v zakhidnoukrainskiizhinochii prozi mizhvoiennoho dvadtsiatylittia (Iryna Vilde, Olha-Oleksandra Duchyminska, Dariia Vikonska) [The artistic model of the world in Western Ukrainian women’s prose of the interwar twenty years (Iryna Vilde, Olga-Oleksandra Duchyminska, Dariia Vikonska)]*. (Diss. Ph.D. of science). Kyiv [in Ukrainian].
- Moklytsia, M.** (2002). *Modernizm yak struktura: Filosofiia. Psykholohiia. Poetyka [Modernism as a structure: philosophy, psychology, poetics]*. Lutsk : RVV «Vezha» Volynskoho derzh. un-tu im. Lesi Ukrainky [in Ukrainian].
- Nabytovych, I.** (2017). Dariia Vikonska – pysmennytsia z kniazhoho rodu [Daria Vikonska is a writer from a princely family]. *Dyvoslovo – Miraculous*, 6, 53–59 [in Ukrainian].
- Nabytovych, I.** (2020). Epistoliiarii Darii Vikonskoi yak liustro tvorchoi ekzystentsii [Dariia Vikonska's epistolary as a mirror of creative existence]. In V. Sobol (Ed.), *Studia polsko-ukraińskie – Polish-Ukrainian studies* (pp. 141–160). Warszawa: Uniwersytet Warszawski [in Ukrainian].
- Nabytovych, I.** (2019). Ievhen Malaniuk i Dariia Vikonska. Mystetska transformatsiia istorii kniazhoho rodu Fedorovychiv u poemi “Pobachennia” [Ievhen Malaniuk and Dariia Vikonska. Artistic transformation of the history of the Fedorovichs’ princely family in the poem “The date”]. *Slovo i Chas – Word and time*, 6, 46–55 [in Ukrainian].
- Polishchuk, N.** (2017). Florystychni svity modernistychnoi zhinochoi prozy : Doroti Richardson, Virdzhyniia Vulf, Dariia Vikonska [Floristic Worlds of Modernist Women's Fiction: Dorothy Richardson, Virginia Woolf, Dariia Vikonska]. *Inozemna filolohiia – Foreign philology*, 130, 154–166. Lviv: Lvivskyi natsionalnyi universytet imeni Ivana Franka [in Ukrainian].
- Vikonska, D.** (2013). *Zhinka v chornomu. Etiudy, poezii v prozi, narysy, dialohy. Dzheims Dzhois: Taina yoho mystetskoho oblychchia [A woman in black. James Joyce: The secret of his artistic face]*. V. Gabor (Arranged., lit. editor, preface and approx). Lviv: LA «Piramida» [in Ukrainian].

УДК 811.161.2'373.612.2+81'38:821(477.87) Потушняк

ПИСКАЧ Ольга – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови, ДВНЗ «Ужгородський національний університет», вул. Університетська, 14, Ужгород, 88000, Україна (olha.pyskach@uzhnu.edu.ua)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3858-6823>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2023.59.5>

Бібліографічний опис статті: Пискач, О. (2024). Генітивна метафора як один із важливих елементів мовотворчості письменника (на матеріалі поетичних творів Ф. Потушняка). *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Філологія»*, 59, 41–48, doi: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2023.59.5>

ГЕНІТИВНА МЕТАФОРА ЯК ОДИН ІЗ ВАЖЛИВИХ ЕЛЕМЕНТІВ МОВОТВОРЧОСТІ ПИСЬМЕННИКА (НА МАТЕРІАЛІ ПОЕТИЧНИХ ТВОРІВ Ф. ПОТУШНЯКА)

Анотація. Наукова розвідка присвячена дослідженню генітивної метафори в поетичній мовотворчості Федора Потушняка. Окреслено основні особливості генітивної метафори в поетичних текстах письменника на основі вивчення низки наукових праць відомих дослідників. Виявлено, що цей художній троп є одним із важливих мовних засобів, використовуваних для передачі образності висловлювання. Він заснований на вживанні граматичних конструкцій зі словами, які вказують на певну відмінкову належність, але вони у складі генітивної метафори мають такі відтінки значень, що виходять за межі простої вказівки на віднесеність до того чи того відмінка. У результаті дослідження доведено, що генітивні метафори можуть містити неявні чи явні зв'язки між об'єктами, створюючи додаткові пласти образних, асоціативних і символічних значень. Вплив генітивних метафор на мовну тканину художніх творів Ф. Потушняка досить значний. Вони допомагають відобразити складні поняття чи зв'язки між різними явищами, предметами, поняттями тощо. Генітивні метафори в мовотворчості Ф. Потушняка відображають художній світ письменника як зрозумілим й доступним для сприйняття, так і порушуючи складні мисленнєві процеси, що дають змогу витворити власну картину висновків. Крім того, генітивна метафора має здатність переосмислення наявних метафорних конструкцій, збагачуючи мовну систему новими можливостями виразності, образності й влучності вираження думок і почуттів. Вона відіграє важливу роль у становленні й розвитку мови, сприйнятті й розумінні навколишнього світу. У статті проаналізовано результати теоретичних досліджень сучасних учених, які вивчають основні аспекти генітивної метафори. Виявлено особливості генітивної метафори в мовотворчості Ф. Потушняка та окреслено її вплив на формування письменницького індивідуального мовного стилю.

Ключові слова: генітивна метафора, мовна особистість, мовотворчість, поетичне мовлення, Федір Потушняк, семантика, художній твір.

PYSKACH Olha – Candidate of Philology, Associate Professor at the Ukrainian Language Department, State University «Uzhhorod National University», 14 Universytetska str., Uzhhorod, 88000, Ukraine (olha.pyskach@uzhnu.edu.ua)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3858-6823>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2023.59.5>

To cite this article: Pyskach, O. (2024). Genityvna metafora yak odyin iz vazhlyvykh elementiv movotvorchosti pysmennyka (na materialy poetychnykh tvoriv F. Potushnyaka) [Genitive metaphor as one of the important elements of the writer's speech-making (based on the poetic works of F. Potushnyak)]. *Problemy humanitarnykh nauk: zbirnyk naukovykh prats Drohobytskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Seriiia «Filolohiia» – Problems of Humanities. “Philology” Series: a*

collection of scientific articles of the Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, 59, 41–48, doi: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2023.59.5> [in Ukrainian].

GENITIVE METAPHOR AS ONE OF THE IMPORTANT ELEMENTS OF THE WRITER'S SPEECH-MAKING (BASED ON THE POETIC WORKS OF F. POTUSHNYAK)

Summary. *The research is devoted to the study of the genitive metaphor in Fedir Potushnyak's poetic language. The main features of the genitive metaphor in the poetic texts of the writer are outlined on the basis of the study of a number of scientific works of well-known researchers. It was found that this artistic trope is one of the important linguistic means used to convey the imagery of the statement. It is based on the use of grammatical constructions with words that indicate a certain class affiliation, but they, as part of a genitive metaphor, have such nuances of meaning that go beyond a simple indication of belonging to one or another case. As a result of the research, it is proved that generative metaphors can include implicit or explicit connections between objects, creating additional layers of figurative, associative and symbolic meanings. The influence of genitive metaphors on the linguistic fabric of F. Potushnyak's artistic works is quite significant. They help to display complex concepts or connections between various phenomena, objects, concepts, etc. Genitive metaphors in F. Potushnyak's language work reflect the writer's artistic world in a way that is understandable and accessible for perception, as well as disrupting complex thought processes that make it possible to create one's own picture of conclusions. In addition, the genitive metaphor has the ability to reinterpret existing metaphorical constructions, enriching the language system with new possibilities of expressiveness, imagery and aptness of expressing thoughts and feelings. It plays an important role in the formation and development of language, perception and understanding of the surrounding world. The article discusses the results of theoretical research by modern scientists who study the main aspects of genitive metaphor. On the basis of theoretical knowledge, the peculiarities of the genitive metaphor in F. Potushnyak's speech-making are revealed and its influence on the formation of the writer's individual language style is outlined.*

Key words: *genitive metaphor, linguistic personality, language creation, poetic speech, Fedir Potushnyak, semantics, artistic work.*

Постановка проблеми. Генітивна метафора – письменницький творчий прийом дешифрування асоціативного й образного смислу у художньому тексті. Вона являє собою сполучуваність двох іменників у називному й родовому відмінках, що відзначаються продуктивністю формування креативного мислення, а також інструментом естетизації вторинної семантики в індивідуально-авторському баченні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Важливий унесок у збагачення знань про метафору в різних її аспектах належить як українським, так і закордонним науковцям. Так, метафори в поетичних творах вивчали Т. Єщенко, Л. Кравець, О. Лященко, Л. Пустовіт, Н. Слобода та ін.; метафору як засіб вторинної номінації досліджували Г. Воробйова, А. Гаврилюк, М. Ковальчук, Л. Марчук, Г. Панчук, Т. Сакулєнко, Л. Скалозуб, О. Тараненко, Л. Тиха, О. Хорошун та ін.; ґрунтовні дослідження метафори в публіцистиці, пері-

одиці, бізнес-дискурсі, суспільно-політичному й художньому дискурсах виявляємо в розвідках О. Акастьолової, М. Антонівської, О. Балабан, Н. Варич, Д. Вовчок, Х. Дацишин, І. Дегтярьової, Л. Дмитришин, Р. Дубровського, М. Жиліної, Т. Терещенка та ін.

Інтерес учених до метафоричного феномену як мовного явища постійно зростає. Про це свідчать численні наукові розвідки таких учених, як Л. Андрієнко, Б. Болквадзе, О. Вербицька, А. Вежбицька, Г. Ільїна, А. Купіна, Л. Макаренко, В. Миргородська, І. Нечитайло, О. Потебня, О. Тимченко, О. Тищенко, А. Ткаченко, А. Шамота, Л. Яковенко та ін.

Особливості генітивної метафори, описані в наукових дослідженнях, відкривають її як одну з можливостей, що допомагає уявити письменницьку мовотворчість, зробити її більш експресивною й колоритною. Проте наявні філологічні студії не вичерпують усіх дослідницьких можливостей необмеженого потенціалу метафори. Власне цим

умотивуємо **актуальність** нашої наукової розвідки. **Мета роботи** – дослідження генітивної метафори в мовотворчості Ф. Потушняка, яка є виразним маркером репрезентації мовної особистості письменника. Реалізація зазначеної мети передбачає виконання таких **завдань**: зафіксувати генітивну метафору в поетичній мовотворчості Ф. Потушняка; покласифікувати виявлені мовні засоби; визначити роль і функції генітивної метафори з творенні художніх образів.

Виклад матеріалу. Актуальність вивчення генітивної метафори в сучасному мовознавстві є беззаперечною. Так, у лінгвістиці почали з'являтися різні терміни на її позначення, частково їх можна вважати синонімічними: метафори-порівняння, субстантивовані двочленні метафори, субстантивовані словосполучення з родовим відмінком тощо. Чимало науковців генітивну метафору співвідносять і класифікують як порівняння, пояснюючи це порядком розміщення її частин та виразністю конструкцій із залежним родовим компонентом у порівнянні з іншими типами порівняльних конструкцій. Проте ми, досліджуючи мовотворчість письменника, спираємось саме на генітивну метафору в низці тропеїчної різноманітності образних мовних засобів.

Метафора є важливим складником мовотворчості відомого закарпатського письменника Ф. Потушняка. На відміну від дієслівної метафори, яка є чисельнішою в мовотворчості письменника, генітивна метафора в поетичному тексті створює новаторський ефект художньої новизни й виконує притаманну їй функцію естетизації художнього мовлення.

Генітивна метафора – це, за В. Д. Стареченюк, «метафорична двочленна конструкція з родовим відмінком. На першому місці в таких конструкціях є іменник у називному відмінку (рема, головний образний і смисловий фокус метафори, її суб'єкт), а на другому місці – іменник у родовому відмінку (тема всієї конструкції)» (Цит за Стефурак, 2022, с. 34). Разом з тим, проаналізувавши низку наукових розвідок, доходимо висновку про те, що генітивні метафори умовно поділяють на дві категорії: до першої відносять ті, що виконують функцію номінації (називають

предмети, явища тощо), до другої – ті, які виконують функцію оцінки. Генітивна метафора, у якій закладена функція номінації, відображає реальність і спирається на безпосереднє чуттєве сприйняття й порівняння з зовнішнім світом чи його предметами. До цієї групи метафор відносять ті, які описують природні явища, характеристики людей та інші подібні аспекти. До генітивних метафор, що виконують оцінну функцію, належать метафори, які містять аксіологічні (ціннісні) елементи. Відображаючи емоційний стан людини, її почуття тощо, вони водночас і оцінюють певні явища. Незалежно від групи, до якої належить та чи та метафора, важлива роль у її функціонуванні належить саме іменнику. Він, завдяки своїй номінативній функції, разом з іншими частинами мови конкретизує ознаку предмета. У конструкціях із генітивом креативна якісна ознака може бути виражена навіть у випадках, коли іменник не поєднується з дієсловом чи прикметником.

«Художні еталони, асоціативно-образні норми і стереотипи національного світорозуміння транслюються у міжпоколінньому відтворенні через метафору, у зв'язку з цим вона постає базою творчого лінгвокультурного процесу» (Єщенко, 2018, с. 5). Теорія метафори, а також дослідницький матеріал засвідчують її різноманітність. Так, Л. Пустовіт класифікує метафори за компонентним складом на прості (двочленна метафора), ускладнені (тричленна метафора – з розгорнутою семантикою одного або двох компонентів) та складні (багаточленна метафора, що містить кілька семантичних ядер) (див.: Пустовіт). Наприклад: *віз життя* – проста (двочленна метафора), *квіти ночі хмурі* – ускладнена (тричленна метафора, у якій розгорнуто семантику одного з компонентів), *години зродження і скону* – складна (багаточленна метафора, що містить кілька семантичних ядер). Пор.: «Йде *віз життя* поволі в далі, / Ще не збагнув ти, що в порі, / Оглянешся – перед тобою / Стоїть вже осінь на дворі» (Потушняк, 2007, с. 28), «Таємний гість крадеться в ночі, / Кругом мури, мури... / В присподнім синії лучі / І *квіти ночі хмурі*...» (Потушняк, 2007, с. 32), «Є тайна книга у богів, / Вона чужая розуму людському, / В ній і числа всіх віків, / *Години зродження і скону*» (Потушняк, 2007, с. 34).

О. Штонь, проаналізувавши низку наукових розвідок, зауважує, що «у наукових працях мова йде насамперед про метафоричні конструкції, які, функціонуючи в поетичних текстах, не лише відображають соціальні та художньо-естетичні цінності суспільства, а також відтворюють особливості авторського світобачення, моделюють індивідуальну мовну картину світу окремого митця» (Штонь, 2021, с. 215).

Особливо увагу зосередимо на простих і ускладнених генітивних метафорах, з огляду на їх переважання у мовотворчості Ф. Потушняка. Прості генітивні метафори є тропеїчними структурами, які чітко виражені й семантично з'єднані двома іменниками (іменник у називному відмінку + іменник у родовому відмінку). Прикладами простих двочленних генітивних метафор у мовотворчості Ф. Потушняка є такі: *гомін дня, життя світа, синява ночі, живчик світа, лиця зір, золото нив, сяйво свіч, сонце нив, ангел смерті, келих надії, вод глибинь, примари місяця, тьма глибин, затоки хвилин, долоні гір, думи зір, дзвони ночі, ніч отрути, сльоза радості, крила смерті, грані ночі, подих трав* та ін. Пор.: «Йдуть сани в даль. Леядне рівне поле, / І гомін дня зітхнув ще з-під землі» (Потушняк, 2007, с. 32), «Тут кожна буква він один, / Життя її писало світа» (Потушняк, 2007, с. 34), «В кімнаті було тише й тише, / Синява ночі йшла імла» (Потушняк, 2007, с. 38), «О хто пізнає тайну дум, / Простір і море, живчик світа» (Потушняк, 2007, с. 40), «І тихо шепотом нездійсненним / Знялися срібні лиця зір» (Потушняк, 2007, с. 41), «Ясне золото нив хвилює, / Сонні духи, даль і сяй» (Потушняк, 2007, с. 43), «І кинув клич хтось в далях, / Погасло сяйво свіч» (Потушняк, 2007, с. 45), «Серед простору сонце нив / Замовкло – заклик монотонний» (Потушняк, 2007, с. 47), «І хто устоїть їхній силі; / І ангел смерті у лучах» (Потушняк, 2007, с. 49), «Білі лелії – ніжні лелії, / Повен налитий келих надії» (Потушняк, 2007, с. 52), «Ранком підеш в дорогу далечинь... / І ряд мостів, під ними вод глибинь» (Потушняк, 2007, с. 52), «Примари місяця зійшли, / За гори сині западають» (Потушняк, 2007, с. 54), «І ніч, і зорі, й чорна тьма глибин / Заходять в скриті затоки хвилин» (Потушняк, 2007, с. 57), «В долоні гір скотились думи зір, / В непізнані,

невідомі дороги» (Потушняк, 2007, с. 57), «Стихла пісня, дзвони ночі / В дальнім полю голосні» (Потушняк, 2007, с. 60), «І мертвих рік крізь ніч отрути / Нове світів кільчить сім'я» (Потушняк, 2007, с. 60), «По обличчю постарілим ночі / Сльоза тепла радості стіка» (Потушняк, 2007, с. 61), «Століття знов ожили тони, / Шумлять над полем крила смерті» (Потушняк, 2007, с. 62), «Лебеді линуць – гасне ясний слід / І грані ночі обійма хлоп'ятко» (Потушняк, 2007, с. 63), «В золотому ожереллю / Никне подих свіжих трав» (Потушняк, 2007, с. 64).

Ускладнені генітивні метафори представляють собою тропеїчні структури, до яких семантично органічно включено третій компонент. Такі метафори рідко трапляються в «чистому» вигляді в тексті, оскільки зазвичай розширені за рахунок прикметників і часто поєднуються з дієсловами або іншими мовними одиницями (Стефурак, 2022, с. 34). Додавання певних атрибутів розширює виразність метафори як тропа, а в деяких випадках він стає незамінним, підкреслюючи асоціативність метафоричного значення. Проілюструємо ускладнені генітивні метафори прикладами із поетичної мовотворчості Ф. Потушняка. Наприклад: *голос смілих кос, дикий вітру свист, ясний сонця водопад, мертві вогні доріг, лінійних заплетів луна, огні ідей високих, щастя давніх літ, горе давніх літ, дивне Бога слово, закон вод глибоких, лиця зір високих, дотик тайної руки, співи днів незнаних, сні зеленіх вечорів, кривава миска днини, перстені золотого ранку, пристань хижих снів, гомін згаслих повітрень, проміння зір живучі, небес таємність синю, серця біль глибокий, срібні чаші вдари, блиски мудрі слів, сонні хори духів, ожерелля тихих снів, незримі брови снів* та ін. Пор.: «І гуляє над полями / Голос смілих кос» (Потушняк, 2007, с. 25), «І сади пожовкли, / Жовкне в дубі лист, / Всюди розлягаєсь / Дикий вітру свист» (Потушняк, 2007, с. 29), «В лелійнім сні полів вечірніх / Згасає ясний сонця водопад» (Потушняк, 2007, с. 33), «Мертві вогні доріг нагірних, / Й самітні мрії лунних хат» (Потушняк, 2007, с. 34), «Лінійних заплетів луна / Іде без повного закону» (Потушняк, 2007, с. 35), «Через огні ідей високих / Взирає Бог на землю в сні» (Потушняк, 2007, с. 38),

«Нема виходу, вижу ніт, / І так мрачної ночі, / Не жду я *щастя давніх літ*, / Не вижу твої очі» (Потушняк, 2007, с. 43), «Завмерли в душах стони / *І горе давніх літ*» (Потушняк, 2007, с. 45), «Вірю в *дивне Бога слово*, / Що воскресну на землі» (Потушняк, 2007, с. 46), «І як відвічна тайна тут, / Так закон вічний *вод глибоких*, / За днями тил дні пливуть / І ясні лиця *зір високих*» (Потушняк, 2007, с. 47), «На тихому безлюдному просторі / Спочинув *дотик тайної руки*» (Потушняк, 2007, с. 57), «В снах зелених вечорів / Тихі *співи днів незнаних*. / О твої з огнів туманних / *Сни зелених вечорів!*» (Потушняк, 2007, с. 57), «*Кривав миска днини* в ранні / Вливається вікна розлогі» (Потушняк, 2007, с. 59), «*Перстені золотого ранку* / Розкинуті у неотмінне» (Потушняк, 2007, с. 59), «Простягнулась далеччу рука, / В тиху *пристань хижих снів півночі*» (Потушняк, 2007, с. 61), «*Гомін скритий згаслих повітрюль*, / Тихий південь рідної країни...» (Потушняк, 2007, с. 61), «І Голем знов іде в святиню, / *Проміння зір знову живучі*, / І крізь *небес таємність синю* / Вона глядить у сонні тучі» (Потушняк, 2007, с. 62), «*Забутий цвіт у книзі снів / І серця біль глибокий*» (Потушняк, 2007, с. 62), «І ніч прийшла, немов гроша / *У срібні чаші вдари*» (Потушняк, 2007, с. 63), «Крізь ніжний дотик, *блиски мудрі слів*, / Крізь запах нив, осінній юний спокій» (Потушняк, 2007, с. 63), «*Сонні хори духів* тамо, / Понад дальніми полями» (Потушняк, 2007, с. 64), «В мозку невідомо грає / *Ожерелля тихих снів*» (Потушняк, 2007, с. 64), «І пливуть, пливуть, пливуть / *У незримі брови снів*» (Потушняк, 2007, с. 64).

Виокремлені генітивні метафори з поетичної мовотворчості Ф. Потушняка вказують на те, що на основі метафоричних перенесень найбільша їх кількість сформована поєднанням іменника-назви неістоти з іменником-назвою істоти. Важливо наголосити також на тому, що генітивні метафори в поетичному тексті виконують низку важливих функцій. Зважаючи на особливості генітивної метафори в мовотворчості Ф. Потушняка, висновуємо, що невід'ємною є її асоціативно-образна функція. Вона полягає в тому, що має здатність викликати низку асоціативних зв'язків, а також є інструментом вираження різноманітних образів. Крім цього, цікаві

генітивні метафори використовує письменник і при утворенні порівнянь, підкреслюючи в такий спосіб оцінну функцію генітивної метафори й формуючи аксіологічний образ. Наприклад: *стогін ночі, мертва ока синь, безмежна озер глибина, біг гірських отар, сон желання* та ін. Пор.: «Метіль у полі – *стогін ночі*» (Потушняк, 2007, с. 32), «Вже озера, як *мертва ока синь*, / Здригнулась вся земля від стріл і клинь...» (Потушняк, 2007, с. 36), «*Безмежна озер глибина*, / Неначе море у просторі» (Потушняк, 2007, с. 40), «Далекий *біг гірських отар* / В просторах зник, як *сон желання*» (Потушняк, 2007, с. 53).

Спостерігаємо, що ускладнена генітивна метафора постає в поетичних текстах Ф. Потушняка завдяки поєднанню її основних компонентів із прикметником. «Хоча метафора в генітивній конструкції й містить у собі відхилення від норми звичної сполучуваності, все ж спирається на існуючі в сучасній українській мові нормативні моделі: залежне слово, що стоїть у генітиві, завжди уточнює опорне слово. Специфіка уточнення у більш загальному вигляді пов'язана з категоріальною належністю опорного слова. Предикати (та їхні семантичні деривати) уточнюються позначенням учасників ситуації» (Єщенко, 2018, с. 233).

Генітивна метафора має здатність утворювати велику кількість семантичних зв'язків. З погляду семантики виділяємо такі типи генітивних метафор у мовотворчості Ф. Потушняка: генітивні метафори з семантикою «зовнішність»: *долоні гір, дотик тайної руки, лиця зір високих, незримі брови снів*; генітивні метафори з семантикою «почуттів, відчуттів та станів людини»: *думи зір, кривава миска днини, ніч отрути, подих трав, пристань хижих снів, серця біль глибокий, сни зелених вечорів*; генітивні метафори з семантикою «явища природи»: *грані ночі, небес таємність синю, перстені золотого ранку, примари місяця, проміння зір живучі, синява ночі, сонце нив, сонця водопад*; генітивні метафори на позначення абстрактних понять: *ангел смерті, блиски мудрі слів, горе давніх літ, живчик світа, життя світа, келих надії, крила смерті, огні ідей високих, сльоза радості, щастя давніх літ*; генітивні метафори з семантикою «темпоральні назви»: *вогні*

доріг, вод глибинь, закон вод глибоких, затоки хвилин, тьма глибин, срібні чаші вдари, сяйво свіч; генітивні метафори з семантикою «звук»: голос кос, гомін дня, гомін згаслих повітрень, дзвони ночі, ожерелля тихих снів, свист вітру, сонні хори духів, співи днів незнатних.

Зазначимо, що генітивні метафори можна класифікувати за багатьма критеріями. Їхню багатогранність спостерігаємо, досліджуючи поетичну мовотворчість Ф. Потушняка. Зокрема, це антропоморфні генітивні метафори (найменування людини, частин її тіла, ознак, дій тощо вжито на позначення об'єктів інших предметних сфер), зооморфні генітивні метафори (протилежні до антропоморфних: назви тварин, їхніх частин, ознак та дій використано на позначення сутностей інших предметних сфер), ботаноморфні генітивні метафори (вони базуються на метафоричному перенесенні найменування рослин та їх частин), квантитативні генітивні метафори (метафоричне перенесення відбувається на основі кількісної схожості чого-небудь), темпоральні генітивні метафори (метафоричне перенесення має за підґрунтя філософську категорію часу), квалітативні генітивні метафори (вказують на характерну сумісну ознаку, в основному зі значенням кольору), концептуальні генітивні метафори (метафоричне перенесення структурує світосприйняття персонажа чи автора), когнітивні генітивні метафори (метафоричне перенесення інтерпретує детерміновану дійсність), психологічні генітивні метафори (метафоричне перенесення утворене на основі внутрішнього стану людини, її емоцій, переживань). Таким чином, можемо говорити про те, що генітивна метафора в поетичній мовотворчості Ф. Потушняка є частотною і полісемантичною.

Л. Тиха, досліджуючи лексико-семантичні та граматичні особливості творення метафор, наголошує на тому, що «серед генітивних метафор варто виділити такий їх вид, як відтворення місця подій, локалізації дії в просторі, а особливо – різні вияви процесів абстрактних: інтелектуальної сфери, пам'яті, почуттів» (Тиха, 2012, с. 48).

Однією з важливих властивостей генітивної метафори є її образне опредметнення ознак (див.: Дядчук, Пустовіт, 1983), яке «полягає в тому, що семема слів-каталізаторів пере-

дає сему чи зчеплення сем в семему номінації опредметненого поняття, унаслідок чого на поетичній палітрі утворюється нова смислова інновація» (Єщенко, 2010, с. 229). «Уподібнення людських якостей, абстрактних категорій, мисленнєвих і психічних процесів до явищ предметного, речового світу, а також до матеріальних результатів діяльності людини (артефактів) є зворотним вектором розгортання асоціативних планів у художньому мовленні щодо семантико-стилістичного процесу оживлення...» (Єщенко, 2018, с. 182). У поетичній мовотворчості Ф. Потушняка в межах його індивідуально-авторських метафоричних перенесень виокремлюємо художні образи, утворені шляхом переосмислення світосприймання, де наявне суттєве опредметнення ознак. За ключовими словами виділяємо низку тематичних груп генітивних метафор опредметнення. Наприклад: генітивні метафори, до складу яких входить термінологічна лексика (*формула розлуки*); генітивні метафори-опредметнення, у яких ключові слова – назви посуду (*келих надії, миска днини, ожерелля тихих снів*); образно-художні парадигми, до складу яких входять назви їжі, страв (*родзинка сонця, мед тиші*); генітивні метафори, де ключові слова – назви текстильних виробів, одягу, взуття, їх частин (*марля снігів, оксамит снів*); образні генітивні метафоричні парадигми, що містять лексику на позначення споруд та їхніх частин (*лабіринт снів, криниця очей*); генітивні метафори, ключові слова яких – назви речовин та матеріалів (*камінь одноманітності, смарагди трав*); образні генітивні метафоричні парадигми, які містять лексику, що ідентифікує паперові вироби, поняття друкарства та писемності (*літопис серця, обгортка грудня*); генітивні метафори-опредметнення, ключовими словами яких постають назви транспорту та його частини (*віз життя, весла душі*); генітивні метафори, що містять назви мистецьких понять (*акорд долі, реєстр тиші*); генітивні метафори-опредметнення ознак, ключовими словами яких є назви предметів побуту (*попільниця неба, коромисло ока*); образні генітивні метафоричні парадигми, до складу яких входять ключові слова, які відбивають економічну сферу життєдіяльності людини (*гріш землі, монета сонця*); образні метафоричні парадигми, утворені

за допомогою слів, уживаних на позначення місткості та її параметричних характеристик (*дно серця, провалля душі*); метафори, ключові слова яких – назви географічних об'єктів, явищ природи, астральних тіл (*туман історії, сузір'я днів*).

Висновки. Проведене дослідження дало змогу виявити й описати генітивну метафору в поетичній мовотворчості Ф. Потушняка. Генітивна метафора – складне лінгвістичне утворення, що має значний вплив на мовомислення й світосприйняття. В аспекті вивчення письменницької мовотворчості генітивна метафора є критично важливою як для розуміння й аналізу мовних конструкцій, так і для вивчення мовної особистості письменника. У зв'язку з цим вивчення формальних

і структурних аспектів генітивної метафори в мовотворчості письменника розширює горизонти лінгвістичних досліджень тропеїчної структури художніх творів на основі метафорних перенесень. Зазначимо, що в основі генітивної метафори досліджуваних поетичних творів Ф. Потушняка лежать когнітивні механізми та концептуальні моделі метафорних перенесень. У результаті проведеного дослідження окреслено також семантичні відтінки, які свідчать про полісемантичність генітивних метафор у мовотворчості Ф. Потушняка. Осмислення та дослідження цієї теми дасть змогу розкрити глибину мовних зображально-виражальних засобів поетичної мовотворчості та збагатить розуміння мовно-літературного процесу загалом.

ЛІТЕРАТУРА

- Дятчук В., Пустовіт Л. Семантична структура і функціонування лексики української літературної мови. Київ, 1983. С. 132–142.
- Ещенко Т. Семантико-стилістичні типи метафор : теоретичний аспект. *Донецький вісник Наукового товариства ім. Т. Шевченка*. Т. 28. Донецьк, 2010. С. 224–239.
- Ещенко Т. Текстово-антропоцентричний вимір метафори українських поетів 1990-х: монографія. Київ, 2018. 352 с.
- Потушняк Ф. Мій сад / упоряд. Д. Федака. Ужгород, 2007. 576 с.
- Пустовіт Л. Засоби вираження метафори. URL : kulturamovy.univ.kiev.ua/KM/pdfs/Magazine11-3.pdf
- Стефурак Р. Генітивна метафора – конститутивний елемент художнього тексту Марії Ткачівської (на матеріалі роману «Княгиня Острозька»). *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія : Філологія. Журналістика*. Київ, 2022. Том 33(72). № 2. Ч. 1. С. 33–38.
- Тиха Л. Метафора Михайла Григоріва: лексико-семантичні та граматичні особливості творення. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені МП Драгоманова. Серія 10 : Проблеми граматики і лексикології української мови*. Київ, 2012. Вип. 9. С. 46–49.
- Штонь О. Структурно-семантична специфіка метафор у поетичному дискурсі Петра Сороки. *Записки українського мовознавства*. Одеса, 2021. Вип. 28. С. 214–220.

REFERENCES

- Diatychuk, V., Pustovit, L. (1983). *Semantychna struktura i funktsionuvannia leksyky ukrainskoi literaturnoi movy [Semantic structure and functioning of the vocabulary of the Ukrainian literary language]* (pp. 132–142). Kyiv [in Ukrainian].
- Potushnyak, F., Fedak, D. (Comp.) (2007). *Mii sad [My garden]*. Uzhhorod [in Ukrainian].
- Pustovit, L. *Zasoby vyrazhennia metafory [Means of metaphor expression]*. Retrieved from: kulturamovy.univ.kiev.ua/KM/pdfs/Magazine11-3.pdf [in Ukrainian].
- Shton, O. (2021). *Strukturno-semantychna spetsyfika metafor u poetychnomu dyskursi Petra Soroky [Structural and semantic specificity of metaphors in the poetic discourse of Peter Soroka]*. *Zapysky ukrainskoho movoznavstva – Notes of Ukrainian Linguistics* (Issue 28), (pp. 214–220). Odesa [in Ukrainian].
- Stefurak, R. (2022). *Genityvna metafora – konstytutyvnyi element khudozhnoho tekstu Marii Tkachivskoi (na materialii romanu «Kniahynia Ostrozka») [Genitive metaphor is a constitutive element of the artistic text of Maria Tkachevska (based on the novel “Princess Ostrozka”)]*. *Vcheni zapysky TNU imeni V.I. Vernadskoho. Serii: Filolohiia. Zhurnalistyka – Scientific notes of TNU named after V. I. Vernadskyi. Series: Philology. Journalism, 2* (Vol. 33(72)), (Ch. 1), (pp. 33–38). Kyiv [in Ukrainian].
- Tykha, L. (2012). *Metafora Mykhaila Hryhoriva: leksyko-semantychni ta hramatychni osoblyvosti tvorennia [Mykhailo Hryhoriv's metaphor: lexical-semantic and grammatical features of creation]*. *Naukovyi*

chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni MP Drahomanova. Seriiia 10: Problemy hramatyky i leksykolohii ukrainskoi movy – Scientific journal of the National Pedagogical University named after MP Drahomanov. Series 10: Problems of grammar and lexicology of the Ukrainian language (Issue 9), (pp. 46–49). Kyiv [in Ukrainian].

Yeshchenko, T. (2010). Semantyko-stylistychni typy metafor: teoretychnyi aspekt [Semantic and stylistic types of metaphors: theoretical aspect]. *Donetskyi visnyk Naukovoho tovarystva im. T. Shevchenka – Donetsk Bulletin of the Scientific Society named after T. Shevchenko* (Vol. 31), (pp. 224–239). Donetsk [in Ukrainian].

Yeshchenko, T. (2018). *Tekstovo-antropotsentrychnyi vymir metafory ukrainskykh poetiv 1990-kh: monohrafiia [Text-anthropocentric dimension of metaphor of Ukrainian poets of the 1990-s: monoraphy]*. Kyiv [in Ukrainian].

УДК 17+81

РОМАНЧУК Світлана – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри журналістики, ПВНЗ «Український гуманітарний інститут», вул. Інститутська, 14, Буча, Київська область, 08292, Україна; докторант, Український державний університет імені Михайла Драгоманова, вул. Пирогова, 9, Київ, 02000, Україна (svitlor2017@ukr.net)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5737-2951>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2023.59.6>

Бібліографічний опис статті: Романчук, С. (2024). Моральні константи мовної особистості студентів в умовах російсько-української війни. *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Філологія»*, 59, 49–55, doi: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2023.59.6>

МОРАЛЬНІ КОНСТАНТИ МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ СТУДЕНТІВ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Анотація. Після повномасштабного вторгнення Російської Федерації в Україну змінена парадигма мислення в усіх українців та тих, хто це засуджує в світі. Студентство не стало осторонь. У статті йдеться про роль духовного розвитку особистості, проаналізовано різні погляди науковців на цю проблему. Також у ній охарактеризовано моральні важелі, важливі для сучасних студентів. Світлана Романчук за фактичний матеріал взяла досвід викладання в Українському гуманітарному інституті.

Насамперед авторка розкрила поняття «мовна особистість», під яким пропонує розуміти носія мови, який добре володіє системою лінгвістичних знань, репродукує мовленнєву діяльність, має навички активної роботи зі словом, дбає про мову і сприяє її розвитку. Визначено, що до мовної особистості належить мовець, який забезпечує розширення функцій мови, творення україномовного середовища в усіх сферах суспільного життя, виявляє природне бажання повернутися в повсякденному спілкуванні до рідної мови, до відродження культури, традицій народу, до вироблення зразків висококультурного спілкування літературною мовою. Проаналізовано особливості формування мовної особистості в умовах російсько-української війни. Наголошено, що кожна мовна особистість повинна розвиватися духовно. Авторка зосередила увагу на тому, що духовний розвиток – це «прояв Божественного Духу в людині». Саме тому студенти почали активно займатися волонтерською діяльністю на теренах України. Другою моральною константою студентів у праці виділено донати на придбання автівок, амуніції, тепловізорів тощо для наших захисників. Третім важливим моральним чинником визначено альтруїзм, четвертим – участь студентів-емігрантів у різних благодійних фондах тих країн, куди вони переїхали. Наголошено, що в умовах війни студенти почали вдосконалювати свій рівень знання державної мови, тоді як засоби масової інформації репрезентують низький рівень мовленнєвої культури, вживаючи у своїх програмах і телеграм-каналах ненормативну лексику. Охарактеризовано медитацію як спосіб для морального самовдосконалення, відновлення сил. Принагідно акцентовано увагу й на ролі сім'ї, де ці студенти виховуються. Ще один важливий моральний чинник – вдосконалення комунікативних навичок як результат активної моральної та соціальної діяльності.

У висновках наголошено на різних векторах моральних констант сучасних студентів та необхідності визначити спектри моральної допомоги студентів військовим після закінчення війни.

Ключові слова: моральні константи, мовна особистість студентів, російсько-українська війна.

ROMANCHUK Svitlana – Candidate of Philological Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Journalism, Ukrainian Institute of Arts and Sciences, 14, Instytutska str., Bucha, Kyiv region, 08292, Ukraine; Doctoral Student, Mykhailo Drahomanov Ukrainian State University, 9, Pyrogova str., Kyiv, 02000, Ukraine (svitlor2017@ukr.net)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5737-2951>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2023.59.6>

To cite this article: Romanchuk, S. (2024). Moralni konstanty movnoi osobystosti studentiv v umovakh rosiisko-ukrainskoi viiny [Moral constants of linguistic personality of students in the conditions of the Russian-Ukrainian war]. *Problemy humanitarnykh nauk: zbirnyk naukovykh prats Drohobyskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Seriiia «Filolohiia» – Problems of Humanities. “Philology” Series: a collection of scientific articles of the Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University*, 59, 49–55, doi: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2023.59.6> [in Ukrainian].

MARAL CONSTANT OF LINGUISTIC PERSONALITY OF STUDENTS IN THE CONDITIONS OF THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR

Summary. After the full-scale invasion of the Russian Federation into Ukraine, the paradigm of thinking of all Ukrainians and those who condemn it in the world has changed. Studentship did not stand aside. The article deals with the role of the spiritual development of the individual, and analyzes the various views of scientists regarding this. It also describes the moral levers that are important for modern students. Svitlana Romanchuk used her teaching experience at the Ukrainian Humanitarian Institute as the factual material.

First of all, the author revealed the concept of "linguistic personality", under which she proposes to understand a native speaker who has a good command of the system of linguistic knowledge, reproduces speech activity, has skills in active work with words, cares for language and promotes its development. It has been determined that a linguistic personality includes a speaker who ensures the expansion of language functions, the creation of a Ukrainian-speaking environment in all spheres of social life, shows a natural desire to return to the native language in everyday communication, to the revival of the culture and traditions of the people, to the development of examples of highly cultural communication in the literary language. The peculiarities of the formation of linguistic identity in the conditions of the Russian-Ukrainian war are analyzed. It is also emphasized that each language personality should develop spiritually. Therefore, the author focused on the fact that spiritual development is a "manifestation of the Divine Spirit in a person", so students began to actively engage in volunteer activities in Ukraine. Donations for the purchase of cars, ammunition, thermal imagers, etc. for our defenders were allocated as the second moral constant of the students in the work. The third important moral factor is altruism, the fourth is the participation of emigrant students in various charitable foundations of the countries where they moved. It was emphasized that in the conditions of the war, students began to improve their knowledge of the state language, but the mass media, on the other hand, represent a low level of speech culture, using profanity in their programs and telegram channels. Meditation is characterized as a method for moral self-improvement and restoration of strength. The role of the family, where these students are brought up, is also emphasized. Another important moral factor is the improvement of communication skills as a result of active moral and social activity.

The conclusions emphasize various vectors of moral constants of modern students and propose to further determine the spectrum of moral assistance of students to the military after the end of the war.

Key words: moral constants, language personality of students, Russian-Ukrainian war.

Постановка проблеми. Внаслідок соціально-економічних, політичних та культурних перетворень у суспільстві відбуваються незворотні зміни, які істотно впливають на молоде покоління. Людина перестала думати про своє духовне збагачення, почала ігнорувати моральну сутність своїх вчинків. У таких

умовах дедалі гостріше відчувається потреба у вихованні духовно багаті, моральної особистості. Такі наративи були актуальними до повномасштабного вторгнення Російської Федерації на територію України. У цій праці зосереджуємо увагу на трансформації духовних констант студентів після 24 лютого

2022 року. Зважаючи на те що саме з духовно-моральною освітою сьогодні пов'язують можливість збереження особистості та суспільства загалом, уважаємо цю проблему актуальною.

Виявлення, розвиток та реалізація духовного потенціалу вкрай важливі у практичному та теоретичному аспектах. Людський потенціал лише частково даний людині від народження; значною мірою він формується, розвивається в процесах соціалізації та виховання особистості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема мовної особистості в лінгвістиці достатньо вивчена. Нам відомі праці про розробку моделі мовної особистості (Ф. Бацевич, О. Тарасова), розгляд мовної особистості як носія національної мови (С. Єрмоленко, Л. Мацько, Л. Струганець), соціолінгвістичні та психолінгвістичні аспекти мовної особистості (Т. Космеда, С. Куранова, Л. Славова), взаємодію мовної та мовленнєвої особистостей (М. Вашуленко, А. Загнітко, О. Кулик). Попри це, мало наукових розвідок, у яких досліджувано мовну особистість студента та особливості її реалізації в умовах російсько-української війни.

Духовний розвиток особистості є предметом досліджень у галузі педагогіки і психології (І. Бех, Ж. Маценко, М. Піщулін, Е. Помиткін, Ж. Юзвак). Нині учені зосереджують свою увагу на різних аспектах феномену духовності та можливостях його формування. Так, у працях І. Зязюна та С. Гончаренка проаналізовано моральні та етичні аспекти духовності. О. Сухомлинська обґрунтувала тезу щодо ролі духовних цінностей як смислоутворювального ядра духовності. М. Савчин присвятив свої праці проблемі розвитку духовного потенціалу особистості, а Г. Балл – питанню її духовної самореалізації. Останнім часом активізовано наукові пошуки в напрямі розроблення теоретико-методологічних засад формування духовної особистості з позицій християнсько-філософської ноології (Г. Васянович, В. Онищенко, М. Савчин), виховання молоді на принципах християнської моралі (В. Жуковський, Л. Крижанська, С. Новоселецька, І. Петрова).

Мета статті – охарактеризувати моральні константи мовної особистості студентів в умовах російсько-української війни.

Завдання – визначити сутність термінопоняття «мовна особистість», обґрунтувати концептуальні засади формування моральних констант мовної особистості студентів в умовах російсько-української війни,

Виклад матеріалу. Насамперед окреслимо семантичне поле поняття «мовна особистість».

Категорія «мовна особистість» основана на антропологічній лінгвістиці (Е. Бенвеніст, В. фон Гумбольдт). Словники визначають мовну особистість як носія мови, «який добре володіє системою лінгвістичних знань, репродукує мовленнєву діяльність, має навички активної роботи зі словом, дбає про мову і сприяє її розвитку. Це мовець, який забезпечує розширення функцій мови, творення україномовного середовища в усіх сферах суспільного життя, виявляє природне бажання повернутися в повсякденному спілкуванні до рідної мови, до відродження культури, традицій народу, до вироблення зразків висококультурного спілкування літературною мовою» (Познанська, 2014, с. 17).

Кожна людина є мовною особистістю, оскільки володіє мовними особливостями, що відображає її індивідуальні риси, культурний розвиток, здатність сприймати, обробляти та передавати інформацію. Студенти репрезентують себе як мовну особистість, здатну використовувати мову не тільки як засіб комунікації, але й як засіб пізнання себе, світу, як чинник формування мислення.

Інформаційна доба, пише Ірина Голубовська [Голубовська, 2008, с.30], змінила мовну особистість різким зростанням обсягів інформації, яку має опрацювати сам мовець (сприйняти, систематизувати, проаналізувати тощо) та надзвичайно активним використанням нових засобів спілкування – електронної пошти, форумів, чатів тощо, які чинять серйозний вплив на зміст і форму спілкування. Факти сьогодення змушують нас говорити про стрімку адаптацію мовної особистості до умов інформаційної доби.

У контексті розгляду нашої теми органічно вплітається думка українського вченого, мовознавця та лексикографа Івана Огієнка (2010): «Мовна особистість формується рідною мовою, за допомогою якої людина здобула перші відомості про середовище, яке

її оточує, і про закони, що керують його розвитком (с. 14).

Формування мовної особистості в умовах війни має свої особливості, оскільки пов'язане із соціально-політичним конфліктом між Україною та Росією.

Проаналізуємо кілька з них.

По-перше, кожна людина більш чітко почала ідентифікувати себе з Україною та її державною українською мовою або з Росією та російською мовою. Будучи екзаменатором Національної комісії на знання державної мови, перевіряючи монологи здобувачів сертифікату, маємо можливість пересвідчитися в тому, що більшість українців усвідомлюють важливість вивчення української мови як засобу ідентифікатора особистості.

По-друге, війна посилила прагнення України до дерусифікації, що включає відмову від російської мови в багатьох сферах публічного життя. Це впливає на формування мовної особистості громадян, особливо молоді, яка свідомо надає перевагу українській мові, сприймаючи її як символ опору російській агресії.

По-третє, війна розгорнула ще більшу інформаційну війну, де мова стала інструментом пропаганди. Обидві країни завдяки мовним засобам формують суспільну свідомість. Однак в Україні це спрямовано на консолідацію нації, у Росії – на виправдання військових дій.

По-четверте, мовна особистість, сформована під впливом іншого культурно-мовного осередку, також зазнала змін. Емігранти продовжують спілкуватися українською як символом належності до української нації. Актуальною й досі є проблема вивчення української мови переселенцями із східних регіонів та півдня України.

По-п'яте, війна впливає на емоційний стан людей. Відповідно і їхня мовна поведінка позначена емоційними потрясіннями, стресами. Слухання пісень, перегляд фільмів українською мовою дають можливість емоційно розрядитися.

По-шосте, освітня та культурна політика України після 2014 року спрямовані на зміцнення позицій української мови в школах, університетах та медіа. Війна 2022 року лише прискорила ці процеси, що детермінують

формування нового, із чіткішими мовними та національними пріоритетами покоління українців.

Отже, російсько-українська війна стала каталізатором змін у мовній особистості багатьох українців, підвищивши значущість української мови та національної ідентичності, створивши водночас нові виклики для тих, хто живе у двомовному середовищі або має російськомовне коріння.

І в такій ситуації мовна особистість продовжує розвиватися й у духовному аспекті.

Сучасні філософсько-психологічні погляди про духовність та духовний розвиток, на думку Едуарда Помиткіна, мають «принаймні три основних підходи до розуміння цих феноменів. Перший з них і, мабуть, найдавніший, пов'язаний з релігійним розумінням духовності як прояву Божественного Духу в людині, що характеризується такими чеснотами, як віра, надія, любов» (Помиткін, 2013, с.29).

Студенти Українського гуманітарного інституту, розташованого в Бучі, неподалік Києва, з перших годин 24 лютого 2022 року опинилися в епіцентрі воєнних дій. Навчальний заклад знаходиться за 7 км від Гостомельського аеродрому, куди росіяни висадили свій десант. Ті з мешканців, що проживали біля нього, змушені були терміново виїжджати. Адміністрація вишу разом із молоддю в той же день створили в гуртожитках відповідне укриття від вибухів бомб, ракет, мін тощо, аби прийняти гостомельчан. Також студенти допомагали евакуювати цих людей.

З огляду на зазначене, розуміємо, що така моральна діяльність є «проявом Божественного Духу в людині».

Клавдія Джеджера, кандидат педагогічних наук, доцент Рівненського державного гуманітарного університету, у статті «Духовний розвиток особистості майбутнього фахівця як проблема професійної підготовки» розглядає проблему духовного розвитку особистості майбутнього фахівця у ході навчально-виховного процесу у вищому навчальному закладі. Вона зазначає, що «духовної домінантності у навчальному процесі можна досягти за умови ширшого використання методів суб'єктивізації знань (переконання, навіювання, прикладу), методів стимулювання і мотивації

навчально-пізнавальної діяльності та прийняття й реалізації отриманих знань (створення ситуацій новизни, опори на життєвий досвід, створення ситуацій успіху, диспуту, дискусії), методів стимулювання обов'язку й відповідальності щодо навчання (висунення вимог, привчання до виконання вимог, заохочення до виконання вимог і обов'язків, створення виховних ситуацій під час навчання, оперативний контроль за виконанням вимог), інтерактивних методів (аналізу конкретних ситуацій, інциденту, проєктів, дидактичних ігор: імітаційних, операційних, інсценізаційних, психодраматичних), евристичних методів (брейн-стормінгу, методу ліквідації проблемних ситуацій тощо)» (Джеджера, 2019, с.106).

Погляди науковиці, безперечно, раціональні. Однак, на нашу думку, на духовний розвиток особистості студентів впливає не тільки «одухотворення» навчального процесу, а й соціально-історичні чинники. Якщо до початку повномасштабного вторгнення Російської Федерації в Україну запропоновані К. Джеджерою методи і були ефективними, то в умовах війни відбувається зрушення когнітивної парадигми, яка визначає доміанти у кожній сфері життя людини. Те, що в мирний час не є настільки важливим (скажімо, коли людина здорова, вона сподівається, що завтра зранку прокинеться), під час війни набуває особливої гостроти (людина щохвилини боїться втратити своє життя).

Тож, враховуючи це, студенти – як елітарна соціальна група – не могли стояти осторонь проблем, принесених війною. Перше, що слід відзначити, це сміливість молоді займатися волонтерством.

У кризових ситуаціях може виникнути паніка, що призведе ще до більшої дезорганізованості в суспільстві. Радусь, що на початку війни (деякі і дотепер) студенти змогли створити повноцінний волонтерський рух. У наукових джерелах духовність часто трактують як специфічну людську якість, що характеризує мотивацію поведінки особистості, а також потребу в пізнанні світу, самопізнанні, пошуку сенсу життя та свого призначення. Нам видається, що саме в лютому-березні 2022 студентство України всьому цивілізованому світові змогло продемонструвати гідний приклад

допомоги тим, хто опинився в окупації, пораненим, сиротам тощо. Багато юнаків та юнок, які навчаються в Українському гуманітарному інституті, стали активними учасниками волонтерського руху України. Принагідно зазначимо, що попри це, вони продовжували навчатися.

Огляд педагогічної літератури про моральний розвиток особистості наводить на думку, що моральність особистості зводиться до здійснення нею моральних вчинків, до того ж добровільно і свідомо.

В основі моральності завжди лежить вибір між двома початками – прагнення до власного добра та свідомість відповідальності перед іншими людьми. Особистість повинна прагнути до досконалості, чинити по совісті, тому що це допомагає людині жити у злагоді та мирі з оточуючими людьми.

Чи є серед студентів ті, яких прийнято називати «духовно зубожілими»? Очевидно, так. Але ми не можемо надати статистику про це. Нам тільки з вуст адміністрації вишу, деканату відомо прізвища тих, які взяли на себе відповідальність за життя і безпеку інших.

Другою моральною константою студентів є їхні донати на придбання автівок, амуніції, тепловізорів тощо для наших захисників. Якщо до російсько-української війни спостерігалася певна байдужість до долі ЗСУ, Нацгвардії, то наразі все частіше активізуються емпатичні прояви.

Третім важливим моральним чинником є альтруїзм. Звичайно, постмодерна культура позбавлена моральних кордонів у сформованій свідомості молодої людини. Сучасна людина все частіше шукає не сенсу життя, а його благ, тобто все більше стверджується психологія споживчого егоїзму, коли головною метою життя стає придбання та отримання престижних речей і послуг. А це породжує моральну глухоту до наслідків власної трудової діяльності та до результатів її впливу на природу й довкілля, розвиває моральну байдужість до іншої людини. Проте війна, як ми писали вище, зрушила традиційну моральну парадигму. Тож сьогодні студенти знайомляться з ВПО, які втратили житло, допомагають їм і матеріально, і морально.

Четвертою моральною домінантою є участь студентів-емігрантів у різних бла-

годійних фондах тих країн, куди вони переїхали. Співпрацюючи з ними на громадських засадах, молодь досі сприяє виїзду громадян України закордон, допомагає в поселенні, оформленні соціальної допомоги, влаштуванню дітей в садочки та учнів у коледжі.

Наступним моральним катализатором, на наше переконання, є вдосконалення студентами власного рівня володіння державною мовою. У своїх попередніх працях зазначаємо: «Найбільш вагомим чинником, який вплинув на свідомість студентів (і не тільки) і сприяв активній роботі над проблемою культури мовлення, є поширення української мови серед жителів інших країн» (Романчук, 2023, с.78). Знання мови – це знання себе, свого роду, своєї культури. Мова як націєтворчий феномен допомагає розвивати самобутність народу, його ментальність, вибудовувати кордони нації на когнітивному рівні. Студенти розуміють, що мова не лише виконує функцію спілкування між ними, вона впливає на них у моральному аспекті, репрезентуючи їх як мовну особистість.

Аналізуючи сучасну духовну ситуацію в Україні, не можна оминати проблему впливу ЗМІ на свідомість молодого покоління. Наразі в телеграм-каналах ми спостерігаємо вживання ненормативної лексики, яка передає негативне ставлення до росіян. Однак «українське виховання застерігає дітей і молодь від вживання грубих, лайливих, образливих слів» (Шевчук, 2011 с.21).

Вітчизняні філологи вже давно зазначають, що через засоби масової інформації ведеться інформаційно-психологічна війна. Наслідки зомбувального мовного та психологічного впливу негативно позначаються на стані інтелекту, морального здоров'я, на рівні духовного життя особистості.

Попри це, серед студентства є і ті, які розуміють, що злом зло не побороти. Тож принципово не вживають брутальної лексики в мовленні. Нам ближче саме цей підхід, оскільки не варто «топтати стежку в рай гнилими словами». Українські фільми, зняті під час війни, презентують красу, колорит та мелодійність української мови. Як бачимо, наразі ситуація така, що суспільство має багато можливостей задовольнити потребу людини в реалізації її духовних якостей.

Новим засобом духовного розвитку студентів є застосування медитації. Не випадково медитація стала невід'ємною частиною навчального процесу в США, Канаді, Англії, Данії, Швеції, Норвегії, Голландії, а в останні роки її введено в школах низки країн Південної Америки та Азії. Її практикують 1-2 рази на день під час занять. Це стимулює концентрацію уваги, допомагає сприйняттю навчального матеріалу, покращує пам'ять, розумові здібності, удосконалює міжособистісне спілкування та сприяє досягненню вищих результатів у навчанні загалом. Заняття медитацією стимулюють інтуїцію, відіграють важливу роль у міжособистісних взаєминах, сприяють досягненню гармонійної рівноваги фізіологічних, психічних і соціальних аспектів людської особистості, тобто її цілісності. А цілісність є невід'ємним складником духовності.

Слід також сказати й про такий соціальний інститут, як сім'я. Саме сім'я зберігає здатність ретранслювати національні, релігійні, культурні, духовні традиції, використовувати певну систему заходів позитивного впливу на індивіда, орієнтувати його поведінку та вчинки у напрямі високої моральності та законслухняності. Роль сім'ї в моральній соціалізації особистості важко переоцінити, оскільки вона є однією з головних сфер створення, збереження й передачі людських цінностей. Сім'я – осередок найважливіших гуманістичних традицій любові та турботи, безкорисливості та доброзичливості, самовідданості та солідарності. Даючи відчуття надійності життя, вона передбачає постійні «вкладення» в неї як матеріальних, так і духовних цінностей. Сім'ї студентів, про які йдеться в цій праці, цілком підтримують вибір своїх дітей бути активними учасниками соціального життя.

У студентів, які беруть участь у соціальних проєктах, організованих різними релігійними чи благодійними фондами, покращуються комунікативні навички, вдосконалюється рівень культури спілкування. На думку психологів і мовознавців, основою загальної культури особистості є саме комунікативні навички. Вони допомагають утворити внутрішній світ людини.

Висновки. Як бачимо, російсько-українська війна спричинила зміни векторів форму-

вання мовної особистості, студентів зокрема. Ті особливості мовної особистості, які ми змогли виокремити, переконують у наполегливому бажанні молоді краще вивчати державну мову, розвивати свій внутрішній світ, формувати парадигму моральних констант і свідчать про різноплановість духовного розвитку студентів в умовах нинішньої війни з Росією. Ми радіємо, що українські студенти

є активними учасниками соціального життя. Змінивши усталену парадигму духовного розвитку, що до війни здебільшого характеризувалася моральною девальвацією, сьогодні вони усьому світові презентують багатовекторність морального становлення. Подальший розгляд розпочатої у цій статті проблеми вбачаємо в осмисленні мовної особистості як репрезентатора духовного світу студентів.

ЛІТЕРАТУРА

- Голубовська І. О.** Мовна особистість як лінгвокультурний феномен. *Studia Linguistica*. Зб. наук. пр. Київ, 2008. Вип. 1. С. 25–33.
- Джеджера К. В.** Духовний розвиток особистості майбутнього фахівця як проблема професійної підготовки. *Освіта регіону. Політологія. Психологія комунікації*. 2019. №1. С. 106–109.
- Огієнко І.** (митрополит Іларіон). Рідна мова / Упоряд., авт. передмови та коментарів М. С. Тимошик. Київ : Наша культура і наука, 2010. 436 с. (Бібліотечна серія Фундації ім. митрополита Іларіона (Огієнка) «Запізніле вороття». Серія 2. «Зарубіжні першодруки» . Том 8).
- Психологічні засади розвитку духовної культури педагогічного персоналу : посібник / за ред. Е. О. Помиткіна, З. Л. Становських. Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2013. 174 с.
- Романчук С. М.** Культура мовлення студентів як лінгвокогнітивна й моральна проблема: зміна акцентів після повномасштабного вторгнення росії в Україну. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. 2023. Том 34 (73) № 1. Ч. 1 С. 76–80.
- Словник-довідник з української соціолінгвістики : навч. пос. / [кол. авторів за ред. В. Д. Познанської]. Донецьк : ЛТД «Схід», 2014. 320 с.
- Шевчук С. В., Клименко І. В.** Українська мова за професійним спрямуванням : підручник. 2-ге вид., випр. і допов. Київ : Алерта, 2011. 694 с.

REFERENCES

- Holubovska, I.** (2008). *Movna osobystist yak lnhvokulturnyi fenomen*. [Linguistic personality as a linguistic and cultural phenomenon]. *Studia Linguistica - Studia Linguistica* (Issue 1), (pp. 25–33) [in Ukrainian].
- Dzhedzhera, K.** (2019). *Dukhovnyi rozvytok osobystosti maibutnoho fakhivtsia yak problema profesiinoi pidhotovky* [Spiritual development of the personality of the future specialist as a problem of professional training]. *Osvita rehionu. Politolohiia. Psykholohiia komunikatsii – Education of the region. Political science. Psychology of communication, 1*, 106–109 [in Ukrainian].
- Ohienko, I.** (mytropolyt Ilarion). (2010). *Ridna mova [Native language]*. Kyiv; Nasha kultura i nauka [in Ukrainian].
- Pomytkin, E., Stanovskykh, Z.** (Eds.). (2013). *Psykhologichni zasady rozvytku dukhovnoi kultury pedahohichnoho personalu : posibnyk [Psychological principles of the development of the spiritual culture of the teaching staff: a guide]*. Kirovohrad [in Ukrainian].
- Poznanska, V.** (Ed.). (2014). *Slovyk-dovidnyk z ukrainskoi cotsiolinhvistyky. [Dictionary-handbook of Ukrainian sociolinguistics]*. Donetsk: LTD “Skhid” [in Ukrainian].
- Romanchuk, S.** (2023). *Kultura movlennia studentiv yak lnhvokohnityvna y moralna problema: zmina aktsentiv pislia povnomasshtabnoho vtorhnnennia rosii v Ukrainu* [Speech culture of students as a linguistic-cognitive and moral problem: changing accents after the full-scale Russian invasion of Ukraine]. *Vcheni zapysky Tavriiskoho natsionalnoho universytetu imeni V. I. Vernadskoho. Serii: Filolohiia. Zhurnalistyka – Scientific notes of V. I. Vernadsky Taurida National University. Series: Philology. Journalism, 1* (Vol. 34 (73); (P. 1), (pp.76–80) [in Ukrainian].
- Shevchuk, S., Klymenko, I.** (2011). *Ukrainska mova za profesiinym spriamuvanniam : pidruchnyk [Ukrainian language for professional direction: textbook]*. Kyiv: Alerta [in Ukrainian].

УДК 811.161.2:81'36

САЙК Аліна – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри філології та мовної комунікації, Національний технічний університет «Дніпровська політехніка», пр. Дмитра Яворницького, 19, Дніпро, 49005, Україна (alina.ntudp@gmail.com)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5092-9481>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2023.59.7>

Бібліографічний опис статті: Сайк, А. (2024). Проблема відтворення історичної лексики в романі «Фортеця на Борисфені» Валентина Чемериса. *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Філологія»*, 59, 56–63, doi: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2023.59.7>

ПРОБЛЕМА ВІДТВОРЕННЯ ІСТОРИЧНОЇ ЛЕКСИКИ В РОМАНІ «ФОРТЕЦЯ НА БОРИСФЕНІ» ВАЛЕНТИНА ЧЕМЕРИСА

Анотація. Наше дослідження пов'язане, з одного боку, з аналізом лексико-семантичних груп історизмів та їхніх стилістичних особливостей в романі Валентина Чемериса «Фортеця на Борисфені», а з іншого, – з розумінням нової емоційної або нової функціонально-стильової забарвленості, яку вони набувають на певному часовому зрізі. Це дає нам можливість зробити висновок, що їх уживання в мові зумовлено не тільки семантичною, а й стилістичною парадигматикою. Лексикологічні дослідження останніх років характеризує посилений інтерес до проблем розвитку мови, до механізму вдосконалення засобів лексичної номінації, вияву тенденцій розвитку слова й лексичного фонду загалом. Робота з фактичним матеріалом показала, що історична лексика не вийде з ужитку хоч би тому, що без неї неможливо створити історичний художній твір. Мета нашого дослідження полягає у вивченні стилістичних особливостей лексико-семантичних груп історичної лексики в романі «Фортеця на Борисфені» Валентина Чемериса як засобу відображення побуту, звичаїв, військової діяльності козаків. Основні методи лінгвістичного дослідження: теоретичний аналіз; порівняльно-історичний метод; описовий метод; системний аналіз (добір фактичного матеріалу та його групування). Наукова новизна дослідження полягає в проведенні самостійного комплексного аналізу історичної лексики в романі «Фортеця на Борисфені» Валентина Чемериса з погляду її семантико-функціональних та стилістично-функціональних особливостей. Зазначимо, що основна функція історичної лексики – номінація колишніх історичних реалій. У статті йтиметься про співвіднесеність історизмів зі словами одного або різних стилістичних рівнів. Щоб значення історичних слів було зрозумілим, наводитимемо контекст, у якому їх використано. У ході дослідження встановлено, що в романі Валентина Чемериса «Фортеця на Борисфені» переважають історизми, що належить до козацької лексики. Меншу кількість застарілої лексики становлять слова, пов'язані з веденням домашнього господарства, оселею або ж з працею мешканців сіл.

Ключові слова: історизм, лексико-семантична група, лексема, архаїзм, термін.

SAIK Alina – Candidate of Philological Sciences, Docent, Docent at the Department of Philology and Language Communication, Dnipro University of Technology, 19, Dmytro Yavornytskyi ave., Dnipro, 49005, Ukraine (alina.ntudp@gmail.com)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5092-9481>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2023.59.7>

To cite this article: Saik, A. (2024). Problema vidtvorennia istorychnoji leksyky v romani «Forteca na Borysfeni» Valentyna Chemerysa [The problem of reproducing historical vocabulary in the novel "Fortress on Borysfen" by Valentyn Chemerys]. *Problemy humanitarnych nauk: zbirnyk naukovych prats Drohobytskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Serii «Filolohiia» – Problems of Humanities*.

"Philology" Series: a collection of scientific articles of the Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, 59, 56–63, doi: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2023.59.7> [in Ukrainian].

THE PROBLEM OF REPRODUCING HISTORICAL VOCABULARY IN THE NOVEL "FORTRESS ON BORYSFEN" BY VALENTYN CHEMERYS

Summary. Our research is connected, on the one hand, with the analysis of lexical-semantic groups of historicisms and their stylistic features in Valentyn Chemeris's novel "The Fortress on Borysfen", and on the other hand, with the understanding of the new emotional or new functional and stylistic coloring that they acquire in a certain time slice. This gives us the opportunity to conclude that their use in the language is determined not only by semantics, but also by stylistic paradigmatics. Lexicological research in recent years is characterized by an increased interest in the problems of language development, in the mechanism of improving the means of lexical nomination, and the manifestation of trends in the development of words and the lexical fund in general. The work with the actual material showed that the historical vocabulary will not be removed from the use of the Ukrainian language because it is impossible to create a historical work of art without this vocabulary. Without historicisms and archaisms, it is impossible to convey to the reader the flavor of the era the writer is writing about. The purpose of our study is to study the stylistic features of the lexical-semantic groups of historical vocabulary in the novel "Fortress on Borysfen" by Valentyn Chemeris, as a means of reflecting the everyday life, customs, and military activities of the Cossacks. The main methods of linguistic research: theoretical analysis; comparative-historical method; descriptive method; system analysis (selection of factual material and its grouping). The scientific novelty of the study consists in conducting an independent comprehensive analysis of the historical vocabulary in the novel "Fortress on Borysfen" by Valentin Chemerys from the point of view of its semantic-functional and stylistic-functional features. It should be noted that the main function of historical vocabulary is mostly the function of nomination of former historical realities. It will be about clarifying the correlation of historicisms with words of one or different stylistic level. To make the meaning of historical words clear, let's give the context in which they are used. In our article, we found out that in Valentyn Chemeris's novel "Fortress on Borysfen" historicisms, which belong to the Cossack vocabulary, prevail. A smaller amount of obsolete vocabulary consists of words related to household management, housing, or the work of village residents.

Key words: Historicism, lexical-semantic group, lexeme, archaism, term.

Постановка проблеми. Концепція розвитку української літератури, інтегрованої в світовий культурний простір, на зламі XX–XXI ст. у черговий раз висуває потребу всебічного й об'єктивного вивчення різножанрових художніх і художньо-документальних текстів сучасних митців. У вітчизняній літературі до таких унікальних багатогранних особистостей належить відомий прозаїк Валентин Лукич Чемерис (1936–2016) – автор гуморесок, оповідань, новел, повістей, романів, спогадів, публіцистичних праць.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Чимало дослідників займалися вивченням творчості й манери письма В. Чемериса, а саме: В. Кирилюк (Кирилюк, 2003, с. 4–5), С. Мартинова (Мартинова, 2001, с. 138–141), Л. Романчук (Романчук, 2001, с. 138–141), В. Чепіга (Чепіга, 2003, с. 152–155) та ін. У статті Л. Король «Творчість Валентина

Чемериса в контексті української історичної прози XX – поч. XXI ст.» подано аналітичний огляд літературознавчих матеріалів, присвячених творчості письменника, а також окреслено особливості його письма (Король, 2015, с. 161–167). Як зазначав В. Чепіга, «<...> Валентин Чемерис вирізняється глибиною вивчення фактографічного матеріалу і вишуканою стилістикою» (Чепіга, 2003, с. 152–155). В. Савченко назвала письменника «найпродуктивнішим прозаїком Придніпров'я і одним із найплодовитіших в Україні» (Савченко). Проте його історична проза сьогодні ще не досліджена належним чином, тож відкриває перед науковцями широкі перспективи.

Вивчення лексичного складу твору, а саме засобів лексико-синонімічного вираження мовлення, до яких відносять слова з історичним забарвленням, визначає **актуальність** нашого дослідження. **Мета** нашої

наукової розвідки полягає в дослідженні стилістичних особливостей лексико-семантичних груп історичної лексики в романі «Фортеця на Борисфені» Валентина Чемериса як засобу відображення побуту, звичаїв, військової діяльності козаків.

Відповідно до мети було визначено **завдання** наукової розвідки: проаналізувати роман В. Чемериса «Фортеця на Борисфені» на предмет виявлення історично маркованої лексики, визначити її функції; виділити лексико-семантичні групи історизмів; розглянути доцільність використання історичної лексики в романі.

Виклад матеріалу. В історії української літератури тема козацтва посідає особливе місце. «Звитяжний воїн», «захисник Вітчизни», «оборонець землі рідної», запорозький козак постає героєм низки літературних творів, з-поміж яких «Фортеця на Борисфені» Валентина Лукича Чемериса. Історична лексика у творі – носій відомостей про побут, звичаї, зброю запорожців, організацію їхнього війська, про тактику ведення ними боїв. Дослідження стилістичних особливостей цієї лексики в романі допомагає щонайповніше зрозуміти особливості змальованої автором епохи.

Лексику української мови за характером уживання в повсякденному спілкуванні традиційно поділяють на активну й пасивну. До останньої зараховують слова, якими носії тієї чи тієї мови не послуговуються взагалі або послуговуються лише з певними, переважно стилістичними, інтенціями. Така лексика набула статусу застарілої, оскільки вийшла з ужитку, не задовольняє вимог і потреб сучасної комунікації, інакше кажучи, відійшла на периферію лексичної системи. У науковій літературі застарілі слова кваліфікують як лексичні історизми (позначають неактуальні для сучасного носія мови поняття) й архаїзми (замінені в сучасній мові словами-синонімами) (Булаховський, 1975, с. 264).

У романі «Фортеця на Борисфені» найбільша кількість історизмів належить до козацької лексики. Багато з них позначають посади, що існували на початку IX століття, предмети одягу, сільськогосподарські знаряддя. Також трапляються історизми на позначення предметів побуту, ті, що пов'язані

з веденням домашнього господарства та працею мешканців сільської місцевості тощо.

Один із архаїзмів роману – онім Борисфен, широко вживаний у творах античних авторів. За Геродотом, Борисфен – третя ріка світу (після Нілу й Дунаю) та найважливіша ріка Скіфії, стосовно устя якої він визначав територіальне розташування тамтешніх народів. Борисфен вирізнявся повноводністю, великою кількістю риби, родючою долиною, де мешкали скіфи-землероби (борисфеніти). Деякі вчені пов'язують з Борисфеном походження назв р. Березина та о-ва Березань. Сам автор найчастіше називає річку Дніпром, але вживає й назву «Борисфен» задля художнього прийому, який надає тексту історичного забарвлення. Наприклад: *Він споруджував укріплення в Барі на Поділлі, фортеці у Бродах на Львівщині і, зрештою, на березі річки **Борисфен**, «званої в народі Ніпр чи Дніпр», – тобто Кодацьку* (Чемерис, 1993, с. 88); *Таке рабство є причиною того, що багато селян тікає, а найвідважніші з них подаються на Запоріжжя, яке є «місцем притулку козаків на **Борисфені**»* (Чемерис, 1993, с. 64); *У 1648 році з наказу гетьмана повсталі України Богдана Хмельницького Кодацьку фортецю штурмом візьме ніжинський полковник Прокіп Шумейко, і запорозька залога назавжди стане на **Борисфені**, річці, званій в народі Ніпром, чи Дніпром* (Чемерис, 1993, с. 56).

Вартує уваги іменник БАСТІОН ('старовинна бойова споруда на розі фортечного муру', від лат. *bastilio* – 'будую укріплення'), який автор досить широко використовує в своєму творі. Тогочасні фортечні споруди, що виконували функцію оборони замку, теж називали *бастіонами*. У романі виділяємо також і інші лексеми на позначення оборонних укріплень: МУР, ФОРТЕЦЯ, БРАМА, БЕКЕТНА ЗАЛОГА, БАШТА, ВЕЖА, БІЙНИЦЯ. Наведемо декілька прикладів: *Для козаків та **фортеця** – що скалка в оці* (Чемерис, 1993, с. 5); *Комендант у супроводі кількох драгунів сам особисто перевіряв, чи міцно зачинена **брама**, потім обходив **фортецю**, піднімався в **бастіони**, до сигнального дзвона, перевіряв варту на стінах, аби впевнитись, що всі на своїх місцях і пильно стережуть **фортецю*** (Чемерис, 1993, с. 78); *Північ-*

ний **мур** захищав крутий берег, з південного боку, зі стегу, розкидали на великій відстані кам'яні й металеві гостроконечники, аби не могла пройти ворожа кіннота (Чемерис, 1993, с. 61).

Прикметники-конкретизатори вказують на функційне призначення споруди: оборонні вежі, дозорна вежа, фортечні ворота, наприклад: *З фортечних воріт тихо та жваво виповзла валка і розчинилась у серпневій млі* (Чемерис, 1993, с. 67).

Переходячи до аналізу іншої лексико-семантичної групи історичної лексики, варто відзначити агентивні утворення на позначення назв осіб, які виконували певний вид роботи при війську або у фортеці: ЗБРОЯР, ГАРМАШ, СТРИЛЬЦІ, ДОВБИШ, БРАМНИК, КОЗАК–СТОРОЖОВИК, ГІНЕЦЬ, ПЧКУР, ГРЕЧКОСІЙ, ШАБЕЛЬНОЇ СПРАВИ МАЙСТЕР, ЛІРНИК. Проаналізуємо деякі з них.

ЛІРНИКАМ відведена особлива роль. Це сліпці, які «носили» Україною новини, пісні про славетні битви та відомих людей. Кожну появу в сюжеті лірника супроводжує пісня про могутній народ, козаків та славетних отаманів. За сюжетом, лірникам недруги часто відрубували голову, аби не ширили серед народу духу волі: *Один з вершників звернув коня, помчав до старого лірника і махнув шаблею... І дарма вбивця старався. Бо хіба, зрубавши голову, можна пісню вбити?* (Чемерис, 1993, с. 45); *Скидан вибив об гармату попів з люльки, сунув її за пояс і повернувся до гармашів* (Чемерис, 1993, с. 56); *У передмісті запорозької столиці в нечисленній (в ті часи) слобідці мешкали різні майстри, ремісники і взагалі робітний люд: кравці, шевці, зброярі, ковалі, шабельних справ майстри...* (Чемерис, 1993, с. 104); *І тоді довбиші підняли колотушки, обтягнені повстю, і вдарили у литаври* (Чемерис, 1993, с. 77).

На особливу увагу заслуговує лексико-семантична група, що об'єднує назви старовинної зброї, військового спорядження й регалій.

З-поміж «розмаїтої і огнистої» зброї виділяємо МУШКЕТИ, ПІСТОЛІ, САМОПАЛІ, АРМАТА (гармата), ГАКІВНИЦЯ (довга й важка рушниця, з гаком на прикладі, яка була на озброєнні запорізьких козаків у XV–XVI ст.) (Данилюк, 2004, с. 578). – *Гар-*

маші! – крикнув Павлюк. – *Бийте по бігунах! Самопали, вогонь! Мушкети!..* (Чемерис, 1993, с. 95).

Лексема ПІСТОЛЬ вживана в романі «Фортеці на Борисфені» доволі часто: – *Ось вам папір! – в руках Гордія Чурая пістоль* (Чемерис, 1993, с. 101).

Особливого поширення серед козаків набули АРМАТИ (або ГАРМАТИ). Цю назву вживано у творі більше 150-ти разів, але в архаїчній формі – «армата»: *Одне слово, армати в замку, а замок в руках драбантів* (Чемерис, 1993, с. 44); *Замок там багатий, чимало армат, великі запаси пороху, свинцю та куль* (Чемерис, 1993, с. 44).

До цієї групи також входять частовживані слова ПОРОХ, КУЛЯ. До речі, лексему куля автор роману використовує й у метафоричному значенні: – *Не перцюйте, бо куля жартів не любить. Вона, як і горобець, вилетить – не спіймаєш* (Чемерис, 1993, с. 456).

Із назв холодної зброї найчастіше в творі вживано слова ШАБЛЯ, СТРИЛА, СПИС, ПАЛАШ, БУЛАВА, БОЙОВІ СОКИРИ тощо. Також у бою використовували БАТІГ або НОГАЙКУ: *Чигирином густо висипали зорі й тьмяно полискували на козацьких шаблях* (Чемерис, 1993, с. 10); *Вулицями сновигали жовніри з награбованим збіжжям, хапали селян і гнали їх на майдан до церкви, де гусари рубали їх мечами й кололи списами...* (Чемерис, 1993, с. 37).

Козацькі збройні сили в Чемериса позначені терміном ВІЙСЬКО (слово трапляється більше 180 разів). Найчастіше його вживано з прийменниками «коронне» та «запорізьке» – такі назви мали два війська-вороги.

Інша група лексичних одиниць об'єднує назви військових чинів (посад при війську запорізькому, також воїнів, що виконували певну військову службу чи сповняли додатковий обов'язок:

Високі чини: ГЕТЬМАН, АТАМАН, ХОРУЖНИЙ, КОМІСАР ФОРТЕЦІ, СТАРОСТА, РОТМІСТЕР, СЕЙМОВИЙ КОМІСАР, ХОРУЖНИЙ, СОЦЬКИЙ АТАМАН, ВІЙТ, ДЕСНИЦЯ, РЕЄСТРОВА СТАРШИНА, КАШТЕЛЯН.

Чини нижчої ланки або виконувачі якихось обов'язків при фортеці: СОТНИК, ОБОЗНИЙ, ПЕРНАЧНИК, КОШОВИЙ,

КОЗАК–СТОРОЖОВИК, ВОЄВОДА, ВІЙСЬКОВИЙ ПИСАР, НАДВІРНИЙ КОЗАК, ПІДСТАРОСТА, НАМІСНИК, УРЯДНИК, ГІНЕЦЬ, БРАМНИК, ДРАБАНТ.

У XV–XVII ст. в Україні широкого вжитку набуло слово КОЗАК, яким називали незалежну людину. Це національний герой, що представляє українську ментальність, українську душу, українське слово. Але автор у романі «Фортеця на Борисфені» вживає також іменник ВОЯК, утворений від **вої** за допомогою суфікса **-ак**. У сучасній українській мові слово *вояк* зберігається як стилістично нейтральне до ВОЇН. Тих, хто бився на стороні отамана Сулими (головного героя), В. Чемерис називає СУЛИМІВЦІ, а також використовує слово СОТНИК ('особа, яка очолювала сотню військову та адміністративно-територіальну одиницю на Україні в XVII–XVIII ст. і призначалася гетьманом або царем').

Поряд із назвою ОТАМАН уживана й назва КОШОВИЙ: *До всього ж кошовий настановлює тебе головним отаманом Кодацької фортеці* (Чемерис, 1993, с. 111).

Частотним у творі є іменник ЖОВНІР (жолнір, жолн'їр, жолнер) – 'воїн, вояк, солдат, найманий солдат, ратник'. Письменник називає так польських загарбників, що воюють з козаками: *Не минуло ї чотирьох років, як підневільний люд, не витримавши утисків шляхти й магнатів та жорстокого насильства, що його чинили жовніри на Україні...* (Чемерис, 1993, с. 65).

Не менш цікавою історичною лексемою є ДЖУРА (ЦЮРА або ЧУРА) – так називали в Україні в XVI–XVIII зброєносця, учня в козацької старшини. Зазвичай джурами були молоді хлопці. Це рангове звання Чемерис часто вживає в поєднанні з займенниками *його*, *той*. Джура виступає як міцне плече, допомога заможному козакові, слуга при ньому:

– *Ну ї джура в тебе, гетьмане. В яке місто не прийдемо, так і дівчина в нього. Із свого гетьмана приклад бере!* (Чемерис, 1993, с. 54); *Вигулькнув джура, приніс води, каламутної, теплої, що не лізла в горло ї чомусь тріщала на зубах* (Чемерис, 1993, с. 55).

Доволі частотним у романі є слово КОРОННИЙ у значенні 'найвище звання, надаване начальникові військових сил у давній

Польщі'. Герої роману послуговуються ним у поєднанні з поширеним у Галичині полонізмом ЄГОМОСЦЬ 'його милість' – так називали священників. Майже жодного разу при слові КОРОННИЙ не вжито якогось з історичних польських іменем, автор навмисно зневажливо вживає без імен: *Єгомосць коронний гетьман збереже за гетьманом булаву і нагородить пана гетьмана маєтком!* (Чемерис, 1993, с. 66).

Інший історизм, турецького походження, який виявляємо на сторінках твору, – це **гайдамака** ('учасник народно-визвольної боротьби XVIII ст. на Правобережній Україні проти польсько-шляхетського війська'). Лексеми *гайдамак* (гайдамака) і *гайдук* лінгвісти розглядають як найменування осіб, які діяли в добу козацтва. Припускають, що слово КОЗАК походить від середньоазіатського *казмак*. Натомість лексема ГАЙДУК має угорське походження й уживане як синонім до лексеми КОЗАК. Обидва номени позначають легкого воїна, ратника: *Зустрічають його гайдамаки в темнім лузі над рікою* (Великий, 2005, с. 40).

Розглянемо іншу лексико-семантичну групу історичної лексики, наявну в романі «Фортеця на Борисфені», – на позначення побутових предметів.

Невід'ємним атрибутом у козаків була ЛЮЛЬКА, що призначалася для куріння і складалася з мундштука і чашечки для накладання тютюну. Текст засвідчує, наскільки цей інструмент для паління був важливий для козаків: *По тому вогню з люльки його ї знайшла ворожа куля. Падаючи, Кикошенко вигукнув: – «Фортецю взяли, люльку встиг посмоктати, можна ї на той світ, коли не зумів на цьому розминутися з кулею...»* (Чемерис, 1993, с. 314).

КАРАФКА – слово запозичене через польське посередництво з італійської або французької мов; іт. *caraffa* «тс.», *caraffina* (зменш.), звідки фр. *carafe*, через іспанську мову (ісп. *garrafa* «тс.») прийшло з арабської; 'посудина з вузьким довгим горлом (для води, квасу і т. ін.): Сулима поставив на стіл пузату карафку' (Чемерис, 1993, с. 270).

ОКОВИТА. У першій половині XVII ст. староукраїнській мові стала відомою лексема **оковита**, яка називала не будь-яку, а тільки міцну горілку високого гатунку. Слово запозичене з середньолатинської мови, можливо,

через посередництво польської (лат. aqua vitae 'вода життя, жива вода'). Значно менше в пам'ятках староукраїнської мови виявлено слів на позначення нехмільних напоїв, як-от *вода*. Оковиту дуже любили козаки, вони пили її, коли святкували перемогу, пили, коли було страшно і коли хтось хотів, щоб людина менше думала, нею частували гостей: *Він і справді повернувся за мить, несучи штоф оковитої* (Чемерис, 1993, с. 224).

ОБОЗ (праслов. чи східно-прасл. **obozъ*, тобто «обвоз») – низка возів (підвід або машин), що перевозять будь-які вантажі: *В голодному місті люди сиділи на мізерному пайку, тому з швидкістю блискавки поширилась чутка, що йде обоз в Мошни, повний зерна, і люд повалив навстріч, до міської брами* (Чемерис, 1993, с. 101).

ЯРМО – упряж для робочої великої рогатої худоби, зроблена з дерев'яних брусків, з'єднаних у вигляді рами, яку одягають на шию тварин і замикають занозами. У романі слово «ярмо» використано в метафоричному значенні – 'панщина та провина': *Що й на мені ярмо... А ти хочеш, щоб я тебе кохала, пестила... З ярмом на шії?* (Чемерис, 1993, с. 301).

ЧАРКА – лексема має значення 'посудина для пиття спиртних напоїв'. У творі вживане рідко (3 рази): *І очі чаркою всім не залєш* (Чемерис, 1993, с. 207).

У романі «Фортеця на Борисфені» вживано історичну лексику, що належить до тематичної групи на позначення назв одягу: КАПТАН, КИРЕЯ, ПОЯС, ШАПКА, ЧЕРКЕСКА, ДЕЛІЯ, БЕКЕША, ШАРОВАРИ, ФЕРЕЗІЯ, ПОНОЖІ.

СОРОЧКА (у Валентина Чемериса колір сорочки створює настрій і передає атмосферу зображуваних подій). Найчастіше сполучається з прикметниками «вишивана», «біла» та «латана». Українське слово *сорочка* походить від прасл. **sořica*, **sořьka* – зменшувальної форми від **sorku*, походження якого незрозуміле і досі: *Її ніжне юне личко так і полум'яніло, полум'яніла вишивана сорочка, дівчина зняковіло заплітала і розплітала кінчик довгої коси* (Чемерис, 1993, с. 254); *Вона лежала на землі зв'язаною, сорочка на ній була порвана, чорне волосся розметалося по оголених плечах* (Чемерис, 1993, с. 88); *Вишивана сорочка вражала білизною* (Чемерис, 1993, с. 53).

КУНТУШ – верхній жіночий і чоловічий одяг військового та шляхетного станів з відрізною приталеною спинкою та малими зборками і широкими розрізними вилогами на рукавах. Слово *кунтуш* походить від пол. *kontusz*, *kuntusz*, що через часткове посередництво угор. *köntös* і посередництво тур. *kontoş* сходиться до грец. *κάνδυς* («перський одяг з довгими рукавами»), яке вважається словом мідійського походження. Найчастіше у творі виявляємо «сині кунтуші» у панів та гетьманів, які вдягали поверх жупана: *Козаки були в шароварах, каптанах, старишина прийшла в кунтушах з коштовних тканин, часто гаптованих сріблом, в голубих та рожевих киреях, міщани — в черкесках, деліях, бекешах, селяни — в сорочках та шароварах з домотканого полотна, у солом'яних брилях...* (Чемерис, 1993, с. 269); *Кунтуш з відкидними рукавами, прикрашений золотими й срібними галунами* (Чемерис, 1993, с. 90); *Хай літше послі балакають, а ми послухаємо! Кемеровський звівся, обтрусив солому, поправив фerezію – довгий приталений плащ з широкими рукавами, облямований хутром та прикрашений метлицями, – і кахикнув* (Чемерис, 1993, с. 263).

Наведені приклади ілюструють різноманіття назв зі сфери побуту, якими послуговується письменник.

У романі також трапляються колоритні назви недругів та ворогів, а також зневажливі назви бідних людей – МОСКОВИТ, СМЕРД, КАТОРЖАН, ЛАНЕЦЬ, ЧЕЛЯДИНА, НЕЛЮД, ЛОТР, БИДЛО, БІДНОТА, ХЛОП, ПЛЕБЕЙСЬКИЙ БЕВЗЬ. Слово БИДЛО у творі вживане автором найчастіше. Бидло (пол. *bydło*) – зневажлива назва, яку вживала шляхта Речі Посполитої стосовно кріпаків чи людей нижчих верств суспільства взагалі, дослівно – «худоба» (Словник староукр. мови XIV-XV ст., 1977, с. 189): *Відведіть цього лотра до річки, почепіть на шию каменюку і турніть його у Дніпро... – хай, бидло, н'є донесочу, якщо вже йому так заблаглося води!* (Чемерис, 1993, с. 105).

Висновки. У нашій статті проаналізовано й розподілено за лексико-семантичними групами найколоритніші історизми, виявлені в романі «Фортеця на Борисфені» В. Чемериса. Встановлено, що найбільша кількість

історизмів належить до козацької лексики. Багато з них позначають посади, що існували від початку IX століття, предмети одягу, сільськогосподарських знарядь тощо. Іншу групу становлять історизми на позначення предметів побуту, ті, що пов'язані безпосередньо з оселею або ж з веденням господарства чи працею мешканців сіл.

У статті з'ясовано значення кожної такої лексеми, її роль в реченні та, як наслідок, у романі. Вони засвідчують високу компетентність автора твору Валентина Чемериса, його глибоке знання української культури доби козацтва. З'ясовано, що історизми здебільшого використані в нейтральному плані, як потрібні мовні засоби,

без яких неможливо дати доцільний опис суспільства певного часу, відтворити культурно-побутовий колорит епохи, змалювати портрет персонажа.

Отже, мова історичної прози – це складне, багатогранне явище. Вона складається з двох шарів: мови сучасної і мови відтвореної епохи. У творах Валентина Чемериса обидва ці шари доречно взаємодіють, доповнюючи один одного, підкреслюючи естетичні можливості історичної прози.

Варто зазначити, що на сьогодні питання комплексного вивчення історичної лексики в творчості Валентина Чемериса є малодослідженим, що визначає подальшу перспективу наукових досліджень у цій галузі.

ЛІТЕРАТУРА

- Булаховський Л. А.** Вибрані праці : у 5-ти томах / за ред. І. К. Білодіда. Київ : Наукова думка, 1975. 438 с.
- Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Укл. і гол. ред. В. Т. Бусел. Київ, Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
- Данилюк Н.** Україна в словах. Мовокраїнознавчий словник-довідник : Навч. посіб. Київ : ВЦ Про-світа, 2004. 704 с.
- Єрмоленко С. Я.** Нариси з української словесності : стилістика та культура мови. Київ : Довіра, 1999. 431 с.
- Кирилюк В.** «Убивство на хуторі біля Диканьки». *Культура і життя*, 2003. 5 лист. С. 4–5.
- Король Л.** Творчість Валентина Чемериса в контексті української історичної прози ХХ – поч. ХХІ ст. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету*, 2015. Випуск VIII. С. 161–167.
- Література. Теорія. Методологія / Пер. з польськ. С. Яковенка; Упорядкув. і ред. Д. Уліцької. 2-ге вид. Київ : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. 543 с.
- Мартинова С. М.** До питання розвитку історичної романістики Придніпров'я 1970–1980-х років. *Таїни художнього тексту (до проблеми поетики художнього тексту)* [Зб. наук. пр.] / Ред. кол. : Н. І. Заверталюк (наук. ред.) та ін. Дніпро : Ліра, 2015. №18. С. 137–142.
- Мартинова С.** Історія одного роману, чи роман про одну історію. *Київ*. 2001. № 10. С. 138–141.
- Романчук Л.** Загадка чарівності. *Київ*. 2001. № 9–10. С. 140.
- Савченко В.** «Шлях у три покоління» (есе про прозаїків Придніпров'я : антологія прози Придні-пров'я : [передмова]). URL : <http://filosof-50.ucoz.ru/publ/3-1-0-76>.
- Словник староукраїнської мови XIV-XV ст. Київ, 1977. Т. 1. 211 с.
- Чемерис В. Л.** Фортеця на Борисфені. Київ : Українські письменники, 1993. 489 с.
- Чепіга В.** Убивство на хуторі біля Диканьки. *Вітчизна*. 2003. № 11–12. С. 152–155.

REFERENCES

- Bulakhovskiy, L.** (1975). *Vybrani pratsi [Selected works]*. I. K. Bilodid (Ed.) (Vols. 1–5). Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
- Busel, V. T.** (Comp. and editor-in-chief) (2005). *Velykyi tлумachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy (z dod. i dopov.) [A large explanatory dictionary of the modern Ukrainian language]*. Kyiv, Irpin: VTF «Perun» [in Ukrainian].
- Chemerys, V.** (1993). *Fortetsia na Borysfeni [Fortress on Borysfen]*. Kyiv: Ukrainski pismennyky [in Ukrainian].
- Chepiha, V.** (2003). *Ubyvstvo na khutori bilia Dykanky ["Murder on a farm near Dykanka"]*. *Vitchyzna – Homeland, 1–12*, 152–155 [in Ukrainian].

- Danyliuk, N.** (2004). *Ukraina v slovakh. Movokrainoznavchyi slovnyk-dovidnyk: Navch.posib [Ukraine in words. Linguistic dictionary-handbook: Education. manual]*. Kyiv: VTs Prosvita [in Ukrainian].
- Iermolenko, S.** (1999). *Narysy z ukrainskoi slovesnosti: stylistyka ta kultura movy [Essays on Ukrainian literature: stylistics and language culture]*. Kyiv: Dovira [in Ukrainian].
- Kyryliuk, V.** (2003). «Ubyvstvo na khutori bilia Dykanky» ["Murder on a farm near Dykanka"]. *Kultura i zhyttia – Culture and life*, November 5, 4–5 [in Ukrainian].
- Korol, L.** (2015). Tvorchist Valentyna Chemerysa v konteksti ukrainskoi istorychnoi prozy XX – poch. XXI st. [The work of Valentyn Chemerys in the context of Ukrainian historical prose of the 20th century – beginning 21st century]. *Naukovi zapysky Berdianskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu – Scientific notes of Berdyan State Pedagogical University* (Issue VIII), (pp. 161–167) [in Ukrainian].
- Martynova, S.** (2015). Do pytannia rozvytku istorychnoi romanistyky Prydniprovia 1970–1980-kh rokiv [To the question of the development of historical novels of the Dnieper region in the 1970s and 1980s.]. In N. I. Zavertaliuk (scientific editor) and others, *Tainy khudozhnoho tekstu (do problemy poetyky khudozhnoho tekstu) – Secrets of the artistic text (to the problem of the poetics of the artistic text)* (Issue 18), (pp. 137–142). Dnipro: Lira [in Ukrainian].
- Martynova, S.** (2001). Istoriia odnogo romanu, chy roman pro odnu istoriiu [The story of one novel, or a novel about one story]. *Kyiv, 10*, 138–141 [in Ukrainian].
- Romanchuk, L.** (2001). Zahadka charivnosti [A mystery of magic]. *Kyiv, 9–10*, 140 [in Ukrainian].
- Savchenko, V.** «Shliakh u try pokolinnia» (ese pro prozaikiv Prydniprovia): antolohiia prozy Prydniprovia: [peredmova] ["The path of three generations" (essays about prose writers of the Dnieper anthology of prose of the Dnieper: [preface])]. Retrieved from <http://filosof-50.ucoz.ru/publ/3-1-0-76> [in Ukrainian].
- Slovnyk staroukrainskoi movy XIV–XV st. (1977). [Dictionary of the Old Ukrainian language of the 14th-15th centuries] (Vol. 1). Kyiv [in Ukrainian].
- Yakovenko, S.** (Trans. from Polish), **Ulitskaia, D.** (Arranged and ed.) (2008). *Literatura. Teoriia. Metodolohiia [Literature. Theory. Methodology]*. Kyiv: Vyd. dim «Kyievo-Mohylianska akademiia» [in Ukrainian].

УДК 811.111'42

ФЕДОРОВА Анна – аспірантка кафедри української мови факультету української філології та літературної творчості імені Андрія Малишка, Український державний університет імені Михайла Драгоманова, вул. Пирогова, 9, Київ, 02000, Україна (a.p.fedorova@npu.edu.ua)

ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-8487-1924>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2023.59.8>

Бібліографічний опис статті: Федорова, А. (2024). Мовний портрет сучасного українського політикуму. *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Філологія», 59, 64–74*, doi: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2023.59.8>

МОВНИЙ ПОРТРЕТ СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО ПОЛІТИКУМУ

Анотація. У роботі розглянуто мовний портрет сучасного українського політикуму, проаналізовано поняття мовної особистості та її репрезентацію у сучасному українському політичному просторі. Сфокусовано увагу на дослідженні вербальних стратегій і тактик, когнітивно-дискурсивному, концептуальному вивченні мовної особистості українського політикуму. Визначено поняття «мовний портрет» і «мовна особистість», з'ясовано вербальні засоби їх репрезентації у сучасному українському політикумі. Наукова робота оснований на аналізі дописів, блогів, інтерв'ю тощо сучасних репрезентантів політикуму України. Зосереджено увагу на лексичних, стилістичних особливостях комунікації представників українського політикуму, зокрема українських політичних експертів і технологів. Досліджено вплив соціальних і культурних чинників на мовлення, а також визначено роль мови у формуванні іміджу репрезентантів українського політикуму. У рамках дослідження порівняно комунікацію різних представників українського політикуму. Особливу увагу приділено тим вербальним засобам, які мовці найчастіше вживають для формування суспільної думки. Дослідження дає змогу виявити, які саме комунікативні стратегії та тактики найбільш ефективні для досягнення відповідної мети. Результати наукової роботи свідчать про те, що мовний портрет сучасного українського політикуму динамічний, він еволюціонує під впливом як зовнішніх, так і внутрішніх чинників. Ця стаття стане корисним джерелом для дослідників і всіх, хто цікавиться мовою як інструментом досягнення мети.

Ключові слова: мовний портрет, мовна особистість, комунікативна стратегія, комунікативна тактика, когнітивна лінгвістика, політикум.

FEDOROVA Anna – Postgraduate Student at the Department of Ukrainian Language, Faculty of Ukrainian Philology and Literary Creativity named after Andriy Malushko, Mykhailo Dragomanov Ukrainian State University, 9, Pirogova str., Kyiv, 02000, Ukraine (a.p.fedorova@npu.edu.ua)

ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-8487-1924>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2023.59.8>

To cite this article: Fedorova, A. (2024). Movnyi portret suchasnoho ukrainskoho politykumu [Language portrait of the contemporary Ukrainian political institution]. *Problemy humanitarnykh nauk: zbirnyk naukovykh prats Drohobyt'skoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Seriiia «Filolohiia» – Problems of Humanities. «Philology» Series: a collection of scientific articles of the Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, 59, 64–74*, doi: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2023.59.8> [in Ukrainian].

LANGUAGE PORTRAIT OF THE CONTEMPORARY
UKRAINIAN POLITICAL INSTITUTION

Summary. The paper examines the linguistic portrait of modern Ukrainian politicians, analyzes the concept of linguistic personality and its representation in the modern Ukrainian political space.

Attention is focused on the research of verbal strategies and tactics, cognitive-discursive, conceptual study of the linguistic personality of Ukrainian politicians. The concepts of "linguistic portrait" and "linguistic personality" are defined, and the verbal means of their representation in modern Ukrainian politics are clarified. The scientific work is based on the analysis of posts, blogs, interviews, etc. of modern representatives of Ukrainian politics. Attention is focused on the lexical and stylistic features of the communication of representatives of Ukrainian politics, in particular, Ukrainian political experts and technologists. The influence of social and cultural factors on speech was studied, and the role of language in shaping the image of representatives of Ukrainian politics was determined. The study compares the communication of various representatives of Ukrainian politics. Special attention is paid to those verbal means that speakers most often use to form public opinion. The research makes it possible to discover exactly which communicative strategies and tactics are the most effective for achieving the corresponding goal. The results of the research show that the language portrait of modern Ukrainian politics is dynamic, it evolves under the influence of both external and internal factors. This article will be a useful resource for researchers and anyone interested in language as a tool to achieve a goal.

Key words: language portrait, language personality, verbal strategy, verbal tactics, cognitive linguistics, political class.

Постановка проблеми. Вивчення мовного портрета політикуму передбачає насамперед комплексний аналіз мовлення його представників. У фокус дослідницької уваги потрапляють саме ті мовні засоби, що репрезентують мовну особистість, її портрет. Мовний, зокрема комунікативний, портрет має декілька взаємозалежних складників, наприклад: особистісний чинник, що передбачає темперамент і характер комуніканта, моральні цінності, соціальні фактори, від яких може залежати вибір мовних засобів і мовна поведінка загалом тощо. Усі ці складники взаємодіють з вербальними засобами та реалізуються в різних комунікативних ситуаціях. Такими мовними засобами можуть бути: терміни, професійна лексика, фразеологізми, прості і складні речення, у яких може бути прихований або яскраво виражений прямий, непрямий, маніпулятивний, інвективний впливи тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичною базою розвідки слугували праці як українських, так і зарубіжних науковців. Питання мовної особистості, лінгвоперсонологію досліджували А. Загнітко, В. Товстенко, Д. Р. Ферт; особливості мовлення представників політичного дискурсу висвітлювали О. Луньова, П. Данмайер, П. Чилтон та інші.

Український політичний дискурс – динамічне явище, що потребує докладного вивчення. Мовлення його представників, зокрема політичних експертів і технологів,

малодосліджене, що й умотивовує **актуальність** нашої розвідки.

Мета дослідження – визначити особливості репрезентації мовної особистості сучасного українського політикуму.

Завдання – 1) розмежувати та визначити поняття «мовна особистість» і «мовний портрет»; 2) окреслити теоретичне підґрунтя комунікативно-прагматичного аспекту сучасного українського дискурсу; 3) з'ясувати специфіку вербальних засобів, що беруть участь у формуванні мовного портрета українського політикуму; 4) описати типологію лінгвістичних засобів у політичному дискурсі України; 5) схарактеризувати та представити мовний портрет репрезентантів сучасного українського політикуму.

Методологічну базу дослідження становить системно-структурний аналіз блогів, виступів, коментарів представників політичного дискурсу; описовий метод, що полягає в інтерпретації мовленнєвих явищ; комунікативно-функційний аналіз, когнітивно-дискурсивний метод.

Джерельною базою роботи послуговували виступи, дописи в соціальних мережах, блогах, інтерв'ю репрезентантів сучасного українського політикуму, дібрані шляхом суцільного вибирання та окремих фіксацій.

Виклад матеріалу. Проблема мовної особистості в політикумі України досі малодосліджена. Політикум охоплює не тільки політичних діячів, експертів і технологів, а й осіб, які висловлюють власні політичні погляди,

проте не обіймають певних посад у політичному просторі країни чи не мають політичної освіти, наприклад, журналісти, публіцисти, критики тощо.

Надважливим є імідж представників політикуму, фундаментом якого є мовна особистість.

О. Селіванова «мовну особистість» інтерпретує як «іманентну ознаку особистості як носія мови й комуніканта, що характеризує її мовну й комунікативну компетенцію та реалізацію їх у породженні, сприйнятті, розумінні й інтерпретації вербальних повідомлень, текстів, а також в інтерактивній взаємодії дискурсу» (Селіванова, 2006, с. 370). Схожу дефініцію подає Л. Струганець: «Носій мови, який добре володіє системою лінгвістичних знань (знає поняття та відповідні правила), репродукує мовленнєву діяльність, має навички активної роботи зі словом, дбає про мову та сприяє її розвитку» (Струганець, 2000, с. 38).

Мовна особистість наділена певними характеристиками, серед яких:

- самосвідомість, самодостатність, відповідальність, дієвість, естетичність, творчість (Голуб, 2008, с. 146);

- мовна відкритість і доступність, соціальна спрямованість, адаптивно-аккумулятивна здібність, соціально-культурна пізнавальна мотивація; мисленнєва індивідуалізація світу як особистісно-мовна стимуляція пізнання та формування стилю мислення, що відповідає особливостям духовного світу мовної особистості; культурно-репрезентативна якісна визначеність; естетико-мовний профіль особистості (Боринштейн, 2004).

Мовна особистість не є вродженою, вона формується й розвивається в процесі навчання, виховання, спілкування, тобто в різних видах діяльності (Богуш А., Трифонова О., Кисельова О., Горіна Ж., Черкасов М., 2008, с. 42–43). Про конкретну мовну особистість можна говорити лише у випадку реалізації її мовленнєвих здібностей у конкретному професійному дискурсі (Дроздова, 2010, с. 84). Мовна особистість є різновидом повноцінного представлення особистості, що містить у собі і психічний, і соціальний, і етичний, і інші компоненти, але заломлені через її мову, її дискурс (Петлюченко, 2009, с. 87).

Суміжним із «мовною особистістю» є поняття «мовного портрета».

Якщо термін «мовна особистість» фокусує увагу на носії мови, на комунікантові, то поняття «мовний портрет» – це загальна категорія, що є складником вербальної особистості, завжди відтворювана завдяки мовним засобам у поєднанні з іншими характерними ознаками особи (культурологічною, психологічною, соціальною, віковою тощо), і саме мовленнєвий портрет доповнює мовний (Ницполь, 2018, с. 42).

У політичному дискурсі мовний портрет теж виступає поняттям, у якому поєднані як мовленнєві, так і мовні характерні ознаки його репрезентантів. Мовний портрет завжди складатиметься з декількох взаємозалежних аспектів, наприклад: лінгвопрагматичного, який полягає у відтворенні реальної дійсності через мову та мислення; комунікативного, репрезентованого використаними мовленнєвими стратегіями й тактиками, риторичними прийомами; особистісно-мовленнєвого, окресленого вербальними й невербальними засобами, притаманними певній людині. А. Висоцький і С. Романчук зазначають, що вербальну компетентність мовця характеризує здатність оперувати мовою на різних рівнях, створювати різностильові тексти, грамотно будувати слова, словосполучення, речення, відтворювати мову в писемному та усному мовленні, а також діалогічній і монологічній формах. Невербальна компетентність – це використання міміки, пантоміміки, інтонації тощо. «Кожен із цих невербальних компонентів відображає ставлення мовця до навколишньої дійсності, презентує при цьому різні за значенням жести. Застосування когнітивного підходу під час вербальної та невербальної комунікативної компетентності допомагає краще пізнати контекст, умови повідомлення, зрозуміти його зовнішню та внутрішню форму» (Висоцький, Романчук, 2024, с. 80 – 81).

Мовний портрет особистості став предметом дослідження лінгвоперсонології.

А. Загнітко у лінгвоперсонології виокремлює два принципи, а саме: принцип системності і принцип контрастивності. «На першому ґрунтовано цілісність опису лінгвоперсони, для чого опрацьовувано модель

опису з послідовним аналізом сукупності чинників і параметрів, мотиваторів та індексаторів мовної реалізації особистості. Значущим постає також диференціювання вербальної та невербальної величин мовної особистості. Другий принцип забезпечує адекватний аналіз лінгвоперсони на основі зіставлення, що забезпечує належне коментування тих чи тих особливостей мовної поведінки особистості, її вияви в різні періоди життя та у відповідних соціумних середовищах, реалізацію комунікантом моно-, бі- чи полілінгвальних інтенцій» (Загнітко, 2017а, с. 77).

У межах лінгвоперсонології диференціюють загальну лінгвоперсонологію, лінгвокультурну та лінгвокогнітивну, соціумну, лінгвоперсонологію самореалізації та самоствердження (Загнітко, 2017а, с. 78). Зокрема, соціумна лінгвоперсонологія зосереджує свій фокус на вивченні впливу суспільства на мовну особистість, а також встановлення соціумних стратів у вербальному просторі особистості. Як зауважує А. Загнітко, «соціумний страт завжди є регулярним, здебільшого він відбиває усталені моделі соціумної оцінки, кваліфікації, класифікації і т. ін. тих чи тих подій, фактів, явищ, осіб, поведінкових моделей» (Загнітко, 2017а, с. 78).

Лінгвоперсонологія самореалізації та самовияву вирізняється вивченням часових, просторових, культурно-естетичних та інших чинників. Такі чинники впливають на реалізацію та репрезентацію мовної особистості того чи того дискурсу. «Лінгвоперсону можна розкрити через аналіз її мовного маскування (модус *persona*), розгляд її внутрішньої сутності (студіювання дискурсивних практик – модус *per se*), вивчення лінгводуховного стану, ціннісних орієнтувань (модус *perzon*), простеження єдності світів і реалізації мовної особистості в інших (модус *персонального*)» (Загнітко, 2017а, с. 78)

А. Загнітко (Загнітко, 2017б с. 13) так описує мовну особистість за відповідною дискурсивною практикою: «1) одно- / поліплановість смислів; 2) передбачуваність / непередбачуваність (відкритість) реакцій; 3) доцільність / недоцільність спілкування; 4) кооперативність / конфліктність спілкування; 5) пріоритет змісту / форми спілкування; 6) розгорнутість / стислість спілку-

вання; 7) нормативність / ненормативність спілкування; 8) конкретність / абстрагованість спілкування; 9) одно- / багатотематичність спілкування; 10) серйозність / несерйозність (іронія, жарт, сарказм та інше) спілкування; 11) відкритість / закритість спілкування» (Загнітко, 2017б, с. 13).

Репрезентація мовної особистості завжди буде залежати від особливостей і чинників її формування. На формування мовної особистості впливають як об'єктивні, так і суб'єктивні чинники. Серед об'єктивних чинників можна виокремити такі: розвиток мови, її стилістична диференціація, рівень забезпечення вербальних потреб мовців; мовна ситуація та шляхи реалізації мовної політики у тій чи тій державі; кількість сфер, що обслуговує мова спілкування; мовні традиції громадян.

До суб'єктивних чинників належать такі, як: свідомість мовної особистості (чи готовий мовець удосконалювати свої знання, уміння, навички; на якому рівні він володіє засобами спілкування; усвідомлення необхідності подальшого розвитку цієї мови); рівень формування мовної та мовленнєвої компетентності; потреба у розвитку та систематичному вдосконаленні мови; дотримання всіх обов'язків мовця на законодавчому рівні; високий рівень мовної та мовленнєвої культури.

Цікавим є розгляд мовної особистості через призму політичного дискурсу. Політичний дискурс – це один з різновидів дискурсу. Його особливостями є те, що він здатний репрезентувати суспільні відносини та бути каталізатором їх трансформації у майбутньому. «Політичний дискурс – один із способів спеціального політологічного аналізу, який дає змогу поглибити і розширити системне бачення проблеми; заснований на раціональному міркуванні, що складається із послідовної низки логічних ланок теорії. У процесі політичного дискурсу предмет міркування розглядається в контексті історичної динаміки, у взаємозв'язку з дією об'єктивних і суб'єктивних чинників, зокрема соціокультурних, відпрацьовуються також прогностичні моделі її можливого розвитку. Політичний дискурс не є аналогом політичної дискусії, а навпаки, передбачає стратегію сумісної (тобто дискурсивної) і продуктивної

наукової оцінки, завдяки раціоналістичному аналізу розкриває аналітичну здатність особи та її готовність до інтелектуального спілкування» (Лозовий, 2007, с. 310–311).

Н. Шевчук зазначає, що саме політичний дискурс як один з різновидів дискурсу (субдискурс) використовують для збереження, а також реалізації політичної влади. Основне призначення політичного дискурсу – це потреба адресанта висловити своє бачення реальної дійсності та переконати адресатів у тому, що таке бачення є єдино правильним варіантом для всього суспільства. «При цьому мовець оперує подіями майбутнього, тому вибір відповідних мовних засобів може відіграти вирішальну роль. Політичний дискурс характеризується низкою специфічних засобів. І суть тут не лише у вживанні специфічної детермінованої політичною діяльністю лексики, а й у своєрідному виборі й організації певних структур вираження відповідно до прагматичних настанов, цілей та умов спілкування, що склалися в процесі професійної діяльності політиків» (Шевчук, 2013, с. 266).

І. Клименко вважає, що політичний дискурс є складним комунікативним, вербальним явищем і мета цього явища полягає у боротьбі за владу; формуючи суспільну думку, уміщену в тексті – вербалізованому результаті мовлення, контекст виступає соціокультурним, ситуативним, до того ж наявні ще й мовні засоби, що мають завжди бути доречними, відповідати завданням і меті дискурсу (Клименко, 2009, с. 185).

Матеріалом нашого дослідження ми вибрали фрагменти з інтерв'ю, дописів, блогів декількох представників українського політикуму, які є політичними експертами, політичними технологами, оглядачами політичних подій, дипломатами тощо. Наприклад, **Віталій Портников** не є політичним діячем, політтехнологом, проте він є яскравим представником політичного дискурсу, українським журналістом, письменником і публіцистом, постійним оглядачем і автором статей на політичну та історичну тематики; **Володимир Цибулько** – український політичний експерт, письменник, перекладач, політичний діяч; **Андрій Мельник** – український дипломат; **Михайло Басараб** – український політолог, професійна діяльність якого пов'язана

з політичним консалтингом, постійний коментатор для українських масмедій політичних процесів, міжнародних новин; **Володимир Фесенко** – український політолог, який також є постійним гостем інтерв'ю на політичні теми.

У мовленні політичної еліти, зокрема у висловах В. Портникова, широко застосовувано метафору: *Так, це була тільки словесна ескалація, однак дуже важлива – тим більше, що Макрон не відмовився від своїх намірів, а зараз намагається зібрати справжню «коаліцію інструкторів» для навчання українських військовослужбовців в Україні. Але тепер «ескалацію слів» доповнює «ескалація дій», що є важливим для зміни ситуації у війні (Портников б); Для практично всіх українців 24 лютого 2022 року стало тим Рубіконом, який назавжди розділив їхнє життя на «до і після»... (Портников б).*

Для метафори у політичному дискурсі характерна також прагматична функція: метафоричні конструкції номінують, впливають і дають нову оцінку окреслюваним поняттям, здебільшого негативну. Х. Дацишин зазначає, що метафора в політичній періодиці найчастіше є маркованою негативізмом оцінок явищ і подій, опонентів тощо (Дацишин, 2005, с. 78). Метафори *словесна ескалація, коаліція інструкторів, ескалація слів, ескалація дій, стати Рубіконом* є засобами реалізації дещо негативного ставлення, негативних оцінок до подій.

Цікавим є і семантичний аспект, адже слово *ескалація*, за тлумачним словником, означає «розширення масштабів агресивної війни, планомірне нарощування військової могутності держави, армії, збільшення чисельності військових сил у певному районі тощо» (Онлайн-версія «Словника української мови» в 11 томах), тож можна вважати, що *ескалація слів, ескалація дій* у цьому контексті свідчить про більш негативну оцінку та негативне ставлення автора до описуваних подій.

Метафори та наявність лапок у реченні є особливістю висловлювань В. Портникова: *Республіканці не можуть вплинути на Трампа, який фактично приватизував цю історичну американську партію та нав'язав їй власний порядок денний, який відрізняється від традиційних цінностей партії. Американські*

республіканці під впливом Трампа перейшли з «правих» та «ультраправих» (Портников d); У Москві починають усвідомлювати, що Захід, хоч і повільно, але перетинає власні «червоні лінії» (Портников c); Для того, щоб паралізувати західних політиків, вони знову нагадують про можливість великої ядерної війни, яка все знищить (Портников c); Адже весь зовнішньополітичний авторитет Путіна базується на тому, що він є одним із лідерів – **хай і міфічним** – антиамериканської неформальної коаліції країн, що прагнуть до «багатополярного світу» (Портников a); Якщо Путін зараз підтримає не Іран, а Сполучені Штати, якщо навіть спробує зайняти нейтральну позицію, це просто зруйнує його образ керівника «альтернативної наддержави» (Портников a); На початку ХХ сторіччя нічого цього не було. Українська політична свідомість тільки почала формуватися. Армію довелося буквально «зліплювати», та й про суспільну єдність навіть серед прихильників України не йшлося. Європа ще не одужала від Першої світової війни, а Сполучені Штати тільки вчилися – й дуже обережно – ролі лідера демократичного світу (якого й не існувало, за великим рахунком) (Портников b).

Х. Дацишин виокремлює 16 семантичних груп метафори, зокрема військову, притаманну й представникам українського політикуму (Дацишин, 2005, с. 78): *Вибори під час війни можливі у вигляді пакту між головними гравцями* (Цибулько a); *Шкода, що довелося вживати важку вербальну артилерію, але вона була єдиним методом* (Мельник a); *Це дійсно прорив. Насамперед для армій* (Мельник a). Уживано також метафори, пов'язані з перенесенням ознак тваринного світу на суспільні явища з метою демонстрації ворожого ставлення: *Так, «хвіст» їздить за Артуром Палатним та його помічниками, які займаються волонтерською допомогою: передають на передок дрони-камікадзе, мавіки, РЕБи та інші корисні речі* (Цибулько b).

У мовленні згаданих представників сучасного українського політикуму фіксуємо знижену, іронічну, інвективну лексику: *Колишній американський президент, як і його прихильники, відомий своєю чудернацькою картиною світу, яка не пов'язана з реальні-*

стю (Мельник a); *Ці лякалки Лаврова є невинуватими* (Портников c).

Наприклад, В. Портников вживає складні багатокomпонентні речення, нанизуючи предикативні частини за градаційним принципом: *...на момент великого нападу Росії на Україну війна тривала майже вісім років поспіль, вже була окупована частина території, гинули люди, в країні з'явилися мільйони внутрішніх переселенців...* Однак сподівання на те, що президент сусідньої держави у ХХІ сторіччі не наважиться на велику війну в центрі європейського континенту, були набагато більш серйозними й переконливими, ніж раціональне усвідомлення небезпеки (Портников b). Негативна конотація підсилена кожним наступним компонентом речення. Особливістю є й те, що часто В. Портников може поєднувати різні картини світу, розглядаючи ситуацію як з негативного боку, так і з позитивного: *Разом із цим варто визнати, що й сьогодні у нас набагато більше переваг, ніж у фундаторів України початку ХХ сторіччя. В Україні мільйони людей, які відчувають себе її громадянами і не бачать жодної іншої альтернативи. В Україні є професійна армія, яка відчуває себе частиною суспільства, що бореться за суверенітет і державність. За західним кордоном України – демократичний світ, який продовжує сприймати цей суверенітет і пріоритет міжнародного права як цінність* (Портников b).

За критеріями, виокремленими А. Загнітком (Загнітко, 2017b с. 13), мовний портрет В. Портникова здебільшого можна охарактеризувати так: переважання поліпланових смислів; доцільне вживання вербальних засобів; поєднання кооперативності з конфліктністю комунікації, де конфліктність пов'язана з критикою, негативними оцінками; чергування нормативного спілкування з ненормативним тощо.

Схожу манеру комунікації має інший представник українського політикуму – Володимир Цибулько. Він завжди не приховує свого ставлення до описуваного, не вживає евфемізмів, аби пом'якшити висловлення. Навпаки, часто трапляються різкі, прямі, звинувачувальні репліки, окличні речення, вигуки тощо, наприклад: *Ну от що вдієш!*

Зручно й гучно. Головне – подати дійство під «правильним» соусом. Наприклад, спробуйте скласти цілісну картину з такої «інформашки». Зауважу, найдостойніших конференціантів у даному дописі «випадково» не згадали (Цибулько с). У цьому фрагменті привертає увагу насамперед синтаксичний рівень – окличне речення, неповне речення, які додають висловленню емоційності. Наявні лапки (такий прийом використовує і В. Портников, проте він вживає у лапках здебільшого метафори, які вже мають переносне значення) вказують на прихований зміст або іронію, що підкреслено також зниженою лексикою («інформашки»).

До такого ж прийому вдаються й інші репрезентанти українського політикуму, зокрема Володимир Фесенко, Михайло Басараб. Наприклад: *Втім, Путін і далі наполягатиме на речах, які неприйнятні для Зеленського – на перемовинах з «представниками» ОРДЛО та «особливому статусі Донбасу». Хоча це для команди Зеленського – «червоні лінії», за які, як вона вже зазначила, вона не може зайти (Фесенко b); Зважаючи на полеміку з «паспортизацією», українська сторона має вимагати від протилежної сторони відповіді на питання, яке громадянство мають «керівники» самопроголошених республік (Мельник a); «Вкид» народного депутата від фракції «ЄС» Володимира Ар'єва про нібито звільнення Залужного – це була справжня провокація (Фесенко a); «Тонкий» натяк: навіщо Україна нагадує про свої історичні землі в РФ (Фесенко с).*

Іноді представники політикуму можуть вживати лапки для передачі зневажливого іронічного наслідування, кривляння, що сприймається як пряма або непряма вербальна агресія: *Це ще один промовистий кейс до розмови про «хароших русскіх» (Басараб a); Це ще раз говорить про те, що у Кремлі знають про небезпеку з Північного Кавказу та інших регіонів, населених «нерускімі» (Басараб с).*

На лексичному рівні також можна виокремити інвективну лексику, просторічну, знижену, що свідчить про пряму мовленнєву агресію: *Уже п'ять років ми називаємо «тушками» депутатів, які, обравшись до парламенту, перебігають до своїх політичних опонентів (Басараб b); Напади на*

журналістів, травля опозиціонерів, залякування, погрози, приховані камери, незаконна сліжка (Цибулько b); Спочатку Бігус, потім Ніколов, потім Мазепа, потім... список журналістів, бізнесменів, політиків, які бісять владу буде наповнюватися, на жаль все швидше та інтенсивніше. Бо влада втомилася удавати, що демократія для неї щось важить. Влада бачила демократію в одному місці. Коли Кличко в інтерв'ю іноземцям сказав, що Україна скорчується в авторитаризм, він мав рацію. На жаль (Цибулько b); напади на журналістів, травля опозиціонерів, залякування, погрози, приховані камери, незаконна сліжка. (...) За моєю інформацією, після інтерв'ю Кличка західним ЗМІ, його почали «слухати», а за деякими з членів його команди приставили нагляд (Цибулько b).

Мовленнєва агресія може виражатись через прийом літоти, вживання пестливо-демініутивної лексики, наприклад: *Я вивів таку маленьку формулу. Вибори – це маленька війна, на них іноді пострілюють чи відбуваються підпали (Цибулько a).*

На синтаксичному рівні варті уваги риторичні питання, синтаксичні повтори. Такі засоби фіксує мовлення В. Фесенка, А. Мельника. Воно переважно стримане. Це особливо стосується А. Мельника, що може бути пов'язане з його професійною дипломатичною діяльністю: *Трапляється, каже мені дехто: ну, ось тут ти міг би висловитись не так гостро (Мельник b).*

Синтаксичний повтор у політичному дискурсі впливає на підсвідомість людей, на емоційне тло, підсилюючи ілюктивний акт: *У Росії на даний момент є військова перевага. На сьогодні переговорів немає, а є тільки галас навколо цієї теми. Є заяви Путіна щодо вимог до України, які, по суті, передбачають капітуляцію (Фесенко d); Буде тиск і на Україну, і на Росію, щоб погодились на припинення бойових дій по лінії фронту. На Україну будуть тиснути, погрожуючи припиненням постачання зброї (Фесенко d); Не вийшло. Не спрацювало, хоча деякі наші опозиційні політики це тоді підтримали (Фесенко a); Мені шкода, бо скільки всього можна було б зробити, скількох жертв не допустити на фронті (Мельник a).*

Риторичні питання додають експресивності висловлюванню, привертають увагу до тієї чи тієї проблеми, а також можуть слугувати засобом дискредитації: *Навіщо відправляти у відставку Залужного? (Фесенко а); Чому це важливо? (Фесенко с); Про що це говорить? (Басараб с); Чи потрібні інші докази, що Telegram працює в інтересах РФ, якщо цей сервіс завжди приходив на допомогу московським спецслужбам? (Басараб с).*

Мовні портрети В. Фесенка та А. Мельника відрізняються від мовних портретів В. Портникова, В. Цибульки, М. Басараба за такими ознаками: одноплановість смислів; відкритість; розгорнутість спілкування; пріоритет змісту спілкування; кооперативність комунікації тощо.

Висновки. Підсумовуючи викладене, доходимо висновку, що поняття «мовна особистість» і «мовний портрет» схожі за своїми ознаками, проте не є тотожними, адже мовна

особистість розвивається у певній постійній площині, мовний портрет – це характеристика особистості протягом конкретного часу. Мовний портрет українського політикуму репрезентований через вербальну призму Віталія Портникова, Володимира Цибулька, Михайла Басараба, Володимира Фесенка, Андрія Мельника. Їхні мовні портрети схарактеризовані через використані мовні засоби: лексичні одиниці (слова з негативною та позитивною конотацією, метафоричні конструції, інвективна лексика тощо); синтаксичні одиниці (риторичні запитання, багатокомпонентні речення, повтори тощо); графічне оформлення (лапки, інший шрифт).

Перспективи подальших розвідок з проблеми вбачаємо в дослідженнях, присвячених вивченню окремих комунікативних стратегій і тактик, особливостей їхньої взаємодії, а також специфіки мовлення представників українського політичного дискурсу, зокрема політичних експертів і технологів.

ЛІТЕРАТУРА

- Богуш А., Грифонова О., Кисельова О., Горіна Ж., Черкасов М.** Формування мовної особистості на різних вікових етапах : монографія. Одеса, 2008. 272 с.
- Боринштейн Є.** Соціокультурні особливості мовної особистості. *Соціальна психологія*. 2004. № 5 (7). С. 63–72.
- Висоцький А., & Романчук С.** Когнітивний підхід у формуванні комунікативної компетентності майбутніх учителів української мови. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки*. 2024. (208), С. 78–83. URL: <https://doi.org/10.32782/2522-4077-2024-208-10> (дата звернення : 17.07.2024).
- Голуб Н.** Риторика у вищій школі : монографія. Черкаси : Брама-Україна, 2008. 400 с.
- Дацишин Х.** Метафора в українському політичному дискурсі (за матеріалами сучасної періодики) : дис. ... к. філол. н. : спец. 10.01.18 «Журналістика». Львів, 2005. 208 с.
- Дроздова І.** Наукові основи формування українського професійного мовлення студентів нефілологічних факультетів ВНЗ : монографія. Харків, 2010. 320 с.
- Загнітко А.** Сучасна лінгвоперсонологія: рівні, одиниці і категорії. *Матеріали наукової конференції професорсько-викладацького складу, наукових працівників і здобувачів наукового ступеня за підсумками науково-дослідної роботи за період 2015–2016 рр.* (15–18 травня 2017 р.) У двох томах. Т. 2: серія «Філологія». ДонНУ імені Василя Стуса. Вінниця, 2017а. С. 77–79.
- Загнітко А.** Теорія лінгвоперсонології : монографія. Вінниця: Нілан-Лтд, 2017б. 136 с.
- Клименко І.** Теоретичні засади лінгвістичного аналізу політичного дискурсу. *Лінгвістичні студії : зб. наук. праць*. Донецьк : ДонНУ, 2009. Вип. 19. С. 182–186.
- Морфологія культури : тезаурус. За ред. проф. В. О. Лозового. Харків : Право, 2007. 384 с.
- Ницполь В.** Мовна особистість персонажа серійного вбивці (на матеріалі американської прози ХХ століття) : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. ДВНЗ «Прикарпатський нац. ун-т ім. В. Стефаника», Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. Івано-Франківськ, 2018. 233 с.
- Онлайн-версія «Словника української мови» в 11 томах. URL : <https://sum.in.ua/> (дата звернення : 03.09.2024).
- Петлюченко Н.** Харизматика : мовна особистість і дискурс : монографія. Одеса : Астропринт, 2009. 464 с.
- Селіванова О.** Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія. Полтава : Довкілля-К, 2006. 716 с.
- Струганець Л.** Культура мови. Словник термінів. Тернопіль : Навчальна книга, 2000. 88 с.
- Шевчук Н.** Особливості політичного дискурсу: зміст, функції, жанрове втілення. *Вісник ДАКККіМ. Політологія*. Вип. 1. 2013. С. 263–269.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

- Басараб М. (а).** Невже у США таки згадали про славні часи Гувера і Маккарті. URL : <https://espresso.tv/poglyad-nevzhe-u-ssha-taki-zgadali-pro-slavni-chasi-guvera-i-makkarti> (дата звернення : 04.09.2024).
- Басараб М. (б).** Нестандартні «тушки» – новий феномен давніх проблем опозиції. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2013/04/15/6988175/> (дата звернення : 01.08.2024).
- Басараб М. (с).** Як Дуров допомагає Путіну боротися з національними рухами в Росії. URL: <https://espresso.tv/poglyad-yak-durov-dopomagaе-putinu-borotysya-z-natsionalnimi-rukhami-v-rosii> (дата звернення : 14.08.2024).
- Мельник А. (а).** «Шкода, що довелося вживати важку вербальну артилерію, але вона була єдиним методом» – інтерв'ю з Мельником. URL : <https://suspilne.media/369938-skoda-so-dovelosa-vzivati-vazku-verbalnu-artileriu-ale-vona-bula-edinim-metodom-intervu-z-melnikom/> (дата звернення : 15.08.2024).
- Мельник А. (б).** «Я сидів за комп'ютером і ридав», – інтерв'ю Посла України у ФРН Андрія Мельника та його дружини Світлани журналу «Der Spiegel». URL: <https://germany.mfa.gov.ua/news/intervyu-poslaukrayiniufrandriyamelnykatajogodruzhinisvitlanizhurnaluderspiegel?fbclid=IwAR3kYCMsLIBwIkp6zPvqnrCTBWhX4YpIRLx8f9GZK4TXNOJm1Ng2Jzvq68> (дата звернення : 10.02.2023).
- Портников В. (а).** Конфлікт США та Ірану: яка небезпека чекає Україну? URL: https://24tv.ua/konflikt_ssha_ta_iranu_yaka_nebezpeka_chekaе_ukrayinu_n1258988 (дата звернення : 19.06.2024).
- Портников В. (б).** Україна і ескалація дій Заходу проти Росії. Чого очікувати? URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/eskalatsiya-diy-zakhodu-proty-rosiyi/32994334.html> (дата звернення : 17.06.2024).
- Портников В. (с).** У Кремлі знову налякані і згадують ядерну лякалку. URL: https://24tv.ua/lavrov-prigroziv-zahodu-yadernouu-viynoou-cherez-dozvoli-bitі_n2629436 (дата звернення : 05.09.2024).
- Портников В. (д).** 5 висновків з інтерв'ю Трампа Маску. URL: https://24tv.ua/tramp-dav-intervyu-masku5visnovkivtsiyeyirozmovi_n2618662 (дата звернення : 31.08.2024).
- Фесенко В. (а).** «Звільнення» Залужного і вибори–2024: політичне паскудство під час війни. URL: <https://www.unian.ua/politics/chi-budut-vibori-v-ukrajini-zvilnennya-zaluzhnogo-i-vibori-2024-politichne-paskudstvo-pid-chas-viyni-12452502.html> (дата звернення : 07.09.2024).
- Фесенко В. (б).** Про що свідчить «путінська паспортизація». URL: <https://www.unian.ua/politics/10535400proshchosvidchitputinskaraspportizaciya.html> (дата звернення : 19.05.2024).
- Фесенко В. (с).** «Тонкий» натяк: навіщо Україна нагадує про свої історичні землі в РФ. URL: <https://www.unian.ua/war/tonkiy-natyak-navishcho-ukrajina-nagadye-pro-svoji-istorichni-zemli-v-rf-12519780.html> (дата звернення : 21.06.2024).
- Фесенко В. (д).** Чи будуть мирні переговори з РФ у 2024 році: експерт дав прогноз. URL: <https://www.unian.ua/war/mirni-peregovori-z-rosiyeyu-budut-u-comu-roci-chi-ni-prognoz-vid-volodimira-fesenka-12691926.html> (дата звернення : 21.08.2024).
- Цибулько В. (а).** Володимир Цибулько про вибори в Україні. URL: <https://varianty.lviv.ua/publikatsiyi/volodymyr-tsybulko-pro-vyboru-v-ukraini> (дата звернення : 18.09.2024).
- Цибулько В. (б).** За членами команди Кличка почали помічати «хвіст» силовиків. URL: <https://kievlast.com.ua/news/za-chlenami-komandi-klichka-pochali-pomichati-hvist-silovikivpoliteksper-tsibulko?noredirect=true> (дата звернення : 18.05.2024).
- Цибулько В. (с).** Шото какая-то дебільная конференція! URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2011/04/11/6094506/> (дата звернення : 17.07.2024).

REFERENCES

- Bogush, A., Trifonova, O., Kiseleva, O., Gorina, Zh. & Cherkasov, M.** (2008). *Formuvannia movnoi osobystosti na riznykh vikovykh etapakh [Formation of linguistic personality at different age stages]*. Odessa [in Ukrainian].
- Borinshtein, E.** (2004). Sotsiokulturni osoblyvosti movnoi osobystosti [Sociocultural features of speech personality]. *Sotsialna psykholohiia – Social Psychology*, 5 (7), 63–72 [in Ukrainian].
- Datsishin, H.** (2005). *Metafora v ukrainskomu politychnomu dyskursi (za materialamy suchasnoi periodyky) [Metaphor in Ukrainian political discourse (based on materials from modern periodicals)]*. (Candidate's thesis). Lviv [in Ukrainian].
- Drozdova, I.** (2010). *Naukovi osnovy formuvannia ukrainskoho profesiinoho movlennia studentiv nefilologichnykh fakul'tetiv VNZ [Scientific foundations of the formation of Ukrainian professional speech of students of non-philological faculties of universities]*: monograph. Kharkov [in Ukrainian].

- Golub, N.** (2008). *Rytoryka u vyshchii shkoli [Rhetoric in higher education]: monograph*. Cherkassy: Bra-ma-Ukraine [in Ukrainian].
- Klymenko, I.** (2009). Teoretychni zasady linhvistychnoho analizu politychnoho dyskursu [Theoretical foundations of linguistic analysis of political discourse]. *Linhvistychni studii: zb. nauk. prats – Linguistic studies: collection of scientific papers* (Issue 19), (pp. 182–186). Donetsk: DonNU [in Ukrainian].
- Lozovoy, V.** (2007). *Morfolohiia kultury: tezaurus [Morphology of culture: thesaurus]*. EKH: Pravo [in Ukrainian].
- Nitspol, V.** (2018). *Movna osobystist personazha seriinoho vbyvti (na materialy amerykanskoj prozy KhKh stolittia) [Linguistic personality of the serial killer character (based on American prose of the twentieth century)]*. (Candidate's thesis). State Higher Educational Institution «V. Stefanyk Precarpathian National University», Lviv. Ivan Franko National University. Ivano-Frankivsk [in Ukrainian].
- Onlain-versiia «Slovnyka ukrainskoi movy» [Online version of the «Dictionary of the Ukrainian language»]. (Vols. 1–11). Retrieved September 03, 2024, from <https://sum.in.ua/> [in Ukrainian].
- Petlyuchenko, N.** (2009). *Kharyzmatyka : movna osobystist i dyskurs [Charismatics: linguistic personality and discourse]: monograph*. Odessa: Astroprynt [in Ukrainian].
- Selivanova, O.** (2006). *Suchasna linhvistyka: terminolohichna entsyklopediia [Modern linguistics: terminological encyclopedia]*. Poltava: Environment – Kyiv [in Ukrainian].
- Shevchuk, N.** (2013). Osoblyvosti politychnoho dyskursu: zmist, funktsii, zhanrove vtilennia [Features of political discourse: content, functions, genre embodiment]. *Visnyk DAKKKiM. Politolohiia – Bulletin of the DAKKKiM. Political science*. (Issue 1), (pp. 263 – 269) [in Ukrainian].
- Struganets, L.** (2000). *Kultura movy. Slovnyk terminiv [Culture of language. Dictionary of terms]*. Ternopil: Educational book [in Ukrainian].
- Vysotsky, A., & Romanchuk, S.** (2024). Kohnityvnyi pidkhid u formuvanni komunikatyvnoi kompetentnosti maibutnikh uchyteliv ukrainskoi movy [Cognitive approach to the formation of communicative competence of future teachers of the Ukrainian language]. *Naukovi zapysky. Serii: Filolohichni nauky – Scientific notes. Series: Philological sciences*, (208), 78–83. Retrieved July 17, 2023, from <https://doi.org/10.32782/2522-4077-2024-208-10> [in Ukrainian].
- Zagnitko, A.** (2017a). Suchasna linhvopersonolohiia: rivni, odyntsi i katehorii [Modern linguopersonology: levels, units and categories]. *Materialy naukovoi konferentsii profesorsko-vykladatskoho skladu, naukovykh pratsivnykiv i zdobuvachiv naukovoho stupenia za pidsumkamy naukovykh doslidnoi roboty za period 2015–2016 rr. (15–18 travnia 2017 r.) – Proceedings of the scientific conference of the faculty, researchers and applicants for a scientific degree based on the results of research work for the period 2015 – 2016. (May 15 – 18, 2017)* (Vols. 1–2; Vol. 2: series «Philology»), (pp. 77–79). DonNU named after Vasyl Stus. Vinnytsia [in Ukrainian].
- Zagnitko, A.** (2017b). *Teoriia linhvopersonolohii [Theory of Lingvopersonology]: Monograph*. Vinnytsia: Nilan-Ltd [in Ukrainian].

USED SOURCES

- Basarab, M.** (2024a). *Nevzhe u SShA taky zghadaly pro slavni chasy Huvera i Makkarti [Did the USA remember the glorious days of Hoover and McCarthy?]* Retrieved September 04, 2024, from <https://espresso.tv/poglyad-nevzhe-u-ssha-taki-zgadali-pro-slavni-chasi-guvera-i-makkarti>, [in Ukrainian].
- Basarab, M.** (2013b). *Nestandardni «tushky» – novyi fenomen davnykh problem opozyttsii [Non-standard «carcasses» – a new phenomenon of long-standing problems of the opposition]*. Retrieved August 01, 2024, from <https://www.pravda.com.ua/columns/2013/04/15/6988175/> [in Ukrainian].
- Basarab, M.** (2024c). *Yak Durov dopomahaie Putinu borotysia z natsionalnymy rukhamy v Rosii [How Durov helps Putin fight national movements in Russia]*. Retrieved August, 14, 2024, from <https://espresso.tv/poglyad-yak-durov-dopomagaie-putinu-borotysia-z-natsionalnymi-rukhami-v-rosii> [in Ukrainian].
- Fesenko, V.** (2023a). *«Zvilnennia» Zaluzhnoho i vybory–2024: politychne paskudstvo pid chas viiny [«Liberation» of Zaluzhny and the 2024 elections: political nastiness during the war]*. Retrieved July 09, 2024, from <https://www.unian.ua/politics/chi-budut-vibori-v-ukrajini-zvilnennya-zaluzhnogo-i-vibori-2024-politichne-paskudstvo-pid-chas-viyni-12452502.html> [in Ukrainian].
- Fesenko, V.** (2024b). *Pro shcho svidchyt «putinska pasportyzatsiia» [What does «Putin's passportization» testify to?]*. Retrieved May 19, 2024, from <https://www.unian.ua/politics/10535400proshchosvidchitputinskapasportizaciya.html> [in Ukrainian].
- Fesenko, V.** (2024c). *«Tonkyi» natiak: navishcho Ukraina nahaduie pro svoi istorychni zemli v RF [«Subtle» hint: why Ukraine reminds about its historical lands in the Russian Federation]*. Retrieved June, 21,

- 2024, from <https://www.unian.ua/war/tonkiy-natyak-navishcho-ukrajina-nagaduye-pro-svoji-istorichni-zemli-v-rf-12519780.html> [in Ukrainian].
- Fesenko, V. (2024d).** *Chy budut myrni perehovory z RF u 2024 rotsi: ekspert dav prohnoz [Will there be peace talks with the Russian Federation in 2024: an expert gave a forecast]*. Retrieved August, 21, 2024, from, <https://www.unian.ua/war/mirni-peregovori-z-rosiyeyu-budut-u-comu-roci-chi-ni-prognoz-vid-volodimira-fesenka-12691926.html> [in Ukrainian].
- Melnyk, A. (2023a).** «*Shkoda, shcho dovelosia vzhlyvaty vazhku verbalnu artyleriiu, ale vona bula yedynym metodom*» – intervju z Melnykom [«*It's a pity that we had to use heavy verbal artillery, but it was the only method*» – interview with Melnyk]. Retrieved August, 15, 2024, from <https://suspilne.media/369938-skoda-so-dovelosa-vzivati-vazku-verbalnu-artileriu-ale-vona-bula-edinim-metodom-intervu-z-melnikom/> [in Ukrainian].
- Melnyk, A. (2022b).** *Ya sydiv za kompiuterom i rydav*» – intervju Posla Ukrainy u FRN Andriia Melnyka ta yoho druzhyny Svitylany zhurnalu «*Der Spiegel*» [«*I sat at the computer and cried*» – interview of the Ambassador of Ukraine to Germany Andriy Melnyk and his wife Svetlana with the magazine «*Der Spiegel*»]. Retrieved February, 10, 2024, from, <https://germany.mfa.gov.ua/news/intervyuposlaurayiniufrnandriyamelnkatajogodruzhinisvitlanizhurnaluderspiegel?fbclid=IwAR3kYCMsLIBwlp6zPvqn%20m1Ng2Jzvq68> [in Ukrainian].
- Portnykov, V. (2020a).** *Conflict between the USA and Iran: what insecurity is affecting Ukraine? [The US-Iran conflict: what danger awaits Ukraine?]*. Retrieved June 19, 2024, from https://24tv.ua/konflikt_ssha_ta_iranu_yaka_nebezpeka_chekaye_ukrayinu_n1258988 [in Ukrainian].
- Portnykov, V. (2024b).** *Ukraina i eskalatsiia dii Zakhodu proty Rosii. Choho ochikuvaty? [Ukraine and the escalation of Western actions against Russia. What to expect?]*. Retrieved June, 17, 2024, from <https://www.radiosvoboda.org/a/eskalatsiyadiyzakhoduprotyrosiyi/32994334.html> (Last access date 17.06.2024) [in Ukrainian].
- Portnykov, V. (2024c).** *U Kremli znovu naliakani i zghaduiut yadernu liakalku [The Kremlin is scared again and remembers the nuclear scare tactic]*. Retrieved September, 05, 2024, from, https://24tv.ua/lavrov-prigroziv-zahodu-yadernoyu-viynoyu-cherez-dozvoli-biti_n2629436 [in Ukrainian].
- Portnykov, V. (2024d).** *5 vysnovkiv z intervju Trampa Masku [5 Takeaways from Trump's Interview with Musk]*. Retrieved August, 31, 2024, from https://24tv.ua/tramp-dav-intervyu-masku5visnovkivtsiyeyirozmovi_n2618662 [in Ukrainian].
- Tsybulko, V. (2023a).** *Volodymyr Tsybulko(a) pro vybory v Ukraini [Volodymyr Tsybulko on elections in Ukraine]*. Retrieved September 18, 2024, from <https://varianty.lviv.ua/publikatsiyi/volodymyr-tsybulko-pro-vybory-v-ukraini> [in Ukrainian].
- Tsybulko, V. (2024b).** *Za chlenamy komandy Klychka pochaly pomichaty «khvist» sylovykiv – politekspert Tsybulko [Members of Klitschko's team have begun to be noticed to have a «tail» of security forces] – political expert Tsybulko*. Retrieved May 18, 2024, from <https://kievlast.com.ua/news/za-chlenami-komandiklichkapochalipomichatihvistsilovikivpoliteksperttsybulko?noredirect=true> [in Ukrainian].
- Tsybulko, V. (2011c).** *Shoto kakaia-to debilnaia kanferentsiia! [What a stupid conference!]*. Retrieved July, 17, 2024, from <https://www.pravda.com.ua/columns/2011/04/11/6094506/> [in Ukrainian].

УДК 372.461

ФОМІНА Людмила – кандидат філологічних наук, професор, завідувач кафедри української мови, основ психології та педагогіки, Харківський національний медичний університет, пр. Науки, 4, Харків, 61022, Україна (lv.fomina1@knmu.edu.ua)

ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-5191-3596>

КАЛІНІЧЕНКО Ольга – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри української мови, Харківський національний медичний університет, пр. Науки, 4, Харків, 61022, Україна (ov.kalinichenko@knmu.edu.ua)

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-3392-6083>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2023.59.9>

Бібліографічний опис статті: Фоміна, Л., Калініченко, О. (2024). Мовленнєва компетентність у професійному контексті: особливості української мови. *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Філологія»*, 59, 75–80, doi: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2023.59.9>

МОВЛЕННЄВА КОМПЕТЕНТНІСТЬ У ПРОФЕСІЙНОМУ КОНТЕКСТІ: ОСОБЛИВОСТІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Анотація. Мовленнєва компетентність у професійному контексті є одним із ключових аспектів успішної діяльності фахівця, що зумовлює ефективність комунікації, здатність до конструктивного діалогу та співпраці, а також сприяє досягненню професійних цілей. У сучасних умовах, коли українську мову дедалі частіше використовувано в офіційно-діловому спілкуванні, питання її функціонування у професійній сфері набуває особливої актуальності. Дослідження мовленнєвої компетентності в українському професійному контексті передбачає аналіз специфічних мовних та комунікативних особливостей, що характеризують професійне спілкування. Це включає вивчення термінологічного апарату, синтаксичних конструкцій, стилістичних засобів, а також нормативного вживання мовних одиниць у різних професійних дискурсах. Важливе місце посідає розгляд питань із дотримання норм літературної мови та етичних принципів мовленнєвої поведінки, що є невід'ємним складником професійного іміджу фахівця. Українська мова у професійному контексті має низку особливостей, зумовлених як історичними чинниками, так і сучасними соціолінгвістичними процесами. Відновлення та розвиток української мови після тривалого періоду русифікації вимагає від фахівців підвищеної уваги до мовленнєвих норм, вміння адаптувати та впроваджувати нові терміни й поняття, а також дотримуватися правил мовленнєвого етикету. Отже, українськомовна компетентність у професійному контексті є складним і багатовимірним явищем, яке потребує систематичного вивчення й розвитку. Це сприятиме не лише підвищенню загальної мовної культури, але й успішній інтеграції української мови в різні професійні сфери, забезпечення їй конкурентоспроможності та престижу на сучасному ринку праці.

Ключові слова: мовленнєва компетентність, професійний контекст, українська мова, професійне спілкування, термінологія.

FOMINA Liudmila – Candidate of Philological Sciences, Professor, Head of the Department of Ukrainian Language, Principles of Psychology and Pedagogics, Kharkiv National Medical University, 4 Nauky ave., Kharkiv, 61022, Ukraine (lv.fomina1@knmu.edu.ua)

ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-5191-3596>

KALINICHENKO Olha – Candidate of philological Sciences, Associate Professor at the Department of Ukrainian Language, Principles of Psychology and Pedagogics, Kharkiv National Medical University, 4, Nauky ave., Kharkiv, 61022, Ukraine (kalinichenko@knmu.edu.ua)

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-3392-6083>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2023.59.9>

To cite this article: Fomina, L., Kalinichenko, O. (2024). Movlennieva kompetentnist u profesiinomu konteksti: osoblyvosti ukrainskoi movy [Speech competence in a professional context: peculiarities of the Ukrainian language]. *Problemy humanitarnykh nauk: zbirnyk naukovykh prats Drohobyt'skoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Seriya «Filolohiia» – Problems of Humanities. "Philology" Series: a collection of scientific articles of the Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University*, 59, 75–80, doi: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2023.59.9> [in Ukrainian].

SPEECH COMPETENCE IN A PROFESSIONAL CONTEXT: PECULIARITIES OF THE UKRAINIAN LANGUAGE

Summary. *Speech competence in a professional context is one of the key aspects of a specialist's successful activity, which determines the effectiveness of communication, the ability for constructive dialogue and cooperation, and also contributes to the achievement of professional goals. In modern conditions, when the Ukrainian language is used more and more in official and business communication, the question of its functioning in the professional sphere becomes especially relevant. The study of speech competence in the Ukrainian professional context involves the analysis of specific linguistic and communicative features that characterize professional communication. This includes the study of the terminological apparatus, syntactic constructions, stylistic devices, as well as the normative use of language units in various professional discourses. An important place is occupied by consideration of issues of compliance with the norms of literary language and ethical principles of speech behavior, which is an integral component of the professional image of a specialist. The Ukrainian language in the professional context has a number of features determined by both historical factors and modern sociolinguistic processes. The restoration and development of the Ukrainian language after a long period of Russification requires specialists to pay more attention to speech norms, the ability to adapt and introduce new terms and concepts, as well as to observe the rules of speech etiquette. Thus, speaking competence in the professional context of the Ukrainian language is a complex and multidimensional phenomenon that requires systematic study and development. This will contribute not only to the improvement of the general linguistic culture, but also to the successful integration of the Ukrainian language into various professional spheres, ensuring its competitiveness and prestige in the modern labor market.*

Key words: *speech competence, professional context, Ukrainian language, professional communication, terminology.*

Постановка проблеми. Мовленнєва компетентність у професійному контексті є важливим чинником успішної діяльності спеціаліста в будь-якій галузі. Вона охоплює здатність правильно й ефективно використовувати мову для обміну інформацією, вираження думок, переконання та взаємодії з іншими людьми. Особливого значення це набуває в умовах професійного спілкування українською мовою, яка має свої унікальні лексичні, граматичні та стилістичні особливості.

Основна проблема полягає в тому, що багато фахівців мають недостатній рівень мовленнєвої компетентності українською мовою, що може спричиняти труднощі в професійній комунікації, зниження ефективності праці та хиби в розумінні спеціальної термінології. Це особливо актуально в умовах глобалізації, коли українську мову часто вживано поруч з іншими мовами, що може призводити до виникнення інтерференційних явищ та мовних помилок. Отже, проблема полягає

у виявленні специфічних особливостей української мови, які впливають на формування мовленнєвої компетентності в професійному контексті, та в розробленні підходів до підвищення рівня володіння мовою фахівцями різних галузей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, присвячених проблемі мовленнєвої компетентності у професійному контексті в українській науковій думці, свідчить про зростання інтересу до цієї теми серед вчених і дослідників.

Зокрема, у роботах сучасних українських науковців приділено значну увагу розвитку мовленнєвої компетентності майбутніх фахівців у різних галузях. Наприклад, дослідження Ірини Конончук (2020) акцентують увагу на специфіці професійного мовлення та формуванні мовленнєвої компетентності у студентів технічних спеціальностей, де важливою є інтеграція мовної підготовки з професійною. Вона підкреслює, що ефективне формування мовленнєвих навичок має базуватися на реальних професійних ситуаціях, що допоможе студентам краще засвоювати специфічну термінологію й розвивати комунікативні навички.

О. Пономаренко у своїх розвідках аналізує особливості формування мовленнєвої компетентності у студентів гуманітарних спеціальностей, звертаючи увагу на важливість культурного контексту та впливу міжкультурної комунікації. Вона підкреслює значення розширення словникового запасу, засвоєння професійної лексики та розуміння стилістичних особливостей української мови (Пономаренко, 2021, с. 46).

О. Дорошенко (2022) у своїх дослідженнях зосереджується на педагогічних аспектах формування мовленнєвої компетентності, зокрема, на важливості застосування інтерактивних методів навчання. Вона стверджує, що активне використання кейс-методів, рольових ігор і симуляційних завдань сприяє кращому засвоєнню матеріалу та розвитку критичного мислення, що є невід'ємною частиною професійної компетентності.

Варто також виокремити роботи Н. Ключніченко (2023), яка досліджує роль професійної мовленнєвої компетентності в умовах цифровізації освіти. Авторка наголо-

шує, що сучасні цифрові інструменти можуть значно покращити процес навчання, зокрема, через упровадження дистанційних технологій, але також вимагають нових підходів до викладання, що враховують специфіку онлайн-комунікації (с. 145).

Загалом аналіз сучасних досліджень демонструє, що питання мовленнєвої компетентності у професійному контексті стає дедалі більш багатогранним. Науковці вивчають його з різних перспектив – від методичних підходів до міжкультурних аспектів та викликів, які постають у зв'язку з цифровізацією. Це свідчить про актуальність проблеми та її важливість для сучасної освітньої та професійної підготовки.

Метою дослідження є лінгвістичний аналіз особливостей формування мовленнєвої компетентності в українській мові у професійному контексті, зокрема, дослідження структурних, лексико-семантичних та стилістичних характеристик мови фахівців різних галузей, а також визначення лінгвістичних чинників, які сприяють оптимальному використанню української мови в професійному спілкуванні.

Основні завдання дослідження:

1. **Аналіз науково-теоретичних підходів** до вивчення мовленнєвої компетентності у професійному контексті, зокрема в українському мовному середовищі.

2. **Визначення специфіки мовленнєвої компетентності** в залежності від професійної сфери, включаючи особливості термінології, стилістики та мовленнєвого етикету.

3. **Оцінка сучасного стану мовленнєвої компетентності** фахівців різних галузей передбачає виявлення та аналіз типових мовленнєвих помилок, які виникають у професійному спілкуванні, зокрема лексичних (використання ненормативної лексики, калькування, неточності в термінології), синтаксичних (неправильна побудова речень, змішування синтаксичних конструкцій) та стилістичних (невідповідність стилю мовлення конкретній професійній ситуації).

4. **Розробка методичних рекомендацій** щодо вдосконалення навчального процесу для підвищення рівня мовленнєвої компетентності студентів та фахівців включає такі пропозиції: інтеграція курсів професійної та мовної

підготовки через моделювання реальних професійних ситуацій у мовних завданнях; акцент на опрацюванні професійної термінології та формуванні навичок її правильного використання; застосування інтерактивних методів навчання (рольові ігри, кейс-стаді), що сприяють розвитку комунікативних навичок; регулярний аналіз типових мовленнєвих помилок та їх корекція; залучення фахівців-практиків до проведення тренінгів і майстер-класів, спрямованих на розвиток професійного мовлення.

5. Дослідження впливу цифрових технологій та онлайн-комунікації на формування мовленнєвої компетентності у професійному контексті включає аналіз результатів опитувань та анкетування фахівців, які використовують ці технології у своїй діяльності. Дослідження охоплює вивчення різних платформ для онлайн-навчання та їх вплив на розвиток комунікативних навичок, а також аналіз специфіки мовленнєвого спілкування у цифровому середовищі. Адаптація навчальних підходів до умов дистанційного навчання передбачає виявлення ефективних стратегій інтеграції традиційних методів викладання з цифровими інструментами, що допомагають підтримувати високий рівень мовленнєвої компетентності.

6. Вивчення ролі міжкультурної комунікації у формуванні мовленнєвої компетентності передбачає аналіз досвіду фахівців, які активно беруть участь у міжнародній співпраці. Дослідження включає проведення інтерв'ю та фокус-груп з фахівцями різних галузей, що працюють у міжнародному контексті, а також вивчення випадків успішної та проблемної комунікації між представниками різних культур. Аналіз культурних відмінностей та їхнього впливу на мовленнєві стратегії допомагає виявити ключові чинники, які сприяють або перешкоджають ефективному спілкуванню. Результати дослідження можуть бути використані для розробки навчальних програм, які враховують міжкультурні аспекти, що важливі для розвитку мовленнєвої компетентності в умовах глобалізації.

Виклад матеріалу. У сучасній науці поняття мовленнєвої компетентності розглядають як здатність ефективно використовувати мову для спілкування в різних життєвих

і професійних ситуаціях. Вона включає знання граматики, лексики, стилістики, а також уміння адекватно застосовувати ці знання в конкретних комунікативних ситуаціях. Для професійного контексту особливо важливими є спеціалізовані знання, пов'язані з використанням термінології і специфічних мовних засобів, властивих певній галузі (Семенюк, 2020, с. 120).

Професійна мовленнєва компетентність відрізняється в залежності від галузі діяльності. Наприклад, у правничій сфері велике значення мають точність формулювань, юридична термінологія та дотримання мовних стандартів у документації. У сфері освіти важливою є здатність викладати інформацію зрозумілою мовою, використовувати педагогічну лексику та підтримувати емоційний контакт з аудиторією. У медичній галузі акцентовано точність опису симптомів і діагнозів, а також уміння спілкуватися з пацієнтами з урахуванням їхніх індивідуальних особливостей.

Аналізуючи сучасні методичні підходи, можна виділити кілька ефективних методів формування мовленнєвої компетентності в професійному контексті. Серед них важливе місце посідають інтерактивні методи навчання, такі, як кейс-методи, рольові ігри, симуляції, тренінги. Ці методи допомагають студентам і фахівцям практикувати професійні комунікативні навички в умовах, наближених до реальних робочих ситуацій. Використання міждисциплінарних підходів, де мова інтегрована з фаховими дисциплінами, також сприяє глибшому розумінню та успішному засвоєнню спеціальної лексики.

В умовах активного впровадження цифрових технологій в освітній процес з'являються нові виклики та можливості для формування мовленнєвої компетентності. Онлайн-комунікація, зокрема, через електронну пошту, месенджери та відеоконференції вимагає від фахівців вміння адаптувати свої мовні навички до нових форм взаємодії. Це передбачає розвиток навичок чіткого та лаконічного висловлення думок, дотримання етикету електронного спілкування та вміння ефективно використовувати мультимедійні засоби.

В умовах глобалізації важливим складником професійної мовленнєвої компетентності

постає міжкультурна комунікація. Українські фахівці все частіше взаємодіють з колегами з інших країн, що вимагає від них розуміння інокультурних особливостей та вміння адаптувати своє мовлення до різних культурних контекстів. Це включає знання міжнародної професійної термінології, а також розуміння культурних відмінностей у стилях спілкування та етикеті (Бондаренко, 2021).

Серед основних проблем, з якими стикаються українські фахівці у процесі формування мовленнєвої компетентності, варто відзначити недостатній рівень володіння спеціальною лексикою, труднощі в переході на українську мову в професійній діяльності (особливо в регіонах, де домінує російська мова), а також недосконалість методів навчання, які не завжди враховують сучасні потреби та умови роботи.

На основі проведеного дослідження розроблено рекомендації для вдосконалення мовленнєвої компетентності у професійному контексті. Вони включають необхідність модернізації навчальних програм з акцентом на інтеграцію мовної та професійної підготовки, підвищення рівня мовної освіти через практичні заняття, що симулюють реальні професійні ситуації, а також активне використання цифрових інструментів та платформ для дистанційного навчання. Важливим аспектом є також розвиток міжкультурної компетентності, що сприятиме більш ефективній міжнародній співпраці.

Таким чином, дослідження показало, що мовленнєва компетентність є критично важливою для успішної професійної діяльності в сучасних умовах і вимагає постійного вдосконалення як серед студентів, так і серед фахівців-практиків (Дорошенко, 2022, с. 80).

Висновки. Результати дослідження підтверджують, що мовленнєва компетентність у професійному контексті є важливим елементом успішної професійної діяльності та інтеграції в сучасне українське суспільство. Високий рівень володіння українською мовою серед фахівців різних галузей є необхідною умовою для ефективної роботи, що вимагає вдосконалення методів навчання, інтеграції мовної і професійної підготовки, а також активного використання цифрових технологій. Дослідження підкреслює, що мовленнєва компетентність є багатограним явищем, яке охоплює знання термінології, стилістики, культурних аспектів, а також здатність адаптуватися до різноманітних професійних комунікативних ситуацій.

Подальші розвідки у цій галузі можуть бути зосереджені на більш глибокому вивченні впливу цифрових технологій на формування мовленнєвої компетентності, а також на дослідженні міжкультурних аспектів професійного мовлення в умовах глобалізації. Окремої уваги заслуговує розроблення нових методичних підходів до навчання, які враховуватимуть сучасні виклики й потреби професійної комунікації, зокрема в контексті дистанційного навчання та міжнародної співпраці.

ЛІТЕРАТУРА

- Бондаренко Г. В.** Особливості використання української мови у професійному спілкуванні. *Філологічні студії*. 2021. № 12. С. 91–97.
- Дорошенко О.** Педагогічні аспекти розвитку мовленнєвої компетентності у студентів вищих навчальних закладів. *Наукові записки. Серія : Педагогічні науки*. 2022. № 2(104). С. 78–83.
- Клюшніченко Н.** Вплив цифрових технологій на формування мовленнєвої компетентності в умовах дистанційного навчання. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2023. Т. 88, № 1. С. 142–148.
- Конончук І. В.** Формування професійної мовленнєвої компетентності у студентів технічних спеціальностей. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Педагогіка. Соціальна робота*. 2020. Вип. 3(49). С. 112–117.
- Пономаренко О. В.** Міжкультурна комунікація у формуванні мовленнєвої компетентності гуманітаріїв. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія : Філологія*. 2021. № 2(36). С. 45–50.
- Семенюк В.** *Мовленнєва компетентність у професійній діяльності: теоретичні та методичні аспекти: монографія*. Київ : Видавництво «Наукова думка», 2020. 256 с.

REFERENCES

- Bondarenko, H. V.** (2021). Osoblyvosti vykorystannia ukrainskoi movy u profesiinomu spilkuvani [Peculiarities of the use of the Ukrainian language in professional communication]. *Filolohichni studii – Philological studies*, 12, 91–97 [in Ukrainian].
- Doroshenko, O.** (2022). Pedagogichni aspekty rozvytku movlennievoi kompetentnosti u studentiv vyshchych navchalnykh zakladiv [Pedagogical aspects of the development of speaking competence in students of higher educational institutions]. *Naukovi zapysky. Serii: Pedagogichni nauky – Proceedings: Pedagogical sciences*, 2(104), 78–83 [in Ukrainian].
- Kliushnichenko, N.** (2023). Vplyv tsyfrovyykh tekhnolohii na formuvannia movlennievoi kompetentnosti v umovakh dystantsiinoho navchannia [The influence of digital technologies on the formation of speech competence in the conditions of distance learning]. *Informatsiini tekhnolohii i zasoby navchannia – Information Technologies and Learning Tools*, 1 (Vol. 88), (pp. 142–148) [in Ukrainian].
- Kononchuk, I. V.** (2020). Formuvannia profesiinoyi movlennievoi kompetentnosti u studentiv tekhnichnykh spetsialnostei [Formation of professional speech competence in students of technical specialties]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Serii: Pedagogika. Sotsialna robota – Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. Series: Pedagogy. Social Work* (Issue 3(49)), (pp. 112–117) [in Ukrainian].
- Ponomarenko, O. V.** (2021). Mizhkulturna komunikatsiia u formuvanni movlennievoi kompetentnosti humanitariiv [Intercultural communication in the formation of speech competence of humanitarians]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Serii: Filolohiia – Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Series: Philology*, 2(36), 45–50 [in Ukrainian].
- Semeniuk, V.** (2020). *Movlennieva kompetentnist u profesiinii diialnosti: teoretychni ta metodychni aspekty: monohrafiia [Speech competence in professional activity: theoretical and methodical aspects: monograph]*. Kyiv: Vydavnytstvo «Naukova dumka» [in Ukrainian].

УДК 821.161.2-2.09

ЮГАН Наталія – доктор філологічних наук, доцент, професор кафедри східної філології і перекладу, Луганський національний університет імені Тараса Шевченка, вул. Івана Банка, 3, Полтава, 36003, Україна (ugannl2@gmail.com)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6845-6731>

Scopus-Author ID: 57208167876

DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2023.59.10>

Бібліографічний опис статті: Юган, Н. (2024). Жіночий погляд на російсько-українську війну: фемінні ролі та стратегії подолання психологічних і постколоніальних травм у творах сучасної української драматургії. *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Філологія»*, 59, 81–92, doi <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2023.59.10>

ЖІНОЧИЙ ПОГЛЯД НА РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКУ ВІЙНУ: ФЕМІННІ РОЛІ ТА СТРАТЕГІЇ ПОДОЛАННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ І ПОСТКОЛОНІАЛЬНИХ ТРАВМ У ТВОРАХ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ДРАМАТУРГІЇ

Анотація. *Мета статті:* класифікувати жіночі ролі та описати стратегії подолання психологічних і постколоніальних травм, висвітлені у сучасній українській жіночій драматургії про російсько-українську війну 2022–2024 рр. *Методологія:* цілісний аналіз літературного твору, метод класифікації, системний підхід до вивчення художньої структури тексту з використанням феміністичних стратегій в літературознавстві, психологічних теорій та концепцій, а саме теорії архетипів К. Г. Юнга, теорії травми та колективної психотравми Т. Хюбла, Дж. А. Коена, Е. Деблінгера, Дж. Л. Германа, А. П. Маннаріно. *Новизна:* розвідка базується на аналізі п'єс драматургинь про російсько-українську війну з порталу сучасної української драматургії *UkrdramaHub*, які не були об'єктом наукового дослідження. *Висновки.* У сучасній жіночій українській драматургії виокремлення ампула воїна, волонтерки, матері, біженки, жертви та нараторки свідчить про суттєву зміну традиційних гендерних ролей та значний вплив екстремальної, кризової ситуації на фемінно-маскулінні стратегії поведінки жінок. Ці ролі показують, що жінка в суспільстві воєнного стану виконує функції, які раніше вважалися суто чоловічими, такі, як участь у бойових діях або активна громадська діяльність, її стратегії поведінки стають більш гнучкими та адаптивними. Жінка може бути сильною й незалежною, виконуючи роль захисниці або волонтерки, але водночас зберігати традиційні фемінні якості, такі, як материнство, емпатія, піклування про родину, слабких та нужденних.

Розмивання жорстких гендерних меж, створення нових, більш комплексних моделей жіночої поведінки, втілене в постатях героїнь театральних перформативних нарацій українських драматургинь, органічно співіснує з іншою тенденцією – актуалізацією символічного образу Березини Роду та архетипу Великої Матері, що сприяє пропрацюванню колективних транспоклінневих травм, активації зв'язків з родом і пам'яттю предків, процесів усвідомленої національної ідентифікації та розриву з колоніальним минулим.

Ключові слова: сучасна українська жіноча драматургія, індивідуально-перформативна нарація, фемінна роль, транспокліннева травматична пам'ять, колективна травма, архетип Великої Матері.

YUHAN Nataliia – Doctor of Philological Sciences, Associate Professor, Professor at the Department of Oriental Philology and Translation, Luhansk Taras Shevchenko National University, 3, Ivan Banka str., Poltava, 36003, Ukraine (ugannl2@gmail.com)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6845-6731>

Scopus-Author ID: 57208167876

DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2023.59.10>

To cite this article: Yuhan, N. (2024). Zhinochy pohliad na rosiisko-ukrainsku viinu: feminni roli ta stratehii podolannia psykholohichnykh ta postkolonialnykh travm u tvorakh suchasnoi ukrainskoi dramaturhii [Women's Perspectives on the Russian-Ukrainian War: Women's Roles and Strategies for Overcoming Psychological and Postcolonial Trauma in Contemporary Ukrainian Drama]. *Problemy humanitarnykh nauk: zbirnyk naukovykh prats Drohobyskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Serii «Filolohiia» – Problems of Humanities. «Philology» Series: a collection of scientific articles of the Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University*, 59, 81–92, doi: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2023.59.10> [in Ukrainian].

WOMEN'S PERSPECTIVES ON THE RUSSIAN -UKRAINIAN WAR: WOMEN'S ROLES AND STRATEGIES FOR OVERCOMING PSYCHOLOGICAL AND POSTCOLONIAL TRAUMA IN CONTEMPORARY UKRAINIAN DRAMA

Summary. *Objective.* The article aims to classify female roles and describe strategies for overcoming psychological and postcolonial traumas as depicted in contemporary Ukrainian women's drama about the 2022–2024 Russo-Ukrainian war. *Methodology.* The study employs a comprehensive analysis of literary works, classification methods, and a systematic approach to examining the artistic structure of the text using feminist strategies in literary criticism, psychological theories, and concepts. These include Carl Jung's theory of archetypes, the trauma theory, and the collective psychotrauma theories of T. Hübl, J. A. Cohen, E. Deblinger, J. L. Herman, and A. P. Mannarino. *Novelty.* The research is based on the analysis of plays by female playwrights about the Russo-Ukrainian war from the Ukrdramahub portal of contemporary Ukrainian drama, which have not yet been the subject of academic study. *Conclusions.* In contemporary Ukrainian women's drama, the identification of roles such as warrior, volunteer, mother, refugee, victim, and narrator indicates a significant shift in traditional gender roles and the substantial impact of extreme, crisis situations on the feminine-masculine behavioral strategies of women. These roles demonstrate that women in a wartime society assume functions that were previously considered exclusively masculine, such as participating in combat or engaging in active public service. Their behavioral strategies become more flexible and adaptive. A woman can be strong and independent, fulfilling the role of a protector or volunteer, while simultaneously retaining traditional feminine qualities, such as motherhood, empathy, and care for family, the weak, and the needy.

The blurring of rigid gender boundaries and the creation of new, more complex models of female behavior, as embodied in the figures of heroines in theatrical-performative narratives by Ukrainian female playwrights, coexists organically with another trend – the actualization of the symbolic image of the Guardian of the Family and the archetype of the Great Mother. This trend contributes to the processing of collective intergenerational traumas, the activation of connections with family and ancestral memory, processes of conscious national identification, and the break with the colonial past.

Key words: contemporary ukrainian women's drama, individual-performative narration, feminine role, transgenerational traumatic memory, collective trauma, archetype of the Great Mother.

Постановка проблеми. Створені жінками-драматургами після 24 лютого 2022 року театральні-перформативні нарації стають частинами єдиного антропологічного літопису російсько-української війни. Вони у всій своїй різноманітності тематики, проблематики, жанрово-стильової специфіки транслюють назовні жіночий досвід проживання

трагічних подій, особистих психологічних та колоніальних родинних транспокліннєвих травм, а також демонструють успішні фемінні (та фемінно-маскулінні) стратегії подолання екстремальних життєвих криз. Жіноча драматургія відзначається глибоким психологізмом і здатністю передати складні, багатогранні, суперечливі почуття та емоції, які

супроводжують життя нації в умовах війни та внутрішнього тиску глибоких колоніальних травм.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасна українська жіноча драматургія стала об'єктом ґрунтовних розвідок проф. О. Бондаревої. Так, у складі антології «Драма панорама 2023» дослідниця проаналізувала п'єси О. Савченко «Моє пекло», О. Гриценко «Молочайник», Л. Кудасєвої «Один день», Н. Захоженко «Перевізник», К. Пенькової «Марафон «російська рулетка» як художньо переосмислені репрезентації різних аспектів війни й доказ унікальної вітаїстичної сили українського жіноцтва всіх поколінь (Бондарева, 2024, с. 63–66, 70–73).

В одному з підрозділів наукової статті «Ландшафти та топоси війни у сучасній українській драматургії» О. Бондарева (2023b) розглянула жіночий простір війни на матеріалі п'єс С. Спасибо «Вона+Війна», А. Багряної «Принц і жінка», Неди Нежданої «Закрите небо» (с. 61–63). Об'єктом іншої програмної роботи дослідниці став ґрунтовний аналіз драми Неди Нежданої «Закрите небо»: особливості художнього відтворення суто воєнного дискурсу, трансляції та проживання індивідуального та колективного травматичного жіночого досвіду, висвітлення проблеми транспоколінневої пам'яті та усвідомлення деколоніальних перспектив (Бондарева, 2023a).

Жіночі наративи, рефлексії, особливості проживання та трансляції назагал травм та посттравматичних психологічних станів стали предметом літературознавчого аналізу проф. О. Бондаревої (2023) за розгляду нової суспільно-культурної події – виходу у світ віртуальної драматургічної антології «Неназвана війна» (на матеріалі п'єс М. Смілянець «Молитва за Єлвіса», Н. Калігор «Відіграний ящик», С. Спасибо «Вона+Війна», А. Багряної «Принц і жінка», О. Анненко «Люби-мене-не-кинь», І. Гончарової «Трубач») (с. 112–114, 117–123, 126–128).

Запропонована нами розвідка базується на аналізі п'єс драматургинь про російсько-українську війну з порталу сучасної української драматургії Ukrdramahub, які не були ще об'єктом наукового дослідження.

Актуальність. Російсько-українська війна 2022–2024 рр. – це перша в історії люд-

ства війна «в прямому етері», «прямоєфірна інформаційна війна» (Синчак, 2022). Незважаючи на те що більшість воєнних та суспільних подій задокументовано, знято, викладено в YouTube, проговорено на медійному плацдармі (зокрема, у різних пабліках, соціальних мережах, на офіційних державних медіа-платформах та блогерських каналах), естетико-театральні практики залишаються важливим ресурсом для акумуляції, збереження й передачі наступному поколінню фактів і досвіду проживання нацією психологічних і постколоніальних травм, потужним важелем впливу на процес формування національної свідомості й ідентичності (Yuhan, 2023). Крім того, сучасна українська драматургія та її театраль-но-перформативне втілення на сцені стали на сьогодні сильним і переконливим голосом для всього світу, який промовляє національну правду про злочини країни-терористки та про геноцидний характер цієї повномасштабної війни й таким чином протистоїть потужній машині пропаганди агресора.

Мета нашої розвідки – аналіз жіночих ролей і стратегій подолання психологічних і постколоніальних травм у сучасній українській драматургії про російсько-українську війну, створену авторками у 2022–2024 рр.

Завдання статті:

1) класифікувати фемінні ролі жінок та їхні трансформації в сучасній українській жіночій драматургії;

2) проаналізувати фемінні та феміно-маскулінні суспільні ролі та життєві стратегії героїнь сучасних українських п'єс, використовуючи при цьому психоаналітичну теорію архетипів К.-Г. Юнга;

3) зазначити та описати психологічні та постколоніальні травми української нації, які акцептувала російсько-українська війна, спираючись на актуальні психологічні та психотерапевтичні теорії травми.

Виклад матеріалу. Об'єктом нашої літературознавчої розвідки стали 75 п'єс жінок про війну з порталу сучасної української драматургії Ukrdramahub, створені у 2022–2024 рр.: 43 п'єси написані 2022 р., 30 творів – 2023 р., 2 – 2024 р. Треба зазначити, що хоча за художнім рівнем драматургічні тексти не можна визнати рівнозначними, але кожен із творів важливий як безпосередній

відгук на актуальні події доленосного періоду життя нації.

Сучасні українські драми про війну демонструють різноманітні фемінні ролі та ампуа, у яких втілена багатогранність та глибина жіночого досвіду реагування на екстремальні умови та життя в них. Ці ролі часто виходять за межі традиційних уявлень і стереотипів про фемінність та маскуліність, характеризують дії жінок у різних складних життєвих обставинах, ситуаціях морального вибору та необхідності прийняття доленосних рішень для себе, родини, близьких, оточення та країни загалом.

Символічно ця ситуація означена на початку п'єси Н. Блок «Вибери кращу версію» (2023), у якій наголошено на тому, що агресія російської федерації змусила українську жінку шукати та вибирати собі роль, яку в мирному житті вона ніколи не те що не обрала би, а навіть і не здогадалася б, що має на це силу й волю.

У Пролозі головна героїня – Вона – три рази однаково розпочинає свою типову українську жіночу історію: «Коли все почалося, я була в Києві. І як багато хто, не розуміла, що робити. Сиділа ночами в підвалах. Сиділа з людьми в метро на Політесі. Там було дуже холодно. Потім втомилася від підвалів і стала спати у ванній кімнаті. А потім я психанула, <...>» (Блок, 2023, с. 1). У першій уявній версії подолання свого кризового психологічного стану жінка «сіла в машину і виїхала через вибухи, затори і істерики з України. Багато разів, я плакала прямо посеред чужого міста, в чужій країні про те, що хочу додому. Але не їхала, бо мені було страшно. Страшно повертатися, бо війна. І страшно повертатися, бо всі змінилися» (Блок, 2023, с. 1). Друга версія її долі звучить так: «і стала плести маскувальні сітки, збирати для воїнів ЗСУ гроші на амуніцію і залишилася жити в Києві. Кілька разів біля мого дому були прильоти. Я ще не раз йшла до метро (бо там краще, ніж в підвалі). Але я прийняла таке рішення, бути дома і чекати на перемогу. І на свого хлопця. Ми хотіли одружитися. Мені так здається тепер» (Блок, 2023, с. 1). Третя версія себе героїчна: «і поїхала з командою добровольців на схід. Хлопці потребували допомоги. Я вдягла пікель і стала захисницею. Перемогу треба

наближати. Бо більше нема кому це робити» (Блок, 2023, с. 1). Перед нами три найголовніші ролі жінки під час війни – захисниця Батьківщини, волонтерка та біженка.

Розглянемо детальніше головні фемінні (фемінно-маскулінні) ролі та ампуа героїнь у п'єсах українських драматургинь про війну 2022–2024 рр.

1. Жінка-Воїн (Захисниця).

Ця фемінно-маскулінна стратегія поведінки жінки представлена на Ukrdramahub двома різновидами та нечисленними перформативно-театральними нараціями.

У п'єсі Remen Sofi «Зламани. Вони. Ми. Ти» (2023) умовно названа героїня – Вона – пішла на фронт замість Нього, бо в чоловіка були проблеми зі здоров'ям, та й не мав він сили духу боронити Батьківщину. Але скоро прийшла звістка про її загибель, яка зламала Його. Через рік закохані випадково зустрілися на її могилі. Жінку покалічено у ході бойових дій та в полоні, її фізичні травми приносили їй тільки страждання, тож Вона попросила коханого застрелити її. Незважаючи на мелодраматичні перипетії сюжету, п'єса багата на реалістичні подробиці бойових дій, катувань, яскраво змальовує ставлення агресорів до полонених та, звісно, стверджує героїзм та незламність духу українських жінок-воїнів. Тут жінка переймає на себе чоловічу, маскулінну роль, на яку Він виявився нездатним.

Більш широко представлені на сайті драматургічні твори, у яких жінки протидіють ворогу відкрито чи підпільно в окупації. Так, у п'єсах Т. Киценко «Баба Тома» (2022) і «Тут живуть люди» (2023) відтворено реальні події, які відбувалися в селі Олександрівка Броварського району Київської області. 75-річна одинока пенсіонерка Тамара Андріївна робить для себе складний, але однозначний вибір. Вона спілкується з окупантами та підгодує їх, натомість отримує цінну інформацію про позиції військ та переповідає все своєму племіннику, який очолює місцеву тероборону. Так кожен день героїня наближає перемогу сил спротиву. Марина з драми І. Феофанової «Чужесранка» (2022) біжить із сином із Бучі, рятуючись від наступу російських військ. Але коли нове місце проживання внутрішньо переміщеної родини, село Калинівка, згодом теж захопив ворог, «чужинка» об'єднує навколо

себе односельців, організовує потужний спротив та блокує колону ворожих танків, тим самим перерізає їхній рух на столицю країни.

У названих творах жінки відкидають образ пасивної жертви, вони перетворюються на активних гравців, стають поряд із чоловіками-воїнами або навіть замінюють їх на фронті. Вони використовують будь-які доступні засоби для опору, боротьби за свою землю, гідність, майбутнє країни та своїх нащадків. Активний спротив жінок рашистській навалі демонструє силу й незламність духу, відкриває для глядача та читача нові грані жіночої ідентичності в умовах війни.

2. Жінка-волонтерка.

У творах сучасної української драматургії ця постать символізує не тільки силу й відвагу, а й людяність, жертвовність, незламну віру в перемогу. Жінка-волонтерка стає одним із центральних драматургічних персонажів, через який українські авторки досліджують тему громадянської відповідальності, солідарності та морального вибору під час війни. У творах сучасних українських драматургинь також наголошено, що волонтерство часто вимагає від жінок великих особистих жертв. Вони змушені поступатися власними інтересами, відкладати на потім кар'єру, родинні обов'язки, відмовлятися від типових фемінних ролей та стратегій мирного життя, щоб присвятити себе допомозі іншим. Цей аспект підсвічує проблему гуманістичного виміру війни, коли кожен учасник веде свою боротьбу, має власний фронт. Жінки-волонтерки, таким чином, стають втіленням героїзму буднів, коли невидима й часто недооцінена робота має критичне значення для загальної Перемоги.

У монолозі «Сповідь дружини військовослужбовця» (2022) І. Феофанової Інна, уродженка Гостомеля, везе з Івано-Франківщини на передову чоловікові та його побратимам два квадрокоптери «Mavic 3». Вона розповідає про свою волонтерську діяльність (плетіння маскувальних сіток, виготовлення окопних свічок, збори коштів та закупівлю турнікетів, тепловізорів, квадрокоптерів) та про своє велике бажання йти на фронт і при цьому про страх смерті, болю та крові й проблеми зі здоров'ям. Жінка за кермом вже три доби, вона втомлена й знервована, проговорює свої психологічні травми й образи – страх втратити

чоловіка та хоча б на певний час загубити телефонний зв'язок із ним, повну самотність і нерозуміння її активної громадської позиції навіть найбільш близькими, ухилянство від фронту та мобілізації друзів і бізнес-партнерів, несправедливість законів, за якими не відбувається ані демобілізація, ані ротація.

Драматургиня підкреслює складність і амбівалентність ролі волонтерки. З одного боку, це натхнення й гордість за свою країну, а з іншого – постійна боротьба з утомою, розчаруванням, страхом за життя чоловіка. Через такі жіночі постаті в драматургії піднімаються питання внутрішнього конфлікту, що виникає в умовах війни, коли жінка намагається знайти баланс між допомогою іншим і збереженням власної цілісності. Так, проговоривши свої претензії до суспільства та свого найближчого оточення, Ірина переживає своєрідний катарсис, полегшення та намагається поглянути на дії друзів з іншого кута зору, виправдовує їх, бачить їхню допомогу фронту, страждання, психологічні травми та комплекси, непереборні особисті проблеми. Ірина прагне знайти порозуміння з оточенням, не замикається в особистих болісних переживаннях та не залишається в колі психотравматичної реальності. Жінка-волонтерка постає своєрідним моральним компасом, який вказує на те, що справжня сила нації полягає не тільки в армії, а й у здатності громадян допомагати один одному, підтримувати слабких і не забувати про людяність у найтемніші для рідної землі часи.

У драмі О. Анненко «Люби-мене-не-покинь» (2022) квіткаря Катя не тільки волонтерить за кордоном, у Франції (збирає кошти на турнікети й медикаменти для бійців та відправляє на фронт), але й демонструє здатність усіляко підтримувати та об'єднувати людей. Вона стає ядром громади біженців-українців в місті Ла-Рошель, уособлює зв'язок між тими, хто воює, і тими, хто допомагає фронту. У цьому контексті волонтерство в українській жіночій драматургії показано не просто як діяльність, а як акт любові та турботи, що зміцнює моральний дух нації.

Загалом, у сучасній українській драмі образ жінки-волонтерки відображає нову реальність, у якій війна стосується кожного: жінки відіграють важливу роль, не обмежу-

ючись гендерними стереотипами й активно формуючи майбутнє своєї країни.

3. Мати.

Образ матері в жіночих воєнних драмах символізує, з одного боку, любов, піклування, тривогу та біль, з іншого – можливість спротиву, активних дій для захисту своєї землі, родини, дітей, наполегливість, витривалість, силу духу, здатність змінюватися заради виживання сім'ї, роду, нації. Жінки, які втрачають своїх синів або чоловіків на війні, стають уособленням національного страждання й водночас надії – надії те, що ця жертва не була марною, сподівання на мир, відродження, продовження життя. Цей психотип та архетип використані авторками для уособлення трагедії війни через такі мотиви, як турбота, очікування, горе, боротьба, прагнення до справедливості, відтворення.

У сучасній жіночій українській драматургії про війну жінка постає Берегинею. Незважаючи на отримані психотравми, депресію та страхи, вона невпинно опікується дітьми, родиною, хворими, старими батьками, усіляко допомагає оточенням, сусідам, пораненим, незнайомим, але страждаючим людям. У драмі А. Галас «Хроніки евакуйованого тіла та загубленої душі» (2022) діють та промовляють дві частини однієї особистості: Тіло, яке повинно доглядати за трьома малолітніми дітьми, виконувати домашні обов'язки й забезпечувати існування родини, та Душа, що постійно повертається до тих місць, де окупанти коять звірства, чинять насилля, захоплюють рідну землю та вбивають її націю.

Жінки-матері захищають своїх дітей, піклуються про їхнє фізичне та психологічне виживання: з цією метою вони створюють психотерапевтичні дитячі казки та фантазійних персонажів, знаходять у національному минулому героїчні приклади, які надихають дітей та підлітків, допомагають їм знайти нові смисли для виживання та перемоги над своїми страхами й невпевненістю (І. Гарець «Непереможняшка», А. Галас «Жив-був півник», Ра Лана «Війна, я закреслю тебе!» (2022), О. Гриценко «Молочайник» (2023)).

У драмі А. Галас «Жив-був півник» головна героїня – селянка Тоня – піклується про свою родину (старого батька та сина-підлітка), що живе в оточеному росіянами селі.

Жінка годує партизан, плете маскувальні сітки, у критичній ситуації дає опір російському солдатові. Вона активна, смілива, рішуча, у ситуаціях протидії окупанту – хитра та винахідлива. Українська родина протиставляє свою любов до дітей ставленню до нащадків російських матерів, які за першої ж нагоди здатні відмовитися від синів, відправити їх на війну в обмін на гроші та «Жигулі».

Образ жінки-матері виростає в багатьох п'єсах до архетипу Великої Матері. В інтерпретації К. Г. Юнга (Jung, 2013) цей найважливіший та найглибший із усіх структур у колективному несвідомому архетип символізує принцип жіночності й материнства в позитивних та негативних його проявах – як життєдайної, так і загрозової сили. Архетип Великої Матері асоціюється з божествами родючості, землі, води, бачиться як джерело життя взагалі та як матері для дитини зокрема (Neumann, 2015, с. 211-227).

У сучасному українському прочитанні цей архетип пов'язаний із колективним досвідом нації, з її простором травматичної пам'яті (війни, репресії, голодомори, еміграції та інші історичні випробування) – А. Галас «Хроніки евакуйованого тіла та загубленої душі» (2022), Т. Киценко «Баба Тоня», М. Смілянець «Борщ. Рецепт виживання моєї прабабці» (2022), І. Гарець «Садити яблуни», О. Гапєєва «Текст про росіян», О. Мацюпа «Смоковниця» (2023) та ін.

У героїнь українських п'єс активно відбувається процес актуалізації родової пам'яті. Вони не тільки згадують конкретні, закарбовані в їхній пам'яті стратегії виживання своїх прапращурів (де і як ховати дітей від обстрілів, як сушити сухарі та здобувати їжу, які особливості національної страви борщу в різних регіонах України і чому прабабусі дбайливо зберігали ці рецепти та передали своїм нащадкам) і таким чином ментально приєднуються до колективного напівсвідомого й неусвідомлюваного нації, починають активувати генетично передані їм національні коди, самостійно вибудовувати та генерувати аналогічні вітальні принципи існування в екстремальній дійсності.

У вирі війни, у ситуації катастрофи зв'язок сучасних жінок із колективним досвідом нації стає джерелом нездоланої вітаїстичної

сили українства та допомагає набути власної суб'єктності й ідентичності. Так, у центрі трагікомедії О. Мацюпи «Смоковниця» образ фікуса уособлює для трьох поколінь жінок одного роду зв'язок з пращуркою, родинну історію та транспоклінневу травму. За допомогою квітки з вазону мати бабки головної героїні п'єси Саші врятувалася в Кривому Розі в часи Другої Світової війни від переслідувань фашистів за поширення антинацистських агіток. І тепер, у період повномасштабного вторгнення в Україну рашистів, цей символ незламності та спротиву допомагає жінкам роду триматися, єднатися, підтримувати інших та допомагати (навіть незнайомим співвітчизникам та місцевим мешканцям) у вимушеній тимчасовій еміграції в Німеччині. Наприкінці драми, усвідомивши вітаїстичний смисл колективного міжпоколінневого історичного досвіду, Саша пропонує біженками утворити «клуб історій», «щоб їх не забути, не викинути, не применшити, не знецінити. Історію кожної людини треба пам'ятати, розповідати, записувати, переказувати дітям, внукам <...> в колі болі, сліз, іноді сліз радості...» (Мацюпа, 2023, с. 20).

Зауважимо принагідно, що про цю стратегію «проживання» колективної пам'яті народу, усвідомлення ним національної ідентичності писав відомий австрійський журналіст, письменник та дослідник історії східноєвропейського єврейства Мартін Поллак: «<...> не можна піддаватися спокусі просто позбутися тих чи тих національних наративів, виєлімінувати їх із пам'яті <...> Усе треба сказати, висловити, записати, яким би болючим воно не було. Варто розповісти всі історії, не замовчувати жодної трагедії» (Поллак, 2018, с. 211).

А. Галас в «Хроніках евакуйованого тіла та загубленої душі» не тільки транслює досвід виживання покійної прабабусі та приєднується до простору національної травматичної пам'яті, а, найголовніше, шукає своє джерело енергії та надії, щоб отримати силу пережити актуальну історичну трагедію й знайти нові смисли для відтворення своєї індивідуальності, суб'єктності, національної ідентичності (за сюжетом дуодрами – з'єднати Тіло з Душею та розшукати «втрачений сміх»): «Бабусю, як тобі вдалося через це про-

йти і не втратити віру і людяність?» (Галас, 2022, с. 2), «Моя бабуся часто сміялася, то, може, і я зможу?» (Галас, 2022, с. 2).

Найяскравіше образ жінки-Великої Матері, на нашу думку, втілений у ліричній індивідуальній нарації І. Гарець «Садити яблуні». Героїня саджає яблуневі дерева та опікується ними й турбується про свою сім'ю, односельців, біженців, надаючи їм допомогу, переживаючи разом з ними їхні трагедії та біль, плекаючи надію на нашу швидку Перемогу й на розквіт післявоєнної України. «Я думаю, може, це я винна, що почалася війна? Може, мої думки про новий яблуневий сад були зчитані абсолютним злом, Мордором, якому не до смаку все, що любить, творить, породжує. Яке віками знищує те, що може радувати та дарувати життя?» (Гарець, 2022, с. 3). Перед нами Мати, місія якої на цьому світі давати нове життя, виношувати та виховувати дітей, зберігати та передавати наступним поколінням родинну пам'ять: «На 256 лютого, попри війну, постійні повітряні тривоги, бомбардування, відсутність світла і Інтернету, в мене є садочок зі 100 маленькими яблуньками. Вони чекають на свою весну і Перемогу» (Гарець, 2022, с. 3).

Образ матері та архетип Великої Матері (за К.-Г. Юнгом), втілені в героїнях сучасних українських драм, є символом духовної сили та стійкості. Ці фемінні образ та архетип асоціюються з колективним досвідом нації, який включає в себе ідеї про виживання, спадковість та збереження національної ідентичності.

4. Жінка-біженка.

Жінки-біженки, що змушені залишати свої домівки через бойові дії, посідають особливе місце в сучасних драмах. Їхні історії розповідають важкі умови життя за кордоном, втрату рідних, майна, звичного кола спілкування, емоційну вразливість і необхідність адаптуватися до нових обставин. Ці персонажі демонструють психологічний і фізичний вплив війни на цивільних, піднімаючи питання про емоційну та психічну стійкість, людську витривалість і гідність (наприклад, п'єси Т. Пугач «Діалоги», О. Анненко «Люби мене-не-покинь» (2022), О. Мацюпи «Смоковниця», К. Холод «Девіліштрассе» (2023), І. Бесчетнової «Монолог біженок», О. Глапшун «Смуток вечірного сонця» (2024)). Образ жін-

ки-біженки перетинається в текстах з іншими жіночими ролями – волонтерки, матері, жертви, спостерігачки – і вбирає в себе деякі їхні риси та характеристики.

Звертає на себе увагу те, що українські біженки, зображені в сучасній українській драматургії, розкриваються здебільшого через діалоги (Т. Пугач «Діалоги», О. Глапшун «Смуток вечірного сонця») або монологи (І. Бесчетнова «Монолог біженок»). Обрана нарративна стратегія дає змогу авторкам у невеликих за обсягом поліфонічних текстах створити узагальнений образ жінки за кордоном – побутово невлаштованої, соціально дезадаптованої, з розірваним на шматки серцем, з комплексом провини за те, що «втекла», що не загинула, а вижила й у безпеці, але разом з тим вимушеної всміхатися, коли хочеться плакати, нескінченно дякувати благодійникам, які дали їй притулок, та жити за їхніми правилами тоді, коли більш за все жінка відчуває потребу в усамітненні й спокої.

Важлива тенденція сучасної української жіночої драматургії – створення авторками психотерапевтичних казок та історій для дітей, які підтримують малечу у важких психотравматичних ситуаціях – переживання складних процесів адаптації до закордонного життя та пошуку нових стимулів для існування та життєтворчих смислів. Так, у казці-фентезі Я. Зеленської «Бачили тут їжачка?» (2023) семирічний Андрійко, який загубився у новому великому місті за кордоном і шукає маму, заради свого повернення до неї повинен проявити неабияку сміливість, навчитися комунікувати з їжачком, псом та велетнем-поліцейським і приймати від них допомогу. Восьмирічна Маргарита в казці І. Феофанової «Маргарита та ведмедики» (2023) врятувалася з затопленої Каховки та разом з мамою переїхала до польського Перемішля, але подумки залишилась у рідному місті з улюбленою іграшкою – плюшевим ведмедиком. Польські бронзові ведмедики, які ночами оживали та розмовляли з дівчинкою, допомогли їй зцілитися від психологічної травми та навчитися радіти сьогоденню й без страху зазирати в майбутнє.

5. Жінка-жертва.

З 24 лютого 2022 року кожна українка можна вважати жертвою насильства, агресії

й геноциду. Усі без винятку жінки в українських п'єсах про війну так чи інакше марковані як жертви – символи страждання й незахищеності. У творах Н. Захоженко «Я, війна і пластикова граната», П. Пушкіної «Дорога 2222», О. Астасьєвої «Словник емоцій воєнного часу», О. Мацюпи «Modus imperativus», І. Бесчетнової «А*» (2022) та інших творах акумульовано типові історії про трагічну реальність, закарбовано нові гендерні ролі, описано різні стратегії виживання, йдеться про криваву колективну травму нації, про думки, страхи, самотність та довгий шлях жінки в нікуди.

Особливою міткою на мапі пам'яті жертв рашизму став, беззаперечно, Маріуполь. У пронизаному жахом та болем вербатимі К. Пенькової «Марафон «російська рулетка» (2022) переселенка з Донецька, намагаючись врятувати двох своїх дочок, вимушено стала військовою медсестрою в бункері під маріупольською лікарнею. Її жіноча особиста історія проходження через маріупольське пекло виявилася щасливою. Але це доводить тільки те, що кожен маріуполець зіграв 2022 року в справжню «російську рулетку», бо він був тільки безпорадною жертвою без можливості самостійного вибору шляху та прийняття усвідомленого рішення стосовно свого майбутнього.

Інакше склалася доля в мешканки Маріуполя Марти в пронизливому трагедійному етюді-перформансі Є. Петровської «Риби не плачуть» (2023), яка разом з чоловіком та двома дітьми намагалася вирватися з оточення. Автівка родини була обстріляна, і вижила тільки вона та її рибка в маленькому акваріумі. Після цього Марта уявляє себе рибою, бо людиною жити боляче: «Риби не плачуть. Вони раніше плакали. А потім усі сльози виплакали, і море стало солоним. І рибам більше нема чого плакати. Бо на землі солі не вистачає. Особливо, коли війна» (Петровська, 2023, с. 4). Авторка актуалізує в нарації також тему пам'яті: Марта мріє мати риб'ячу пам'ять, щоб пам'ятати про загиблого чоловіка і дітей усього 5 секунд, а потім знову все забувати. «Найстрашніше – це пам'ять. Не смерть, ні. І не голод. Ні. Пам'ять» (Петровська, 2023, с. 8).

6. Спостерігачка/ хронікерка/ жінка-аналітик.

Це жіноче амплуа дуже важливе для документування подій війни та її наслідків, для збереження й передачі пам'яті майбутнім поколінням. По суті, кожна авторка та переважна кількість героїнь п'єс спостерігають за подіями та транслиують інформацію, а також зіставляють її з особистим чи міжпоколінним родинним досвідом та доходять певних висновків.

Кілька п'єс написано драматургинями як відповідь на питання, поставлене Театром Драматургів: «Чому я не хочу бути люб'язною з тими, хто прийшов мене вбити?» (О. Гапєєва «Текст про росіян», О. Гриценко «Як не стати кацапом», Л. Тимошенко «Моя тара» (2022)). У цих монологів жінки, спираючись на колоніальний травматичний досвід пращурів і свій особистий, сміло та рішуче розвінчують розхожі імперські наративи та міфи про «братерство» двох народів, «духовні скрепи» («богоізбранність», «веліка душа» та «переізбиточна любов») (Гапєєва, с. 7).

Нараторка з твору А. Галас «Хроніки евакуйованого тіла та загубленої душі», перекладачка й письменниця за фахом та покликом душі, до початку повномасштабного вторгнення відчувала неабияку насолоду від своєї праці. Але тепер тіло заціпеніло від жаху та болю: «Кожного дня тіло слухає багато історій від людей, що втікають від війни, але писати про них не може. Може тільки фіксувати те, що бачить навколо» (Галас, 2022, с. 8). Між тим вилікуватися від болю й передати нащадкам правду й код національної ідентичності можна лише через вербалізацію колективного травматичного досвіду. І жінка планує в майбутньому відновити, підтримувати та плекати міжпоколінневий зв'язок: «Колись я буду розповідати внукам, як розповідала мені моя прабабуся. Я напишу про ті історії, які вечорами розповідали мені зовсім чужі, але такі рідні люди. Зараз я можу писати тільки про те, що відчуваю цієї миті. Все інше занадто болить і не дозволяє висловлювати себе словами» (Галас, 2022, с. 8).

Практичні психологи та психіатри, які працюють з травмою та ПТСР, у своїх розвідках зазначають, що кожна травмована людина переживає три послідовні реакції на подію, що

травмує: гостру реакцію на стрес (до кількох годин після шоку), гострий стресовий розлад (до одного місяця) та посттравматичний стресовий розлад, який може тривати від одного місяця до невизначеного терміну, якщо травму не пропрацювати, передусім не «проговорити», не вербалізувати (Herman, 2022, р. 228–235; Cohen, Mannarino&Deblinger, 2017, р. 49–51). Важко сказати, скільки разів кожен українець пережив всі ці фази травми, нескінченні години жаху, болю, безнадійності. Але кожна непропрацьована травма додається до колективної психотравми нації, і вже «тисячоліття неперепрацьованого людського болю створює життя у відокремленості» (Hübl& Jordan, 2020, р. 114). Як відомо, у класичному психоаналізі існує усталене поняття «talkingcure» («лікування через проговорення»), яке ввели З. Фройд та Й. Брейер. Цей принцип для пропрацювання неусвідомлюваних конфліктів, страхів, невпевненості, екзистенційних кризових станів та міжпоколінневих травм використовують у когнітивно-поведінковій, екзистенційній, клієнт-центрованій (гуманістичній) терапії та гештальт-терапії.

Жіночі драматургічні оповіді, в основу яких покладено особисті та узагальнені реальні історії, документальні свідчення та документи, стали потужним механізмом не тільки публічного оприлюднення звірств країни-агресорки, її геноцидних політики та практик, але й колективного опрацювання травматичного досвіду, тоталітарних та колоніальних аберацій, пошуку усвідомленої національної ідентичності.

Висновки. Сучасна українська драматургія на сьогоднішньому етапі не лише документує історичні події, відображає емоційні переживання, психологічні травми й кризи суспільства, яке перебуває в стані війни, але й намагається осмислити (і переосмислити) їх через призму жіночого досвіду, приділяючи увагу особистим та колективним трагедіям, внутрішнім конфліктам та актуалізованій родовій пам'яті. Індивідуальні жіночі театральні-перформативні нарації допомагають глибше зрозуміти, як війна змінює людей, особливо жінок, і як вона впливає на їхнє життя, психіку та суспільні ролі, а також слугує інструментом діалогу між громадянами, та сприяють національній ідентифікації.

У сучасній жіночій українській драматургії виокремлення ампула захисниці Батьківщини, волонтерки, матері, біженки, жертви та нараторки свідчить про суттєву зміну традиційних гендерних ролей та значний вплив екстремальної, кризової ситуації на фемінно-маскулінні стратегії поведінки жінок. Ці ролі показують, що жінка в суспільстві воєнного стану виконує функції, які раніше вважалися суто чоловічими, такі, як участь у бойових діях або активна громадська діяльність, її стратегії поведінки стають більш гнучкими й адаптивними. Жінка в сучасній драматургії може бути сильною й незалежною, виконуючи роль воїна або волонтерки, але водночас зберігати традиційні фемінні якості, такі, як материнство, емпатія, піклування про родину, слабких та нужденних.

Розмивання жорстких гендерних меж, створення нових, більш комплексних моде-

лей жіночої поведінки, втілене в постатях героїнь театральних-перформативних нарацій українських драматургинь, органічно співіснує з іншою тенденцією – актуалізацією символічного образу Березини Роду та архетипу Великої Матері, що сприяє пропрацюванню колективних транспоклінневих травм, активації зв'язків з родом і пам'яттю предків, процесів усвідомленої національної ідентифікації й розриву з колоніальним минулим.

Перспективою подальших досліджень стане аналіз сучасних українських п'єс про російсько-українську війну для підлітків і дітей та створених драматургинями наративних кейсів (на кшталт казкотерапевтичних текстів), спрямованих на подолання психотравм і успішну адаптацію маленьких українців за кордоном.

ЛІТЕРАТУРА

- Блок Н.** Вибери кращу версію. *Ukrdramahub*. URL: <https://www.ukrdramahub.org.ua/play/vybery-krashchu-versiyu> (дата звернення : 27.08.2024).
- Бондарева О. Є.** Віртуальна драматургічна антологія «Неназвана війна» Національного центру театрального мистецтва імені Леся Курбаса : Нове художнє слово про війну. *Тенденції розвитку філологічної освіти в добу цифровізації: європейський та національний контексти* : колективна монографія. Рига : «Baltija Publishing», 2023. Р. 107–130. DOI :10.30525/978-9934-26-303-3-6.
- Бондарева О. Є.** «Закрите небо» Неди Нежданої : війна, пам'ять, травматичний жіночий досвід, усвідомлена деколоніальність. *Літературний процес : методологія, імена, тенденції. Збірник наукових праць (філологічні науки)*. 2023. № 21. С. 14–25. DOI : 10.28925/2412-2475.2023.21.2.
- Бондарева О. Є.** Ландшафти та топоси війни у сучасній українській драматургії. *Війна і література. Збірник праць Міжнар. наук. конф. 27–28 квітня 2023 р.* Черкаси : Видавець Юлії Чабаненко, 2023. С. 55–72.
- Бондарева О. Є.** «Драма панорама 2023» – новий формат українських драматургічних антологій. *Modern Philology: Theory, History, Methodology* : Scientific monograph. Riga: «Baltija Publishing», 2024. Vol. 1. Р. 56–79. DOI : 10.30525/978-9934-26-425-2-27.
- Галас А.** Хроніки евакуйованого тіла та загубленої душі. *Ukrdramahub*. URL: <https://www.ukrdramahub.org.ua/play/khroniky-zahublenoyi-dushi> (дата звернення : 27.08.2024).
- Гапєєва О.** Текст про росіян. *Ukrdramahub*. URL: <https://www.ukrdramahub.org.ua/play/tekst-pro-rosiyan> (дата звернення : 27.08.2024).
- Гарець І.** Садити яблуні. URL: <https://www.ukrdramahub.org.ua/play/sadyty-yabluni> (дата звернення : 27.08.2024).
- Мацюпа О.** Смоковниця. *Ukrdramahub*. URL: <https://www.ukrdramahub.org.ua/play/smokovnytsya> (дата звернення : 27.08.2024).
- Петровська Є.** Риби не плачуть. URL: <https://www.ukrdramahub.org.ua/play/ryby-ne-plachut> (дата звернення : 27.08.2024).
- Поллак М.** Топографія пам'яті. Львів : Човен, 2018. 216 с.
- Синчак Б.** Прямоефірна інформаційна війна та російсько-українська війна 2022 на медійному плацдармі. *Теорія і практика журналістики. Український Інформаційний простір*. 2022. Вип. 10. С. 85–97. DOI : 10.31866/2616-7948.10.2022.269826.
- Юган Н. Л.** Формування національної ідентичності українського суспільства засобами театру. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури та мистецтв*. 2019. № 2. С. 341–345. URL: <https://journals.urau.ua/visnyknakkkim/article/view/177715> (дата звернення: 27.08.2024).

- Cohen J. A., Mannarino A. P., Deblinger E.** Treating Trauma and Traumatic Grief in Children and Adolescents. Second Edition. The Guilford Press, 2017. 356 p.
- Herman J. L.** Trauma and Recovery. Paperback. Basic Books, 2022. 480 p.
- Hübl T., Jordan J.** Avritt Healing Collective Trauma : A Process for Integrating Our Intergenerational and Cultural Wounds Hardcover. Sounds True, 2020. 304 p.
- Neumann E.** The Great Mother – An Analysis of the Archetype. Princeton University Press, 2015. 624 p. (Mythos: The Princeton/Bollingen Series in World Mythology, Band 47).
- Jung C.** The Archetypes and the Collective Unconscious. English edition. Important Books, 2013. 52 p.
- Yuhan N.** Between Documentary (Verbatim) and Experimental Theater: Poetic Features of the Genre of Modern Biographical Drama (Based on Comparative Analysis). *The 1st International Scientific and Practical Conference «Modern Knowledge: Research and Discoveries» (May, 19–20, 2023; Vancouver, Canada)*. A. T. International, 2023. P. 179–197. DOI : 10.51582/interconf.19-20.05.2023.018.

REFERENCES

- Blok, N.** (2023). Vybery krashchu versiiu [Choose the Best Version]. *Ukrdramahub*. Retrieved August 27, 2024, from <https://www.ukrdramahub.org.ua/play/vybery-krashchu-versiyu> [in Ukrainian].
- Bondareva, O. Ie.** (2023). Virtualna dramaturhichna antolohiia «Nenazvana viina» Natsionalnoho tsentru teatralnoho mystetstva imeni Lesia Kurbasa: Nove khudozhnie slovo pro viinu [The Unnamed War, a Virtual Playwright's Anthology by the Les Kurbas National Center for Theater Arts: A New Artistic Word about the War]. *Tendentsii rozvytku filolohichnoi osvity v dobu tsyfrovizatsii: yevropeyskyi ta natsionalnyi konteksty – Trends in the development of philological education in the era of digitalization: European and national contexts: a collective monograph*, (pp. 107–130). «Baltija Publishing». Ryha. DOI:10.30525/978-9934-26-303-3-6 [in Ukrainian].
- Bondareva, O. Ie.** (2023). «Zakryte nebo» Nedy Nezhdanoi: viina, pam'iat, travmatychnyi zhinochyi dosvid, usvidomlena dekolonialnist [Neda Nezhdana's Closed Sky: War, Memory, Traumatic Women's Experience, and Conscious Decoloniality]. *Literaturnyi protses: metodolohiia, imena, tendentsii. Zbirnyk naukovykh prats (filolohichni nauky) – Literary process: methodology, names, trends. Collection of scientific papers (philological sciences)*, 21, 14–25. DOI:10.28925/2412-2475.2023.21.2 [in Ukrainian].
- Bondareva, O. Ie.** (2023). Landshafty ta toposy viiny u suchasni ukrainskii dramaturhii [Landscapes and Topoi of War in Contemporary Ukrainian Drama]. *Viina i literatura. Zbirnyk prats Mizhnar. nauk. konf. 27–8 kvitnia 2023 r. – War and literature. Collection of works of the International of science conf. April 27–28, 2023*, 55–72. Vydavets Yulii Chabanenko [in Ukrainian].
- Bondareva, O. Ie.** (2024). «Drama panorama 2023» – novyi format ukrainskykh dramaturhichnykh antolohii [«Drama Panorama 2023» is a New Format of Ukrainian Drama Anthologies]. *Modern Philology: Theory, History, Methodology : Scientific monograph* (Vol. 1), (pp. 56–79). «Baltija Publishing». Ryha. DOI:10.30525/978-9934-26-425-2-27 [in Ukrainian].
- Cohen, J. A., Mannarino, A. P. & Deblinger E.** (2017). Treating Trauma and Traumatic Grief in Children and Adolescents. Second Edition. The Guilford Press. Herman, J. L. (2022). *Trauma and Recovery*. Paperback. Basic Books [in English].
- Halas, A.** (2022). Khroniky evakuiovanoho tila ta zahublenoi dushi [Chronicles of an Evacuated Body and a Lost Soul]. *Ukrdramahub*. Retrieved August 27, 2024, from <https://www.ukrdramahub.org.ua/play/khroniky-zahublenoyi-dushi> [in Ukrainian].
- Hapieieva, O.** (2022). Tekst pro rosiian [Text about Russians]. *Ukrdramahub*. Retrieved August 27, 2024, from <https://www.ukrdramahub.org.ua/play/tekst-pro-rosiyan> [in Ukrainian].
- Harets, I.** (2022). Sadyty yabluni [Planting Apple Trees]. *Ukrdramahub*. Retrieved August 27, 2024, from <https://www.ukrdramahub.org.ua/play/sadyty-yabluni> [in Ukrainian].
- Herman, J. L.** (2022). Trauma and Recovery. Paperback. Basic Books [in English].
- Hübl, T. & Jordan, J.** (2020). *Avritt Healing Collective Trauma: A Process for Integrating Our Intergenerational and Cultural Wounds Hardcover*. Sounds True [in English].
- Jung, C.** (2013). *The Archetypes and the Collective Unconscious*. English edition, Important Books [in English].
- Matsiupa, O.** (2023). Smokovnytsia [The Fig Tree]. *Ukrdramahub*. Retrieved August 27, 2024, from <https://www.ukrdramahub.org.ua/play/smokovnytsya> [in Ukrainian].
- Neumann, E.** (2015). *The Great Mother – An Analysis of the Archetype*. Princeton University Press [in English].

- Petrovska, Ie.** (2023). Ryby ne plachut [Fish Do not Cry]. *Ukrdramahub*. Retrieved August 27, 2024, from <https://www.ukrdramahub.org.ua/play/ryby-ne-plachut> [in Ukrainian].
- Pollak, M.** (2018). *Topohrafiia pamiaty [The Topography of Memory]*. Lviv: Choven [in Ukrainian].
- Synchak, B.** (2022). Priamofirna informatsiina viina ta rosiisko-ukrainska viina 2022 na mediinomu platsdarmi [Live Information Warfare and the Russian-Ukrainian War of 2022 on the Media Platform]. *Teoriia i praktyka zhurnalistyky. Ukrainskii Informatsiinyi Prostir – Theory and practice of journalism. Ukrainian Information Space, 10*, 85–97 [in Ukrainian].
- Yuhan, N. L.** (2019). Formuvannia natsionalnoi identychnosti ukrainskoho suspilstva zasobamy teatru [Formation of the National Identity of Ukrainian Society by Means of Theater]. *Visnyk Natsionalnoi akademii kerivnykh kadrov kultury ta mystetstv – Bulletin of the National Academy of Managers of Culture and Arts., 2*, 341–345. Retrieved August 27, 2024, from <https://journals.uran.ua/visnyknakkkim/article/view/177715> [in Ukrainian].
- Yuhan, N.** (2023). Between Documentary (Verbatim) and Experimental Theater: Poetic Features of the Genre of Modern Biographical Drama (Based on Comparative Analysis). *The 1st International Scientific and Practical Conference «Modern Knowledge: Research and Discoveries» (May, 19–20, 2023; Vancouver, Canada)*. A. T. International (pp. 179–197). Vancouver. DOI: 10.51582/interconf.19-20.05.2023.018 [in English].

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

ДРОГОБИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА

ПРОБЛЕМИ ГУМАНІТАРНИХ НАУК

**Збірник наукових праць
Дрогобицького державного педагогічного університету
імені Івана Франка**

Серія «Філологія»

Випуск 59

Головний редактор *Марія Федурко*
Технічний редактор *Наталія Корцигіна*
Коректор *Ірина Чудеснова*

Підписано до друку: 01.11.2024.
Формат 60×84/8. Гарнітура Times New Roman.
Папір офсет. Цифровий друк. Ум. друк. арк. 10,93.
Замов. № 1124/740. Наклад 100 прим.

Видавництво та друкарня – Видавничий дім «Гельветика»
65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглєзі, 6/1
Тел.: +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 7623 від 22.06.2022 р.

COLLECTION OF SCIENTIFIC ARTICLES

DROHOBYCH IVAN FRANKO STATE
PEDAGOGICAL UNIVERSITY

PROBLEMS OF HUMANITIES

a collection of scientific articles
**Drohobych Ivan Franko
State Pedagogical University**

“Philology” Series

Issue 59

Editor-in-chief *Mariya Fedurko*
Technical Editor *Nataliya Kortsyhina*
Corrector *Iryna Chudesnova*

Signed for publication 01.11.2024.
Format 60×84/8. Typeface Times New Roman.
Offset paper. Digital printing. Probation print sheet 10,93
Order No. 1124/740. Print run of 100.

Printing House – Publishing House “Helvetica”
6/1 Inglezi, Odesa, 65101
Phone +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.ua
Certificate of the subject of publishing business
DK No. 7623 dated June 22, 2022